

ПРИВАТНА УСТАНОВА
«НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА»

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДЕРКАЧ ВІТАЛІЙ ГРИГОРОВИЧ

УДК 343.343.6 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ
ПОРЯДКУ В'ЇЗДУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ
ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТА ВИЇЗДУ З НЕЇ**

12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право»
081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Г.В. Деркач

Науковий керівник:
Примаченко Віталій Федорович,
кандидат юридичних наук, доцент

Київ 2021

АНОТАЦІЯ

Деркач В.Г. Кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2021. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2021.

У дисертації вирішено комплексне наукове завдання, що полягає у визначенні кримінально-правової характеристики елементів і ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332-1 КК України, та встановлення відсутності соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Зокрема, вперше на підставі вивчення матеріалів правозастосовної практики, зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони державних кордонів, особливо тих країн, частини яких були або є окупованими, доведена доцільність декриміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї як злочину, передбаченого ст. 332-1 КК України.

Доведена доцільність застосування у кримінально-правовій науці методу аналогії у тому випадку, коли дослідження певного нового кримінально-правового явища, поняття чи категорії вимагає досліджувати схожі за змістом уже усталені кримінально-правові норми (ст. 332-1 КК України «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї» є унікальною, а тому вона досліджувалася у сукупності із нормами кримінальних законів, направлених на охорону державних кордонів вцілому).

Удосконалено положення науки кримінального права щодо наперед

хибного рішення законодавця у контексті постійних спроб вирішити гострі соціально-економічні проблеми шляхом внесення змін та доповнень до КК України.

Розвинуто доктринальне положення про те, що якщо об'єктивні сторони адміністративного і кримінального правопорушення співпадають, то це наділяє правозастосовника надмірними повноваженнями самостійно відносити кожен факт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї або до адміністративного, або до кримінального правопорушення, оскільки мета заподіяння шкоди інтересам держави є занадто широким поняттям та на практиці стосується в основному перевезення або пронесення продуктів харчування.

Дістало подальшого розвитку твердження про те, що якщо у результаті дослідження підстав та принципів криміналізації будь-якого кримінального правопорушення буде з'ясовано, що більшості з них воно не відповідає, тобто не є соціально обумовленою, така стаття кримінального закону підлягає виключенню.

Провівши дослідження розвитку та сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї можемо зазначено, що законодавство про кримінальну відповідальність за порушення порядку перетинання державних кордонів розпочало своє формування у Статуті Великого князівства Литовського 1529 року, який став першим нормативно-правовим актом який передбачав заборону виїзду в окремо визначені землі. Остаточо сформувалося вже у сучасному КК України після подій 2014 року.

Також, проведений аналіз розвитку кримінального законодавства надав змогу сформуванню наступні історичні періоди розвитку кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї:

1) XVI ст. – період формування та дії Статутів Великого князівства Литовського 1529, 1566 і 1588 років, які стали першими нормативно-

правовими актами, у яких законодавцем здійснено спробу виважено врегулювати порядок виїзду та в'їзду на територію Великого князівства Литовського та встановити за його порушення відповідальність;

2) XVII ст. – початок XX ст. – період Російської імперії (від Соборного уложення 1649 року до Кримінального уложення 1903 року);

3) 1917 р. – 1991 р. – радянський період (від Кримінального кодексу 1922 року до Кримінального кодексу 1960 року);

4) 2001 р. – по теперішній час.

2. В результаті дослідження підстав та принципів криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з'ясовано, що більшості з них ст. 332-1 КК України не відповідає.

Під час дослідження зарубіжного досвіду було встановлено, що за загальним правилом кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, не характерна для правових сімей світу.

Виняток ставить, ст. 259 Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки, де передбачено кримінальну відповідальність за незаконне переміщення іноземців через державний кордон Естонської Республіки і тимчасову контрольну лінію. Тимчасова контрольна лінія використовується з метою розділу території, яка підпадає під юрисдикцію держав Естонської Республіки і Російської Федерації.

Для країн романо-германської правової сім'ї характерна кримінальна відповідальність за незаконний перетин (порушення порядку перетину) державного кордону. Зокрема, це – Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан. У більшості країн досліджувана кримінально-правова норма віднесена до злочинів проти порядку управління (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). У кримінальному законодавстві Естонії віднесена до винних діянь проти громадського спокою,

а Молдови до злочинів проти публічної влади і безпеки держави. За кримінальним законодавством Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Киргизстану, Литви, Молдови, Росії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану від кримінальної відповідальності за вчинення незаконного перетину державного кордону, звільняються іноземні громадяни або особи без громадянства, які прибули з територій, де їх життю або свободі загрожувала небезпека, або особи, які просять у влади притулку, а також особи-жертви торгівлі людьми.

Розгляд об'єктивних та суб'єктивних ознак порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї показав, що, що під основним безпосереднім об'єктом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є – суспільні відносини у сфері регламентованого правового режиму на тимчасово окупованій території України, додатковим – суспільні відносини у сфері службової діяльності (ч. 2 ст. 332-1 КК України).

Потерпілим від порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є держава, інтересам якої заподіяна, або могла бути заподіяна невизначна шкода.

Об'єктивна сторона порушення порядку в'їзду та тимчасово окуповану території України та виїзду з неї характеризується діянням формі дії, і полягає у в'їзді на тимчасово окуповану територію України та виїзді з неї. Кримінальне правопорушення вважається завершеним з моменту незаконного перетину умовної лінії на місцевості між тимчасово окупованими і підконтрольними територіями України.

Суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду може бути як загальний, так і спеціальний. За ч. 1 та ч. 3 ст. 332-1 КК України кримінальній відповідальності підлягає фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 16-річного віку. Відповідно до ч. 2 ст. 332-1 КК України кримінальній відповідальності підлягає спеціальний суб'єкт кримінального

правопорушення, а саме службова особа, яка використовувала службове становище.

Ключові слова: збройна агресія, встановлений порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, державний кордон, інтереси держави, кримінально-правова характеристика, декриміналізація.

SUMMARY

Derkach V.H. Criminal liability for violation of the procedure for entering and leaving the temporarily occupied territory of Ukraine. – *On the rights of the manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law. – Research Institute of Public Law, Kyiv, 2021. – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2021.

In the dissertation the complex scientific task consisting in definition of the criminal-legal characteristic of elements and signs of structure of the criminal offense provided by Art. 332-1 of the Criminal Code of Ukraine, and the establishment of the absence of social conditionality of criminal liability for violation of the procedure for entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine.

In particular, for the first time on the basis of studying the materials of law enforcement practice, foreign experience of criminal law protection of state borders, especially those countries whose parts were or are occupied, the expediency of decriminalization of entry into and exit from the temporarily occupied territory was proved as a crime. Art. 332-1 of the Criminal Code of Ukraine.

The expediency of applying the method of analogy in criminal law science in the case when the study of a new criminal law phenomenon, concept or category requires to investigate similar in content already established criminal law (Article

332-1 of the Criminal Code of Ukraine "Violation of order in ' driving to and leaving the temporarily occupied territory "is unique, and therefore it was studied in conjunction with the provisions of criminal law aimed at protecting state borders as a whole).

The position of the science of criminal law on the preliminary wrong decision of the legislator in the context of constant attempts to solve acute socio-economic problems by amending the Criminal Code of Ukraine has been improved.

A doctrinal provision has been developed that if the objective aspects of an administrative and criminal offense coincide, it gives the law enforcer excessive powers to independently attribute each violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory to either an administrative or criminal offense. as the purpose of harming the interests of the state is too broad a concept and in practice concerns mainly the transport or carrying of foodstuffs.

It has been further argued that if a study of the grounds and principles of criminalization of any criminal offense reveals that most of them do not comply, ie are not socially conditioned, such an article of criminal law should be excluded.

Consideration of objective and subjective signs of violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine showed that under the main direct object of violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine is - public relations in the field of regulated legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine, additional - public relations in the field of official activity (Part 2 of Article 332-1 of the Criminal Code of Ukraine).

The victim of a violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine is the state whose interests have caused or may have caused minor damage.

The objective side of the violation of the order of entry and temporary occupation of the territory of Ukraine and exit from it is characterized by the action of the form of action, and consists in entering and leaving the temporarily occupied

territory of Ukraine. The criminal offense is considered completed from the moment of illegal crossing of the conditional line in the area between the temporarily occupied and controlled territories of Ukraine.

The subject of violation of the order of entry into the temporarily occupied territory of Ukraine and departure may be both general and special. For part 1 and part 3 of Art. 332-1 of the Criminal Code of Ukraine, a natural sane person who at the time of committing a criminal offense has reached 16 years of age is subject to criminal liability. In accordance with Part 2 of Art. 332-1 of the Criminal Code of Ukraine, a special subject of a criminal offense is subject to criminal liability, namely an official who used his official position.

From the subjective point of view, violation of the procedure for entering and leaving the temporarily occupied territory of Ukraine is committed only in the form of direct intent. The purpose of violating the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine is to harm the interests of the state. However, the purpose of harming the interests of the state is too broad a concept, which in turn leads to a combination of administrative and criminal liability for violating the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine.

Having studied the development and current state of legislation on criminal liability for violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine, we can say that the legislation on criminal liability for violation of state borders began its formation in the Statute of the Grand Duchy of Lithuania 1529 year, which became the first legal act that provided a ban on travel to specially designated lands. It was finally formed in the modern Criminal Code of Ukraine after the events of 2014.

Also, the analysis of the development of criminal legislation made it possible to form the following historical periods of criminal liability for violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine:

- 1) XVI century. - the period of formation and validity of the Statutes of the

Grand Duchy of Lithuania of 1529, 1566 and 1588, which became the first legal acts in which the legislator attempted to regulate the order of departure and entry into the territory of the Grand Duchy of Lithuania and establish liability for its violation;

2) XVII century. - the beginning of the XX century. - the period of the Russian Empire (from the Conciliar Code of 1649 to the Criminal Code of 1903);

3) 1917 - 1991 - Soviet period (from the Criminal Code of 1922 to the Criminal Code of 1960);

4) 2001 - to the present time.

As a result of the study of the grounds and principles of criminalization of violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine, it was found that most of them Art. 332-1 of the Criminal Code of Ukraine does not answer.

During the study of foreign experience it was established that, as a general rule, criminal liability for violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory is not typical for legal families of the world.

Makes an exception, Art. 259 of the Penitentiary Code of the Republic of Estonia, which provides for criminal liability for illegal movement of foreigners across the state border of the Republic of Estonia and a temporary control line. The temporary control line is used to divide the territory that falls under the jurisdiction of the states of the Republic of Estonia and the Russian Federation.

The countries of the Romano-Germanic legal family are characterized by criminal liability for illegal crossing (violation of the order of crossing) the state border. In particular, it is Azerbaijan, Belarus, Armenia, Georgia, Estonia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Latvia, Lithuania, Moldova, Russia, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan. In most countries, the studied criminal law is classified as a crime against the order of government (Azerbaijan, Belarus, Armenia, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Latvia, Lithuania, Russia, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan). In criminal law, Estonia is classified as a crime against public order, and Moldova as a crime against public authorities and state security.

Under the criminal law of Azerbaijan, Belarus, Armenia, Georgia, Kyrgyzstan, Lithuania, Moldova, Russia, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, foreign citizens or stateless persons who came from their territories are exempted from criminal liability for illegal crossing of the state border. or freedom was in danger, or asylum seekers and victims of trafficking.

Consideration of objective and subjective signs of violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine showed that under the main direct object of violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine is - public relations in the field of regulated legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine, additional - public relations in the field of official activity (Part 2 of Article 332-1 of the Criminal Code of Ukraine).

The victim of a violation of the order of entry into and exit from the temporarily occupied territory of Ukraine is the state whose interests have caused or may have caused minor damage.

The objective side of the violation of the order of entry and temporary occupation of the territory of Ukraine and departure from it is characterized by an action in the form of action, and consists in entering and leaving the temporarily occupied territory of Ukraine. The criminal offense is considered completed from the moment of illegal crossing of the conditional line in the area between the temporarily occupied and controlled territories of Ukraine.

The subject of violation of the order of entry into the temporarily occupied territory of Ukraine and departure may be both general and special. For part 1 and part 3 of Art. 332-1 of the Criminal Code of Ukraine, a natural sane person who has reached the age of 16 at the time of committing a criminal offense is subject to criminal liability. In accordance with Part 2 of Art. 332-1 of the Criminal Code of Ukraine, a special subject of a criminal offense is subject to criminal liability, namely an official who used his official position.

Key words: *armed aggression, established procedure for entering and leaving the temporarily occupied territory, state border, interests of the state, criminal law characteristics, decriminalization.*

Список публікацій здобувача за темою дисертації

1. Деркач В.Г. Окремі питання історико-правового розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична наука*. 2019. №9. С. 177–181.

2. Деркач В.Г. Сучасний стан закону про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична наука*. 2020. №3. С. 222–226.

3. Деркач В.Г. Підстави та принципи криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична наука*. 2020. №4. С. 139–145.

4. Деркач В.Г. Суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 48. Том 2. С. 177–183.

5. Деркач В. Г. Досвід окремих зарубіжних країн щодо криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Азербайджанської республіки. *KELM*. 2020. № 7. С. 119–124 (Республіка Польща)

6. Деркач В.Г. Суб'єктивна сторона порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 46–49.

7. Деркач В.Г. Об'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово

окуповану територію України та виїзду з неї. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 15–16 вересня 2020 р. К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 50–52.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
--------------	-----------

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ТА СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ В'ЇЗДУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТА ВИЇЗДУ З НЕЇ	22
---	-----------

1.1. Історико-правовий нарис розвитку та сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї	22
--	----

1.2. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї	58
---	----

1.3. Зарубіжний досвід правового регулювання кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї	84
---	----

Висновки до першого розділу	108
-----------------------------	-----

РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ В'ЇЗДУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТА ВИЇЗДУ З НЕЇ	110
---	------------

2.1. Об'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї	110
---	-----

2.2. Об'єктивна сторона порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї	128
---	-----

2.3. Суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану	
--	--

територію України та виїзду з неї	158
2.4. Суб'єктивна сторона порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї закладу	172
Висновки до другого розділу	182
ВИСНОВКИ	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	188
ДОДАТКИ	211

ВСТУП

Актуальність теми. Конституція України у ст. 17 проголосила, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Наприкінці 2013 року – на початку 2014 року, Російська Федерація, скориставшись проблемами у виконанні нашим військом таких функцій, розпочала відкриту збройну агресію, що, крім загибелі десятків тисяч українців, призвело до незаконної анексії АР Крим та окупації частин Донецької та Луганської областей. Фактично державний кордон з Російською Федерацією на Сході України став лінією розмежування з територією, що контролює держава Україна та тимчасово окупованою територією України. Український парламент відреагував на цю гостру проблему досить прогнозовано – 15 квітня 2014 року прийнято Закон України № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» – КК України доповнено ст. 332-1 «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї». Таке рішення Верховної Ради України викликало гострі дискусії як в науці кримінального права, так й проблеми у застосуванні цієї норми на практиці.

Так, згідно з даними Генеральної прокуратури України та Офісу Генерального прокурора кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 332-1 КК України у 2014 році становить – 1, у 2015

році – 61, у 2016 році – 71, у 2017 році – 31, у 2018 році – 19, у 2019 році – 8, у 2020 році – 16, у січні-лютому 2021 року – 5 кримінальних правопорушень.

Отже, за досліджуваний період з 2014 року по лютий 2021 року зареєстровано 212 фактів порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Однак, відповідно до даних Державної судової адміністрації України, судами України винесено 30 обвинувальних вироків суду за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. З них 7 винесено у 2015 році, 21 у 2016 році, і по одному вироку у 2017 та 2019 роках.

Окремі питання кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 332-1 КК України на рівні коментарів а посібників були предметом наукових досліджень таких науковців як П.П. Андрушко, О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, А.А. Вознюк, П.А. Воробей, В.К. Гришук, Н.О. Гуторова О.М. Джужа, О.О. Дудоров, І.М. Копотун, О.М. Костенко, В.В. Кузнецов, Т.Є. Леоненко, М.І. Мельник, В.А. Мисливий, А.А. Музика, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, М.І. Панов, А.В. Савченко, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, А.Н. Трайнін, Є.В. Фесенко, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.В. Шаблистий, О.Н. Ярмиш та ін. також варто вказати на статті, в яких питання кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї досліджено більш глибоко – В.І. Антипов, Б.В. Бабін, Ю.О. Данилевська, З.А. Загиней, Л.Ю. Капітанчук, Ю.Б. Курилюк, М.А. Магеррамов, Т.Є. Огнева.

Також А.А. Нікітін в м. Київ у 2018 році захистив кандидатську дисертацію «Кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї», у якій автор таку тимчасову ст. 332-1 КК описав виключно з позиції посилення каральної репресії, з позиції її практичної доцільності.

Отже, незважаючи на досить значний науковий доробок у цьому напрямі, як і раніше, багато аспектів досліджуваної проблеми порушують

дискусії щодо доцільності існування ст. 332-1 КК України, особливо у частині невизначеної мети заподіяння шкоди інтересам держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393-р; основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2015–2020 рр., а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є удосконалення теоретичних положень кримінального права в частині відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї та вироблення рекомендацій для удосконалення кримінально-правової охорони державного кордону.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких задач:

- здійснити історико-правовий аналіз розвитку та встановити сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї;
- описати підстави та принципи криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї;
- охарактеризувати зарубіжний досвід правового регулювання відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї;
- дослідити зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї;

– розробити пропозиції щодо удосконалення кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї та кримінально-правової охорони державного кордону.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї.

Методи дослідження. Під час проведення дисертаційного дослідження використовувались наступні наукові методи пізнання: діалектичний – для дослідження змісту порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї та основних об'єктивних і суб'єктивних ознак цього злочину (підрозділи 2.1.- 2.4); метод історико-правового аналізу – під час здійснення історико-правового нарису розвитку та встановлення сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї (підрозділ 1.1.); компаративістський – для виявлення та аналізу особливостей регламентації кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї (підрозділ 1.3.); формально-логічний – для належної аргументації пропонованих змін до КК України у частині вдосконалення норм про кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність України (підрозділи 1.1., 1.2, 2.1.- 2.4); аналогії – для встановлення відношення еквівалентності (відповідності, схожості) між порушеннями державного кордону та порушенням порядку виїзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї (у всій дисертації); статистичний – для аналізу матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень, Державної судової адміністрації України, Офісу Генерального прокурора про порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї (у всій роботі).

Емпіричну основу дослідження становлять: офіційні статистичні дані Генеральної прокуратури України та Офісу Генерального прокурора за 2014-2021 роки щодо кількості облікованих злочинів, передбачених ст. 332-1 КК України та адміністративних правопорушень, передбачених ст. 204-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення; матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень та Державної судової адміністрації України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших комплексних монографічних досліджень, яке присвячене вивченню кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї. У роботі сформульовано ряд нових наукових положень і висновків, зокрема:

вперше:

– на підставі вивчення матеріалів правозастосовної практики, зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони державних кордонів, особливо тих країн, частини яких були або є окупованими, доведена доцільність декриміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї як злочину, передбаченого ст. 332-1 КК України;

– доведена доцільність застосування у кримінально-правовій науці методу аналогії у тому випадку, коли дослідження певного нового кримінально-правового явища, поняття чи категорії вимагає досліджувати схожі за змістом уже усталені кримінально-правові норми (ст. 332-1 КК України «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї» є унікальною, а тому вона досліджувалася у сукупності із нормами кримінальних законів, направлених на охорону державних кордонів вцілому);

удосконалено:

– положення науки кримінального права щодо наперед хибного рішення законодавця у контексті постійних спроб вирішити гострі соціально-економічні проблеми шляхом внесення змін та доповнень до КК України;

– доктринальне положення про те, що якщо об'єктивні сторони адміністративного і кримінального правопорушення співпадають, то це наділяє правозастосувника надмірними повноваженнями самостійно відносити кожен факт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї або до адміністративного, або до кримінального правопорушення, оскільки мета заподіяння шкоди інтересам держави є занадто широким поняттям та на практиці стосується в основному перевезення або пронесення продуктів харчування;

дістало подальшого розвитку:

– твердження про те, що якщо у результаті дослідження підстав та принципів криміналізації будь-якого кримінального правопорушення буде з'ясовано, що більшості з них воно не відповідає, тобто не є соціально обумовленою, така стаття кримінального закону підлягає виключенню.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

- *правотворчості* – для вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, що посягають на недоторканність державних кордонів;

- *правозастосовчій діяльності* – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та суду у частині застосування норм про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення, що посягають на недоторканність державних кордонів;

- *навчальному процесі* – положення та висновки дисертації можуть у подальшому використовуватись при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право» та «Актуальні проблеми кримінального права»;

- *науково-дослідній роботі* – для подальших досліджень у галузях кримінального права щодо кримінально-правової охорони державного

кордону.

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертації, що складають наукову новизну та висновки практичного характеру, апробовано під час виступу на таких наукових форумах: «Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.); Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: (м. Київ, 15–16 вересня 2020 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 7 праць, 4 – статті у виданнях включених до переліку наукових фахових видань України, 1 – у періодичному науковому виданні іншої держави за профілем дисертації, 2 – тези доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок, з яких: основний текст – 174 сторінки, список використаних джерел (205 найменувань) – 23 сторінки, додатки – 2 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ТА СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ В'ЇЗДУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТА ВИЇЗДУ З НЕЇ

1.1 Історико-правовий нарис розвитку та сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї

Дослідження кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, вважаємо за доцільне, розпочати із з'ясування процесу її розвитку.

Адже, вірно зазначав М. Горький (Пешков Олексій Максимович), що «не знаючи минулого – неможливо зрозуміти справжній сенс сьогодення і цілі майбутнього» [147, с. 3], та В.М. Іванов, що «без глибокого осмислення минулого, яким би складним і суперечливим воно не було, неможливо творити нову державу» [46, с. 3].

Однак, перш ніж перейти до безпосереднього дослідження розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, необхідно зробити невеликий екскурс до методології кримінального права.

В доцільність даного кроку, відзначимо позицію О.П. Рябчинської. Так, на думку науковця, останніми роками правознавці відмічають кризові явища в сучасній методології юридичної науки, поширеність досліджень суто описового характеру, які є коментуванням правових актів та не мають відповідної наукової цінності. Однією з причин такої негативної тенденції, на її думку, є відсутність уявлень про методологічний інструментарій конкретно-правових досліджень. Повною мірою це стосується й кримінального права, в якому питання сутності і рівнів методології,

співвідношення філософських та загальнонаукових методів, наявності універсального методу, місця діалектики в системі методів тощо вирішуються неоднозначно [152, с. 157].

На думку М.І. Панова, наука кримінального права, як і кожна юридична наука, не створює і не може створювати деякої «самостійної» чи «відокремленої» методології. Вона має, на думку науковця, спиратися на загальнотеоретичні положення методології теорії пізнання як філософської науки (чи теорії пізнання як її розділу), використовувати їх з метою здійснення досліджень свого власного і специфічного об'єкта (предмета пізнання), що охоплює сфери злочину, покарання та інших засобів кримінально-правового характеру. Саме об'єкт дослідження (на відміну від інших наук) надає специфічні, (особливі) риси методології науки кримінального права [109, с. 7].

Т.П. Яцик та К.М. Дробязко вважають, що методологія кримінального права включає в себе розуміння та критерії застосування методів пізнання, прийомів, способів наукового дослідження. Це співвідношення філософських та загальнонаукових методів. Тому, на їх думку, дослідження проблем методології оновленого, вдосконаленого, сучасного кримінального права, її співвідношення з філософією, діалектикою, а також визначення перспектив наукових досліджень є актуальним [205, с. 162].

Отже, використання відповідного методологічного інструментарію кримінально-правових досліджень є обов'язковим елементом будь-якого дослідження та дисертаційного, зокрема.

За М.І. Пановим методологія наукового пізнання – це явище інтегральне, яке об'єднує систему компонентів, що її утворюють як єдине ціле: загальнонаукові методи пізнання, філософські закони і категорії діалектики, закони і правила формальної логіки та наукознавства, спеціальні й окремі методики дослідження. Разом із тим, зазначає правник, стрижнем (квінтесенцією) методології є вчення про методи (метод – грец. *methodos* – шлях дослідження, спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя),

система яких становить зміст методології як такої. У правознавстві й теорії кримінального права до останніх відносять загальнонаукові методи, розроблені (на рівні загального) головним чином в філософії і в теорії пізнання – (гносеології): діалектичний, системний (системно-структурний), формально-логічний (догматичний, соціологічний, історичний (історично-правовий), порівняльний (порівняльно-правовий) методи та ін. Кожен із них має свої особливості, специфічні риси пізнавальної діяльності, що надає можливість глибше вивчити об'єкт (предмет) дослідження, розглянути й охопити одночасно різні його властивості (сторони, грані) й опосередковані зв'язки [109, с. 6].

На думку Є.С. Назимко, структуру методології кримінального права слід розглядати залежно від так званого багатовекторного розуміння кримінального права (науки, галузі права та навчальної дисципліни). Тому, вчений переконаний, що методами кримінально-правового регулювання суспільних відносин є імперативний і диспозитивний методи; рівнями наукових методів пізнання кримінального права є філософсько-світоглядний, загальнотеоретичний, спеціально-теоретичний, конкретно-науковий; навчально-педагогічними методами є традиційні методи, творчі методи, методи наукового пошуку, комп'ютерно-орієнтовані методи [96, с. 88].

Однак, погоджуємось із І.В. Козич, що незважаючи на плюралізм методів у сучасній кримінально-правовій науці, дослідження функцій кримінально-правової політики має обумовлену специфіку, що пояснює необхідність обрання для отримання позитивних результатів належних загальнонаукових та спеціально-галузевих методів наукових досліджень [51, с. 46].

Таким чином, з метою дослідження розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї доцільно використовувати історичний (історично-правовий) метод дослідження.

Варто погодитись із М.І. Омелянко, що в науці, на жаль, не існує єдиного загальноприйнятого підходу до періодизації історії розвитку як українського законодавства взагалі, так і кримінального, зокрема. На думку правника, найбільш обґрунтованою є наступна періодизація законодавства України, яка враховує специфіку відповідних історичних періодів у розвитку української держави: 1) період Київської Русі (X-XIII ст.ст.); 2) період польсько-литовського панування та козацька доба (XIV- XVII ст.ст.); 3) період знаходження України в складі Росії та Польщі (XVII-XVIII ст.ст.); 4) період знаходження України в складі Російської імперії та Австро-Угорщини (XIX ст. – 1917 р.); 5) радянський період (1917-1991 рр.); 6) сучасний період (з 1991 року). Кожен із цих періодів, зазначає правник, характеризується історичною специфікою та особливостями відповідних правових пам'яток, зокрема і тих, що містили кримінально-правові норми [106, с. 221].

В.В. Кузнецов та Л.О. Кузнецова, на відміну від М.І. Омелянко, яка врахувала специфіку історичних періодів, пропонують авторську класифікацію історичної періодизації за дією нормативно-правових актів в часі у рамках наукового пошуку по удосконаленню окремих напрямів історико-правових досліджень кримінального законодавства України.

Так, відповідно до класифікації зазначених вчених, періодизація за критерієм чинності основних правових джерел повинна виглядати наступним чином:

1) період Руської Правди (1017–1054 роки); 2) період церковного права (Статут князя Ярослава про церковні суди (коротка та розширена редакції), Смоленська статутна грамота, Новгородський статут великого князя Всеволода про церковні суди, людей та міри торгіві, тощо); 3) період Судебника 1497 р.; 4) період статутів Великого князівства Литовського у трьох редакціях (1529 р., 1566 р., 1588 р.); 5) період Соборного Уложення 1649 р.; 6) період писаного та звичаєвого кримінального права козацької держави 1648–1654 років; 7) період Військового Артикулу 1715 р.; 8) період

«Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. (проект); 9) період «Наказу комісії про складення проекту нового уложення» Катерини II 1767 р. (проект); 10) період «Статуту благочиння або поліцейського» 1782 р.; 11) період Зводу законів 1832 р. (Кримінального уложення); 12) період Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р.; 13) період Статуту про покарання, що накладаються мировими суддями 1864р.; 14) період Уложення про покарання кримінальні та виправні 1885р.; 15) період Кримінального Уложення 1903 р.; 16) період КК УСРР 1922 р.; 17) період КК УСРР 1927 р.; 18) період КК УРСР 1960 р.; 19) період проектів КК України 1993–2001 років; 20) період КК України 2001 р. [70, с. 47].

На думку П.Л. Фріса історична періодизації повинна здійснюватися враховуючи за основу кримінально-правову політику досліджуваних етапів розвитку.

Так, вчений зазначає, що враховуючи відомі особливості історичного розвитку України і, відповідно, особливості розвитку кримінально-правової політики, періодизація кримінального законодавства України повинна виглядати наступним чином:

1-й період – кримінально-правова політика Київської Русі і феодальної роздробленості (IX – середина);

2-й період – кримінально-правова політика козацької держави (середина XVII ст. – середина XVIII ст. – від Богдана Хмельницького до Кирила Розумовського);

3-й період – кримінально-правова політика періоду створення Української незалежної держави (1917-1922 рр.);

4-й період – кримінальне законодавство Української РСР (1917-1991 рр.);

5-й період – кримінально-правова політика законодавство незалежної української держави до ухвалення кримінального кодексу України (1991-2001 рр.) [193, с. 67].

О.М. Головка на відміну від П.Л. Фріса при визначенні історичної періодизації пропонує взяти за основу правовий статус людини.

Відповідно до цього О.М. Головка пропонує поділити історію держави і права (зокрема всесвітню, загальну) на наступні періоди:

– стародавні часи – це історія Давнього Сходу, античних держав, для нього притаманним є поділ на особисто вільних, більш чи менш повноправних громадян і людей, абсолютно позбавлених таких прав і навіть статусу людини – рабів. Це IV тисячоліття до нашої ери – V століття;

– середні віки – домінування теократичних підходів, широкий вплив церкви і канонічного (мусульманського, індуського права, конфуціанства в країнах Азії) права, розуміння суб'єктивного права як права – привілею, залежного від належності до суспільної ієрархії, держава набуває рис феодальної. Цьому періоду відповідають VI – XVI століття;

– новий час. Цей період є найважливішим для побудування сучасного права у світі. Цей період, на думку науковця, можна подовжувати від XVII – до початку XX ст.;

– новітній час. Радянська історія держави і права, як і загальна історія, побудовані на ідеологічних мотивах побудови безкласового комуністичного суспільства після революційного руйнування буржуазної демократії, вважала початком цього періоду 1917 рік – Жовтневу революцію;

– часи незалежності України з 1991 року дотепер, на який припадає розбудова незалежної суверенної Української держави [48, с. 32-33].

В.М. Іванов на відміну від зазначених вище ґрунтовних позицій науковців, пропонує здійснювати історичну періодизацію з урахуванням розуміння права, як результату діяльності держави.

Так, В.М. Іванов зазначає, що вивчення загальних законів виникнення, розвитку й змін типів та форм держави і права, особливостей функціонування державних установ та інститутів права у конкретних історичних умовах України дає підстави запропонувати таку періодизацію:

– початок державно-правового розвитку на теренах України (середина I тис. до н. е. – середина I тис. н. е.). Закладений появою найдавніших рабовласницьких державних утворень у Північному Причорномор'ї та Приазов'ї;

– період давньоруської держави й права (VI – середина XIV ст.). Пов'язаний з формуванням, розвитком і занепадом Київської Русі. Саме тоді виникла давньоруська правова система, було створено видатну пам'ятку права Русі-України – Руську правду;

– Литовсько-руська держава і право (друга половина XIV – середина XVI ст.). Давньоруська державно-правова організація значною мірою була успадкована Великим князівством Литовським, Руським та Жемайтійським, яке складалося переважно з українців та білорусів;

– козацька держава і право (середина XVII — друга третина XVIII ст.). В умовах соціального, національного і релігійного гніту центром боротьби за волю українського народу, головним чинником державотворення стає Запорозька Січ – військово-демократична форма української державності;

– суспільно-політичний устрій і правове становище українських земель визначалися їхнім входженням до складу Російської та Австро-Угорської імперій і поширенням на них дії російського та австрійського права (XVIII – початок XX ст.);

– період відродження української національної держави і права (1917 – 1921рр.). Внаслідок військово-політичної боротьби відбувається багатодержавність розвитку України. В цей період виникає національне українське законодавство;

– період становлення і розвитку України як радянської республіки, а з 1922 р. – як союзної радянської республіки у складі СРСР (1917 – 1991 рр.). Виникає і діє радянське право, в якому домінує загально-союзне законодавство;

– період розбудови та розвитку сучасної Української держави і права, який розпочався з прийняттям Декларації про державний суверенітет

України 16 липня 1990 р., Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Визначальними державно-правовими подіями стали Всенародний референдум 1 грудня 1991 р. та прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. [47, с. 17-19].

Ю.В. Орел не ставлячи під сумнів і не заперечуючи розглянуті ним підходи періодизації розвитку вітчизняного кримінального законодавства та права, також запропонував авторську класифікацію відповідних періодів. Так, на його думку, найбільш обґрунтованою є наступна періодизація законодавства України, яка враховує специфіку відповідних історичних періодів у розвитку української держави: 1) період Київської Русі (X–XIII ст.ст.); 2) Польсько-литовський період (XIV ст. – середина XVII ст.); 3) період перебування України в складі Російської імперії (середина XVII ст. – 1917 р.); 4) радянський період (1917–1991 рр.); 5) сучасний період (з 1991 року) [107, с. 234].

Як бачимо, принцип поділу історичних періодів здійснюється науковцями враховуючи різні критерії. Тому, для нашого дослідження доцільно розглянути підходи до визначення історичних періодів, які безпосередньо стосуються нашого дослідження. Серед таких можна виділити поділ запропонований А.А. Нікітіним і Р. Гаврік та С. Кметь.

Так, А.А. Нікітін досліджуючи кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї на дисертаційному рівні, встановив такі етапи її історичного розвитку:

1) період становлення кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на територію України та виїзду з неї й ототожнення досліджуваного протиправного діяння з перетинаннями державних кордонів (IX ст. – перша половина XVII ст.);

2) період нормативного закріплення кримінальної відповідальності за перетинання державних кордонів (друга половина XVII ст. – 1921 р.);

3) радянський період розвитку кримінальної відповідальності за перетинання державних кордонів (1922–2001 рр.);

4) сучасний період розвитку кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на територію України та виїзду з неї (2001 р. і донині) [100, с. 13].

Р. Гаврік та С. Кметь аналізуючи кримінальне законодавство України вже за сучасним КК України, яке визначає відповідальність за незаконне перетинання державного кордону визначають п'ять періодів:

1) до 2001 року: період виключно кримінальної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України відповідно до радянського кримінального законодавства;

2) 2001-2004: період пом'якшення кримінальної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України;

3) 2004-2014: період декриміналізації незаконного перетинання державного кордону України, останнє є виключно адміністративним правопорушенням, а кримінальна відповідальність настає лише за незаконне переправлення осіб через державний кордон;

4) 2014-2018: період переосмислення підходів до незаконного перетинання фактичних кордонів, що не збігаються із державним кордоном України, в тому числі з межею із тимчасово окупованою територією. Російська анексія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також окупація окремих районів Донецької та Луганської областей зумовили виникнення нових складів злочинів та адміністративних правопорушень, пов'язаних із порушенням порядку перетинання фактичної межі, яка склалася між контрольованою територією України та тимчасово окупованими територіями (ст. 204-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), ст. 332-1 КК України);

5) період криміналізації незаконного перетинання державного кордону України – 18 жовтня 2018 року КК України було доповнено ст. 332-2, яка передбачала кримінальну відповідальність за окремі кваліфікуючі прояви

перетинання державного кордону України: з метою заподіяння шкоди інтересам держави або особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора [17].

Розглянувши запропоновані варіанти періодизацій, варто погодитись із думкою Є.С. Назимко, що жодну з них не можна вважати остаточною або універсальною, оскільки у кожній використовуються різні, порою абсолютно протилежні, критерії [95, с. 55].

Тому, на нашу думку, досі є актуальним та доцільним розроблення загальних підходів до визначення періодизації розвитку вітчизняного кримінального законодавства.

Переходячи до безпосереднього розгляду історичних нормативно-правових актів, на предмет розміщення норм, які б регулювали питання порядку в'їзду на територію України та виїзду з неї зазначимо, що першим з них справедливо вважають «Руську Правду».

Повністю погоджуємось із Л. Білецьким, який зазначає, що «Руська Правда» є живе дзеркало, що відбиває в собі цілу низку чисто соціальних взаємин різних народних верств та шарів. Ні один історик без «Руської Правди» не зрозуміє так глибоко соціальної структури населення від найдавніших часів його історичного життя. З цього становища «Руська Правда» є найвидатніша пам'ятка, що так яскраво змальовує відносини між вищими верствами староукраїнського населення і нижчими, як смерди, закупи, холопи, раби, взаємовідносини між мужем і жоною в родині та їх дітьми. Це є невичерпане джерело щодо пізнання соціальної структури українського населення середньовіччя [10, с. 13].

Більше того, як зазначає С. Шелухін «Руська Правда» є одним з кращих європейських кодексів з високо розвиненим європейським правом свого часу. Вона є пам'яткою не тільки українського, а й загальнослов'янського звичаєвого права, бо норми її існують і у Чехів, Сербів, Моравів, Словаків та інших народів [203, с. 3].

З огляду тексту академічного списку короткої редакції «Руської Правди» під редакцією Р. Лашенка, відповідальність за порушення порядку в'їзду на територію України та виїзду з неї відсутня. Однак, у ст. 10 передбачено втечу холопа.

Так, «Аще ли челядинъ съкрыется, любо оу варяга, любо оу кольбяга, а его за три дни не выведоуть, а познають и въ третіи день: то изымати емоу свои челядинъ, а 3 гривне за обиду» [151, с. 5-6].

Отже, в «Руській Правді» вперше було передбачено відповідну норму права, яка регулювала втечу челядника (холопа).

У 1236 році було засновано Велике князівство Литовське. Де майже через триста років після його заснування, у 1529 році було прийнято Перший Литовський статут.

За формою систематизації Статут Великого князівства Литовського 1529 року був зводом законів, який включав до себе систематизоване земське і звичаєве право і ряд кодифікованих нових норм права. Головну редакційну правку Статуту здійснив воєвода віденський і канцлер Великого князівства Альбрехт Гаштольд, який за службовим становищем очолював кодифікаційну комісію. На жаль, зазначає П.П. Музиченко, ми не маємо відомостей про те, як створювалася ця комісія і хто входив до її складу [94, с. 137].

Так, у ст. 8 Розділу III «Про вольності шляхти і про розширення Великого князівства Литовського» Статут Великого князівства Литовського 1529 року яка має назву: «Господарь дозволяє всім вільно виїжджати із землі господарської для навчання лицарської справа у всякі землі, крім земель неприятельських», зазначено, що «Також бажаємо, щоб означені вище княжати і пани хоруговні, шляхтичі і бояри могли вільно виїжджати з наших земель Великого князівства та інших для відшукання собі кращої долі і навчання лицарської справи в усякі землі, крім земель неприятелів наших. Однак за відсутності тих, хто виїхав, як і з ними, наша служба з їхніх маєтків

не повинна припинятися для нас і наших нащадків, скільки б разів не знадобилося у відповідності до земської постанови» [156, с. 224].

Як бачимо, Статут Великого князівства Литовського 1529 року став першим нормативно-правовим актом який передбачав заборону виїзду в окремо визначені землі. У 1551 році Сигізмунд II розпорядився створити комісію задля виправлення Статуту Великого князівства Литовського 1529 року, і вже у 1566 році було сформовано «другий» Литовський Статут.

Як зазначає Х. Кучарська, у Статуті Великого князівства Литовського 1566 року досконаліше систематизовано норми кримінального, процесуального права, зафіксовано створення нових городських, земських і підкоморських судів. Розділи з одинадцятого по чотирнадцятий регулюють кримінальне та процесуальне право. Як правило, Статути вказували вид покарання, а не його розмір. Серед видів покарань спочатку переважали майнові штрафи, що надходили потерпілому (школа), родичам убитого (годовщина), в скарбницю держави (наклад) [73, с. 87].

Історичне значення Статуту Великого князівства Литовського 1566 року полягає в тому, що він затвердив повну демократію і, фактично, сформував підвалини правової держави. Статут Великого князівства Литовського 1566 року консолідував панівний стан, зробив його єдиним у правах і свободах. Були проголошені право і повна свобода розпорядження земельною власністю на свій розсуд [157, с. 6].

Так, відповідно до Розділу I «Про персону господарську» у статті 6 йдеться «Хто б коли-небудь з панства нашого до землі неприязельської втік», у статті 7 «Хто б випадково до землі сусідів наших втік», у статті 10 «Хто б кому маєток заклав або продав раніше» у статті 11 «Якби батько від дітей втік до землі неприязельської, також, яка ближча».

Відповідно до статті 6 встановлено: «аби хто з підданих наших з держави нашої втік до землі неприязельської зі злим умислом зради і шкоди нам, Господарю і Речі Посполитій, такий честь втрачає; а якщо пійманим буде, тоді і смертю має бути покараний. А діти, за той злочин батька свого,

поштивості своєї не втрачають, але майно все батьківське втратять, хіба що мали своє власне набуте, або перед тим злочином батька свого виділені були, тоді при тому зостатися мають. Таким же чином і жони, якщо будуть не відати про таку зраду чоловіків своїх, такі в тому будуть захищені, як в третьому артикулі цього розділу про таких є описано» [157, с. 255].

Цей артикул підтвердив і уточнив аналогічні положення попереднього Статуту Великого князівства Литовського. Звільнялися від відповідальності члени сім'ї винного, які не знали про його намір втекти; вони зберігали шляхетське звання, але втрачали право на батьківський маєток. Отже, робить висновок автор, втеча за кордон, очевидно, розглядалася як менш тяжкий злочин порівняно із державною зрадою [157, с. 434].

Як бачимо у Статуті Великого князівства Литовського 1566 року на відміну від Статуту Великого князівства Литовського 1529 передбачено більш детальні норми відповідальності за порушення порядку в'їзду до землі неприязельської. Законодавцем передбачено встановлення обов'язкового злого умислу зради і шкоди Господарю і Речі Посполитій. Як основне покарання передбачено позбавлення честі або смертну кару. А як додаткове покарання конфіскація майна.

Артикул 7 є продовженням попереднього. Виїзд до сусідніх держав, який не мав на меті переходу на бік ворога, не кваліфікувався як злочин. Особі, яка здійснила такий виїзд, для визнання себе невинною треба було взяти від глави держави спеціальний «закривальний», тобто імунний лист, привілейну грамоту, – глейт; особа, яка пред'являла господарський глейт, вважалася недоторканною. Для оповіщення населення про невинуватість цієї особи застосовувалися спеціальні оголошення – цедули, – які вивішували у людних місцях. Ця особа задля власної безпеки мала право повернутися за кордон тимчасово, доки у князівстві не стане всім відомо про її невинуватість [157, с. 434].

Отже, у Статуті Великого князівства Литовського 1566 року було передбачено порядок виїзду за територію Великого князівства Литовського

та відповідальність за його порушення. Це зокрема, було зумовлено войовничим настроєм до Кримського ханства, Москви, Туреччини тощо.

Відповідно до артикулу 10 встановлено: «якби який чоловік, перед тим як втекти до землі неприязельської, будучи ще в державі нашій, продав або запродав маєток який або людей, або землю кому, а буде (тому, хто купить) той намір його невідомий, і на те надасть докази і покаже на те листи і право володіння своє доведе; тоді має він той куплений або закуплений маєток спокійно утримувати, а якщо б не хотів присягнути, тоді той куплений або закуплений маєток втрачає» [157, с. 257].

Як бачимо, до особи, яка купила маєток або людей у особи яка втекла до землі неприязельської, автоматично застосовувалася презумпція «винуватості». Адже, така особа була зобов'язана довести, що їй невідомий намір втечі продавця.

Відповідно до артикулу 11 встановлено: «якби батько від дітей втік до землі ворога нашого Московського і до інших земель ворогів наших, і дітей у маєтку залишив після себе; тоді майно його до нас, Господаря, переходить, бо за вчинок батька їх власного вже віддалені від маєтків. Але якби який син був виділений від батька свого і до того ту частку в утриманні мав, перш ніж втік батько його, і мешкав би на ній, без батька свого, не в одному місці з ним, не за одним парканом, і про намір і вчинок батька свого не знав і не був підозрюваним, і довів це присягою своєю; тоді такі сини і дочки поштивості своєї і частки майна свого не втрачають. А якби якийсь рідний брат або дівка, або хто інший з рідні втік до землі того неприязеля нашого Московського і до земель неприязельських поганських; тоді з роздільного майна невиділена частка, не буде виділена і переходить до нас, Господаря, і жоден родич нічого з того мати не буде; але те братам і близьким, як поштивості, так і часткам маєтків їх шкодити не має. А хто би такого зрадника втікаючого вбив або живого до нас і доряду нашого привів, і привів на це слушні докази, такий шкоди своїй поштивості не матиме, більше того, буде

достойний ласки нашої господарської, а якби не довів, тоді сам має бути покараний, як вище описано» [157, с. 257].

Ба більше, у статуті 11 Статуту Великого князівства Литовського 1566 року було легалізовано «самосуд», як розправу із втікачем до землі Московської, або до інших земель ворогів Великого князівства Литовського.

Отже, з аналізу Статуту Великого князівства Литовського 1566 року можемо стверджувати, що його правові положення, передбачають порядок і відповідальність за порушення порядку виїзду на ворожу територію, які були доопрацьовані та деталізовані законодавцем, у порівнянні із Статутом Великого князівства Литовського 1529 року.

У 1588 року світ побачив Третій Статут Великого князівства Литовського, який відразу ж отримав назву «Новий». Видання цього Статуту мало виключне значення для всієї потомної історії України. На думку П.П. Музиченко, Статут 1588 р. став важливим кроком на шляху розвитку української правової думки і правової культури українського народу в цілому. Його норми діяли на українських землях, які були інкорпоровані до складу Речі Посполитої, а також у тій частині України, що була приєднана до Московської держави. Фактично, норми Статуту діяли на українських землях (зокрема, у Полтавській і Чернігівській губерніях) майже до 1917 р. [93, с. 126].

Однак, після Люблінської унії на українських землях чинним залишався Статут Великого князівства Литовського 1566 року. Судова практика опиралася на нього навіть після прийняття Статуту Великого князівства Литовського 1588 року. Але з часом норми Третього Статуту Великого князівства Литовського поступово витісняють норми Статуту Великого князівства Литовського 1566 року і відбувається це стихійно, без будь-яких вказівок на те польського уряду. Норми Статуту Великого князівства Литовського 1588 року застосовувалися у тій частині України, яка у XVII столітті була приєднана до Московської держави, а також і на тих українських землях, які продовжували залишатись у складі Польщі. Тільки

25 червня 1840 р. указом Сенату було скасовано дію Статуту Великого князівства Литовського 1588 року на території Київської, Подільської і Волинської губерній. На Лівобережній Україні 15 квітня 1842 р. імператорським указом були затверджені «15 поглядів Державної Ради про різні права і установи Малоросії», які фактично ліквідували тут дію Третього Статуту. Таким чином, робить висновок автор, загальноросійське законодавство остаточно витіснило Статут 1588 року з території України. Проте, його вплив, особливо в галузі сімейного права, спостерігався у дії судових органів Полтавської та Чернігівської губерній майже до 1925 р. [158, с. 15].

У 7 артикулі «Якби батько від дітей втік до землі неприятельської, також і які родичі, і про те, хто б такого спіймав або вбив» Статуту Великого князівства Литовського 1588 року конкретизовано обов'язки особи, які переслідують втікача до землі неприятеля.

Так, хто переслідують такого зрадника, повинен повідомити, перш за все найближчий вряд про те, що за тим втікачем гониться. А цей артикул стосується всіх людей, будь-якого стану чи народу, які б за той злочин спіймані були як пограничними старостами, так і іншими особами, які б за ним гналися; і до якого вряду такий зрадник спійманий буде переданий, має бути в ув'язненні затриманий до сейму, а на сеймі тим же правом має бути суджений, крім людей стану простого, які і без сейму суджені і покарані бути мають на вряді тому, де будуть спіймані [158, с. 49].

У артикулі 12 «Хто б випадково до землі сусідів наших утік, і про надавання таким кглейту» передбачено і можливість випадкового порушення порядку виїзду за територію Великого князівства Литовського.

Так, відповідно до артикулу 12, якби хто з якої-небудь причини, крім образи величності нашої і зради державної, з'їхав до землі якого сусіда нашого, за винятком землі неприятельської, такий поштивості, життя, ані маєтку не втрачає, єдине, має виправдатися перед тим, хто буде звинувачувати, і ласку нашу господарську знайте за кглейтом нашим. А той

кглейт наш на врядах скрізь, де такий буде знаходитися, а особливо у містах, на торгах і при костелах, має оголошуватися і прибиванням цидул сповіщати і дату видання кглейту повідомляти. А те для того, аби собі тим кращу безпеку міг мати. А якби на той не отримав собі ласки нашої господарської і перед тим, кому звинив, не виправдався, тоді мають такого за границі держави нашої за тим же кглейтом нашим пропустити, тільки не до землі неприязельської. А те мають чинити перед виданням кглейту. А нам, Господарю, вільно буде кглейт наступний дати ще раз, вдруге, а надалі і втретє для того, щоб себе від вигнання до року і шести тижнів вигнаний зі стороною своєю супротивною вирішити і ласку господарську собі повернути. І хоча б хто більше над те кглейтів за канцелярії нашої одержав, такий кглейт жодної сили і значення, крім зволікання правосуддя, для того хто одержав мати не буде. Таким же чином треба розуміти і надання кглейтів тим, які би за неявку перед нами, Господарем, або перед судом головним, так само судом громадським і земським, або при недопущенні до вступу у тимчасове володіння маєтком, згідно з цим же Статутом, вигнанню піддавалися [158, с. 54-55].

Кглейт – охоронна грамота (лист), видавався Господарем терміном не більше як на один рік і шість тижнів особам, які позбавлялися громадянських прав (виволанцям) [158, с. 359].

Як бачимо, охоронна грамота видавалася Господарем з метою вільного переміщення по території Великого князівства Литовського задля відшукування доказів в захист своєї невинності. Відповідно наступного артикулу вбивство виволанцям з кглейтом каралося смертною карою. Більш детально йдеться у коментарі.

Так, відповідно до коментаря на 12 артикул зазначено, що особі яка здійснила виїзд за кордон з якої-небудь причини, крім державної зради, для визнання себе невинною треба було взяти від глави держави спеціальний «закривальний», тобто імунний лист, привілейну охоронну грамоту, – кглейт; особа, яка пред'являла господарський кглейт, вважалася недоторканою. Для

оповіщення населення про невинуватість цієї особи застосовувалися спеціальні оголошення – цедули, – що їх вивішували на людних місцях. Ця особа задля власної безпеки мала право повернутися за кордон тимчасово, доки у князівстві не стане всім відомо про її невинуватість. На думку авторів, поява у законодавстві подібної норми свідчила про намагання держави забезпечити правовий захист державної безпеки, встановити контроль з боку центральної і місцевої влади за пересуванням підданих, посилити централізацію управління [158, с. 359].

Отже, можемо стверджувати, що Статути Великого князівства Литовського 1529, 1566 і 1588 років є першими нормативно-правовими актами українських земель, у яких законодавцем здійснено спробу виважено врегулювати порядок виїзду та в'їзду на територію Великого князівства Литовського та встановити за його порушення відповідальність. На відміну від «Руської Правди» де було передбачено тільки втечу челядника (холопа).

Велике князівство Литовське проіснувало до 1795 року. Його наступниками стали Королівство Пруссія та Російська імперія. Значно більша частина території сучасної України відійшла до складу Російської імперії. На території якої продовжували свою дію Статути Великого князівства Литовського 1566 і 1588 років.

Наступним кодифікованим актом, вже Російської імперії, стало Соборне уложення 1649 року. Відзначимо, що даний нормативно-правовий акт було прийнято в період правління царя Російської імперії Олексія Михайловича Романова (роки правління: 1645 – 1676).

Соборне Уложення 1649 року стало новим етапом у розвитку юридичної техніки. Воно стало першим друкованим пам'ятником російського права. До нього публікація законів обмежувалася оприлюднення їх на торгових площах і в храмах, про що зазвичай спеціально зазначалося в самих документах. Поява друкованого закону в значній мірі виключало можливість здійснювати зловживання воєводами і приказними чинами, які відають судочинством [149, с. 77].

Соборне Уложення 1649 року стало першим законодавчим актом у якому було сформовано окрему главу, яка була покликана врегулювати порядок в'їзду на територію Російської імперії та виїзду з неї. Зокрема, йдеться мова про Главу VI «Про проїзні грамоти в інші держави».

Так, у ст. 1 Глави VI йдеться: «А будет кому лучится ехать из Московского государьства для торгового промыслу или иного какого своего дела в ыное государство, которое государство с Московским государством мирно, и тому на Москве бити челом государю, а в городех воеводам о проезжей грамоте, а без проезжей грамоты ему не ездити. А в городех воеводам давати им проезжие грамоты безо всякого задержания» [149, с. 92].

Як бачимо, у Російській імперії було передбачено необхідність отримання певного документа (проїзної грамоти) у разі необхідності виїзду зі межі імперії.

У разі, якщо особа без відповідного на те дозволу, виїхала до іншої держави, піддавалася суду. З метою доведення вини такої особи збиралися докази. У разі їх належності, порушник карався смертною карою.

Про це, зокрема, йдеться у ст. 3 Глави VI «А будет кто поедет в которое государьство без проезжия грамоты, и быв в ыном государьстве приедет в Московское государьство, а иной учнет на него извещати, что он ездил бес проезжие грамоты самоволством для измены, или для иного какова дурна, и по тому извету про того, кто ездил в ыное государство без государевы проезжие грамоты, сыскивати всякими сыски накрепко. Да будет про него в сыску скажут, что он впрям ездил в ыное государство без проезжие грамоты для измены, или для иного какова лихого дела, и того по сыску измену казнити смертию» [149, с. 92].

Однак, для призначення смертної кари, за порушення порядку виїзду за межі території Російської імперії до іншої держави, повинна бути встановлена суспільно небезпечна мета (зрада, або інше шкідливе діяння). Якщо ж, слідством буде встановлено відсутність окресленої мети, то відповідальність буде меншою (побиття батою).

Так, відповідно до ст. 4 Глави VI йдеться: «А будет в сыску объявится, что он ездил в ыное государство без проезжие гармоты для торговаго промыслу, а не для измены, и ему за то учинити наказание, бити кнутом, чтобы на то смотря иным неповадно было так делати» [149, с. 92].

Окрім цього, за порушення порядку виїзду за межі території Російської імперії могло бути призначено покарання у вигляді позбавлення волів.

Так, відповідно до ст. 6 Глави VI було встановлено: «А будет кто порубежных городов помещики и вотчинники почаяют в людех своих и во крестьянех какое дурно или измену, и им про то извещати государю, и в городех о том воеводам подавати известныя челобитныя, и людей своих и крестьян приводити. А воеводам тех людей, на кого будет извет, спрашивать и сыскивати про них, против извету, всякими сыски накрепко и писати о том к государю, а тех людей, на кого будет извет, до государева указу сажати в тюрьму» [149, с. 92].

Отже, можемо цілком справедливо стверджувати що у Соборному Уложенні 1649 року було доопрацьовано положення Статутів Великого князівства Литовського. Зокрема, у Соборному Уложенні 1649 року на відміну від Статуту Великого князівства Литовського 1566 року було заборонено «самосуд». Найбільшою ж відмінністю між ними, є встановлення порядку виїзду не тільки до ворожих земель, а й взагалі виїзду за територію Російської імперії без відповідного на те дозволу.

У 1845 році в роки правління російського імператора Миколи Павловича Романова (1825 – 1855 рр.) приймається перший кримінальний кодекс, який отримав назву «Уложення про покарання кримінальні і виправні». Даний кодифікований акт Російської імперії не тільки передбачав відповідальність за окремі суспільно-небезпечні діяння, але й містив загальні положення кримінального законодавства. Суспільно небезпечні діяння були вперше поділені на злочини та проступки.

Так, відповідно до ст. 1, 2 Розділу I «Про злочини, проступки та покарання взагалі» Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845

року будь-яке порушення закону, через яке посягається на недоторканність прав Влади Верховної та встановлених Нею влади, або ж на права або безпеку суспільства або приватних осіб, є злочин. Порушення правил, встановлених для охорони визначених законами права і громадської або ж особистої безпеки або користі, іменується проступком [190, с. 5-6].

Відповідно аналізу Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року можемо побачити, що відповідальність за порушення порядку виїзду з території Російської імперії передбачена у Розділі VII «Про недозволене залишення вітчизни».

Зокрема у ст. 354 Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року передбачало, що хто відлучиться з батьківщини, увійде в іноземну службу без дозволу уряду, або вступить в підданство іноземної держави, той за це порушення громадянського обов'язку і присяги піддається позбавленню всіх прав стану і вічного за межі держави вигнання або в разі самовільного потім повернення в Росію заслання до Сибіру на поселення. Відповідно до ст. 355 було встановлено, що хто відлучитися з батьківщини, не з'явиться в нього назад за викликом уряду, той за це непослух засуджується також до позбавлення всіх прав стану і до вічного вигнання за межі держави [190, с. 151].

Як бачимо, Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року у порівнянні із Соборним Уложенням 1649 року за порушення порядку виїзду за територію Російської імперії встановлювало більш м'яке покарання, і передбачало довічне вигнання за межі держави, а в разі самовільного потім повернення в Росію заслання до Сибіру на поселення. Таким чином, законодавець смертну кару за окреслені діяння відмінив.

Відповідно до ст. 354 Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року передбачалося, що у разі якщо особа залишилася за кордоном на проживанні довше визначеного на це законами терміну, без особливих визнаних достатніми для цього причинами і не в слідстві також особливого на те дозвіл від уряду, рівномірно вважається безвісно відсутнім, і тому

маєток такого береться в опікунські управління як це постановлено в попередній ст. 335 Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року [190, с. 151].

Окрім цього, у ст. 354 Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року було встановлено посилену відповідальність за підбурювання до переселення за межі Російської імперії та втечу за кордон військовозобов'язаних.

Так, у ст. 354 Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року передбачалось, що хто буде підбурювати будь-яких підданих Імперії до переселення за кордон, той за це піддається позбавлення всіх особливих прав, особисто і стану привласнених йому прав і переваг до заслання на проживання в губернію Томську або Тобольську, або ж, буде він за законом не звільнений від покарань тілесних, покарання різками в міру, визначеної ст. 35 цього Уложення для п'ятого ступеня покарання цього роду і віддачі в виправні арештантські роти цивільного відомства на час від одного року до двох років. Але коли до втечі за кордон були підбурювані військовослужбовці або особи, які перебувають на ректурській черзі то винні засуджуються до позбавлення всіх прав стану і до заслання в Сибір на поселення, а якщо вони за законом не звільнені від покарань тілесних, і до покарання батогами через катів в міру, певної статті 22 цього Уложення для другого ступеня покарання цього роду [190, с. 152].

Біль цього, К.П. Ченкова наголошує, що таким чином, яскраво проглядається принцип станової нерівності. Адже, зазначає правник, дворяни, духівництво, почесні громадяни, купці I і II гільдій, феодали ін. народностей від покарань тілесних вилучалися [198, с. 194].

Відзначимо, що у деяких країнах світу і надалі застосовувались покарання батогами. Так, у Саудівській Аравії постановою Верховного суду було скасовано покарання батогами тільки у 2020 році [167].

Отже, у кримінально-правових нормах Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року яскраво просліджується розвиток

кримінальної відповідальності за порушення порядку виїзду за межі території Російської імперії та повернення до неї. Особливої уваги, заслуговує прояв станової нерівності, який відображався під час призначення покарання за дані суспільно небезпечні діяння. Зокрема, це зумовлено, характером історичного періоду того часу.

Через деякий час, положення Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року вже не встигали за розвитком суспільства, і тому у 1903 році в період правління Миколи Олександровича Романова (правління прийшлося на 1894 – 1917 рр.) було затверджено Кримінальне уложення від 22 березня 1903 року.

Так, відповідно до ст. 265 Кримінального уложення 1903 року, особа яка буде винна у підбуренні російських підданих до недозволеного переселення в межах Росії або за межі її території або в поширенні серед населення завідомо неправдивого слуху про вигоди переселення в якусь місцевість в межах Росії або за кордон, спонукати до залишення свого постійного місця проживання, карається позбавленням волі. Якщо наслідком такої підбурення або поширення слуху було розорення господарства одного або декількох переселених сімейств, то винний карається поміщенням до виправного будинку на строк не більше трьох років. Якщо ж до переселення за кордон були підбурені військовослужбовці, то винний карається поміщенням до виправного будинку [168, с. 58].

Відповідно до ст. 270 Кримінального уложення 1903 року, винний у відсутність за кордон без установленого виду, незалежно від стягнення збору за нього, карається арештом на строк не більше трьох місяців [168, с. 59].

Отже, відповідно до норм Кримінального уложення 1903 року, передбачалася кримінальна відповідальність, як за порушення правил виїзду за межі Російської імперії так і підбурювання до таких дій.

У 1917 році в наслідок революційних подій, які закінчились падінням монархії до влади прийшли більшовики. Реформування суспільного устрою зумовило прийняття нового кримінального законодавства. Так, 23 серпня

1922 року було прийняття Кримінального кодексу Української Соціалістичної Радянської Республіки (далі – УСРР).

Так, відповідно до ст. 98 Кримінального кодексу 1922 року виїзд за кордон і в'їзд в УСРР без установленого паспорта або без дозволу влади карається примусовими роботами на строк до шести місяців або штрафом до 500 руб. золотом [184, с. 27].

Необхідно також зазначити, що відповідно до ст. 10 Кримінального кодексу УСРР 1922 року законодавцем було запроваджено принцип аналогії.

Відповідно до ст. 10 Кримінального кодексу УСРР 1922 року, у випадку, якщо відсутні у Кримінальному кодексі УСРР 1922 року прямі вказівки на окремі види злочинів, покарання та міра соціального захисту застосовуються відповідно статей Кримінального кодексу УСРР 1922 року, які передбачують найбільш подібні по важливості та виду злочину, із дотриманням правил загальної частини кримінального законодавства [184, с. 17].

Отже, доцільність законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за порушення порядку виїзду за кордон і в'їзд в УСРР вбачала і нова влада. Що знайшло свої відображення у Кримінальному кодексі УСРР 1922 року.

Однак, Кримінальний кодекс УСРР 1922 року проіснував відносно нетривалий час. Йому на зміну 8 червня 1927 року було затверджено наступний Кримінальний кодекс УСРР.

Так, відповідно до ст. 54-1в Кримінального кодексу УСРР 1927 року в разі втечі або перельоту за кордон військовослужбовця, до повнолітніх членів його родини, якщо вони чим-небудь сприяли готованій або вчиненій зраді, або, хоча б знали про неї, але не довели про це до відома влади до винного застосовується позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією всього майна [67, с. 16].

Також у Кримінального кодексу УСРР 1927 року було передбачено кримінальну відповідальність і за сприяння порушенню порядку перетинання державних кордонів.

Так, відповідно до ст. 56-25 Кримінального кодексу УСРР 1927 року за сприяння незаконному переходові державних кордонів, вчинене як промисел або службовими особами, застосовується позбавлення волі на строк не менш, як один рік [67, с. 22].

У Кримінальному кодексі УСРР 1927 року також знайшла свої відображення і ст. 98 Кримінального кодексу 1922 року, яка передбачувала кримінальну відповідальність за виїзд за кордон або в'їзд в УСРР без установленого паспорта або без дозволу влади. Однак, відповідальність за таке порушення було збільшено. І відповідно до ст. 80 каралося ув'язненням в табір на строк від одного до трьох років [67, с. 32].

Відповідно до Постанови Президії центрального виконавчого комітету УСРР «Про оголошення поза законом службових осіб – громадян УСРР за кордоном, що перейшли до табору ворогів робітничого класу та селянства і відмовляються повернутись до УСРР» від 21 листопада 1929 року. Відмовлення громадянина УСРР – службова особа, яка працює в державній установі або підприємстві УСРР, що діє за кордоном, на пропозицію органів державної влади повернутись до меж УСРР розглядалися як перехід до табору ворогів робітничого класу та селянства і кваліфікувалися як зрада. Особи, що відмовились повернутись до УСРР, оголошувались поза законом. Оголошення поза законом тягнуло за собою: а) конфіскацію всього майна засудженого; б) розстріл засудженого через 24 години після посвідчення його особи [67, с. 113].

Отже, у Кримінальному кодексі УСРР 1927 року кримінально-правові норми, які передбачали діяння, щодо порушення порядку виїзду за закордон і в'їзд в УСРР характеризувалися підвищення санкції кримінальної відповідальності.

Як зазначає Д.В. Голенко, у другій половині ХХ ст. зміна політичної та економічної ситуації всередині держави створило передумови для реформування законодавства. Зокрема, це зумовило прийняття Кримінального кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) 1960 року, який став останнім російським кримінальним законом в радянській державі [18, с. 112].

Кримінальний кодекс УРСР 1960 року, як і його попередники – Кримінальний кодекс УСРР 1927 року ст. 80 та Кримінальний кодекс УСРР 1922 року ст. 98, у ст. 83 першої редакції передбачав кримінальну відповідальність за виїзд закордон або в'їзд в УРСР без встановленого паспорта або без дозволу влади.

Але, на відміну від ст. 80 Кримінальний кодекс УСРР 1927 року покарання змінено з ув'язнення в табір на строк від одного до трьох років на позбавлення волі на строк від одного до трьох років. Та, дія даної статті не поширювалася на випадки прибуття в УРСР іноземних громадян без встановленого паспорта або дозволу для використання права притулку, наданого Конституцією УРСР [53, с. 172]

Окрім цього, як зазначає М.Д. Шаргородський та М.О. Беляєв, порушниками державного кордону за Кримінальним кодексом УРСР 1960 року визнавалися:

а) особи, які перейшли (які переїхали, перелетіли) або намагалися перетнути державний кордон в невстановлених для переходу кордону пунктах або хоча б через встановлені пункти переходу, але незаконним способом;

б) особи, виявлені в територіальних внутрішніх морських водах УРСР, а також в радянській частині вод прикордонних річок і озер на плавучих засобах або плаваючими без них, якщо вони незаконно проникли в ці води або незаконно намагаються покинути в їх межі;

в) іноземні військові і невійськові судна, що зайшли в територіальні і внутрішні морські води УРСР, а також в радянську частину вод прикордонних річок і озер порушення встановлених правил заходження;

г) повітряні судна, що перетинають кордон повітряного простору УРСР, якщо вони не мають дозволу компетентних радянських органів на переліт кордону і політ над сухопутною або водною територією УРСР, а також хоча і мають зазначений дозвіл, але перелітають кордон в невстановленому місці або з порушення висоти польоту [53, с. 172-173].

Однак, в подальшому законодавцем внесено ряд змін, зокрема: Законом УРСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР» від 29 лютого 1984 року № 6591-Х та Законом УРСР «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України» від 17 червня 1992 року № 2468-ХІІ.

В результаті зазначених вище змін, кримінально-правова норма за незаконне перетинання державного кордону ст. 75 виглядала наступним чином:

Перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України, але без встановлених документів чи дозволу відповідних органів влади, –

карається позбавленням волі на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років, або штрафом від п'яти з половиною до одинадцяти офіційно встановлених мінімальних розмірів заробітної плати.

Ті ж дії, вчинені повторно, –

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Чинність цієї статті не поширюється на випадки прибуття в України іноземних громадян без установленого документа або дозволу для використання права притулку відповідно до Конституції України [128], [129].

24 грудня 1993 року було прийнято Закон України «Про біженців» № 3818-ХІІ, з метою визначення правового статусу біженців, установлення правових, економічних та організаційних гарантій захисту прав осіб, які вимушено залишили державу своєї громадянської належності (або країну свого постійного проживання). У цьому Законі під терміном «біженець» розуміється іноземець (іноземний громадянин чи особа без громадянства), який внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками расової, національної належності, ставлення до релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань вимушений залишити територію держави, громадянином якої він є (або територію країни свого постійного проживання), не може або не бажає користуватися захистом цієї держави внаслідок зазначених побоювань та щодо якого в порядку та за умов, визначених цим Законом, прийнято рішення про надання йому статусу біженця [118].

Законодавець враховуючи положення Закону України «Про біженців» від 24 грудня 1993 року № 3818-ХІІ прийняв Закон України «Про внесення змін до статті 75 Кримінального кодексу України» від 14 листопада 1996 року № 496/96-ВР, чим вніс зміни до ст. 75 Кримінального кодексу УРСР 1960 року.

Так, ч. 3 ст. 75 Кримінального кодексу УРСР 1960 року було викладено в такій редакції:

«Чинність цієї статті не поширюється на випадки прибуття в Україні іноземців чи осіб без громадянства без установленого документа або дозволу для використання права притулку відповідно до Конституції України, а також з метою набуття статусу біженця» [127].

Таким чином, не підлягали кримінальній відповідальності особи, які незаконно перетинали державний кордон України з метою набуття статусу біженця. Однак, терміни для звернення до відповідних органів державної влади для таких осіб не встановлювались. Тому, злочинці могли прикриватися метою набуття статусу біженця.

Цю прогалину законодавцем було виправлено, шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією» від 18 січня 2001 року № 2247-III.

В результаті змін ст. 75 Кримінального кодексу УРСР 1960 року було викладено в наступній редакції:

Перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України, але без встановлених документів чи дозволу відповідних державних органів, вчинене протягом року після накладення адміністративного стягнення за таке діяння, –

карається позбавленням волі на строк до трьох років, або виправними роботами на строк до двох років, або штрафом від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті ж дії, вчинені особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, –

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої.

Чинність цієї статті не поширюється на випадки повернення в Україні громадян України, які незаконно перетнули державний кордон України, а так само прибуття в Україні іноземців чи осіб без громадянства для використання ними права на притулок або набуття статусу біженця, якщо вони в установлений законом термін звернулися до відповідних органів державної влади [123].

Необхідно також відзначити, що не підлягали кримінальній відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України, особи (які мали громадянство України) у випадку їх повернення в Україну.

Як бачимо, після внесення змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією» від 18 січня 2001 року № 2247-III, кримінальна відповідальність за ч. 1 ст. 75 Кримінального кодексу УРСР 1960 року могла наступити лише

після попередньої адміністративної відповідальності за окреслене суспільно небезпечне діяння.

Так, відповідно до ст. 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) особа підлягала адміністративній відповідальності за порушення перетинання державного кордону України:

Перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України або пунктах пропуску через державний кордон України без встановлених документів чи дозволу відповідних органів державної влади, –

тягне за собою накладення штрафу від сорока до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.

Чинність цієї статті не поширюється на випадки повернення в Україну громадян України, які незаконно перетнули державний кордон України, а так само прибуття в Україну іноземців чи осіб без громадянства для використання ними права на притулок або набуття статусу біженця, якщо вони в установленій законом термін звернулися до відповідних органів державної влади [50].

Також відзначимо, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією» від 18 січня 2001 року № 2247-III було криміналізовано незаконне переправлення осіб через державний кордон України ст. 75-1 Кримінального кодексу УРСР 1960 року.

Зокрема, ст. 75-1 Кримінального кодексу УРСР 1960 року виглядала наступним чином:

Організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України або керівництво такими діями, –

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років або штрафом від трьохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією засобів вчинення злочину.

Ті ж дії, вчинені повторно, або посадовою особою з використанням нею влади чи посадового становища, або за попереднім зговором групою осіб, – караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією майна і засобів вчинення злочину.

Дії, передбачені ч. 1 або ч. 2 цієї ст., вчинені організованою групою, – Караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна і засобів вчинення злочину [66].

Необхідно також відзначити, що відповідно до ст. 7-1 Кримінального кодексу УРСР 1960 року незаконне переправлення осіб через державний кордон при обтяжуючих обставинах (ч. 2 і ч. 3 ст. 75-1) відносились до тяжких злочинів.

Отже, Кримінальний кодекс УРСР 1960 року характеризується подальшим формуванням кримінальної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України. А також, встановлюється кримінальна відповідальність за організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон України або керівництво такими діями.

16 липня 1990 року Верховною Радою УРСР було прийнято Декларацію «Про державний суверенітет України» за № 55-ХІІ. Яка проголосила державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах [24].

Тому, все законодавство України потребувало кардинальних змін, і кримінальне законодавство, зокрема. Так, 5 квітня 2001 року Верховною Радою України, як виклик сучасності, було прийнято новий Кримінальний кодекс України (далі – КК України). Кримінальна відповідальність за незаконне перетинання державного кордону на основі ст. 75 Кримінального

кодексу УРСР 1960 було сформовано у ст. 331 КК України, і виглядала наступним чином:

1. Перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України, але без відповідних документів чи дозволу, –

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, вчинені особою, яка раніше була засуджена за такий самий злочин, –

Караються арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені ч. 1 або ч. 2 цієї ст. що поєднані із застосуванням зброї, –

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

4. Чинність цієї ст. не поширюється на випадки прибуття в Україну іноземців чи осіб без громадянства без відповідних документів чи дозволу для використання права притулку відповідно до Конституції України, а також з метою набуття статусу біженця, і на випадки прибуття в Україну без встановленого документа її громадян, які стали жертвами злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми [64].

Як бачимо, у КК України, ст. 75 Кримінального кодексу УРСР 1960 була доопрацьована. Так, у ч. 3 ст. 331 законодавцем передбачено особливо кваліфікований склад незаконного перетинання державного кордону, що поєднаний із застосуванням зброї. У ч. 4 ст. 331 не підлягають кримінальній відповідальності особи, які стали жертвами злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

Однак, у зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону

України» від 18 травня 2004 року № 1723-IV незаконне перетинання державного кордону передбачене у ст. 331 КК України було декриміналізовано [125].

Знайшла також своє відображення у КК України і ст. 75-1 Кримінального кодексу УРСР 1960 року, яка передбачала кримінальну відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон. Однак, у ч. 1 ст. 332 КК України законодавцем передбачені способи вчинення кримінального правопорушення, зокрема, сприяння порадами, вказівками, надання засобів або усунення перешкод.

Таким чином, ст. 332 КК України яка передбачала кримінальну відповідальність за переправлення осіб через державний кордон України в першій редакції виглядала наступним чином:

1. Організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України, керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод, –

карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з конфіскацією транспортних або інших засобів вчинення злочину.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з конфіскацією засобів вчинення злочину [125].

05 квітня 2011 року Верховною Радою України з метою вдосконалення правових засад реалізації державної міграційної політики, забезпечення умов для реалізації прав мігрантів, активізації двосторонніх контактів у всіх сферах міжнародних відносин, посилення юридичної відповідальності як іноземців, так і громадян України за порушення міграційного законодавства було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань міграції» № 3186-VI, яким було внесено ряд змін до ст. 332 КК України [122].

Цим законом, зокрема, підвищено верхню межу покарання за діяння передбачені у ч. 1 та ч. 2 ст. 332 КК України. У ч. 2 ст. 332 КК України законодавцем передбачено нові, по відношенню до попередньої редакції статті, кваліфіковані склади кримінального правопорушення. А також, ст. 332 КК України доповнено ч. 3, де законодавець передбачив особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення (вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України організованою групою, або з корисливих мотивів).

15 квітня 2014 року з метою визначення статусу території України, тимчасово окупованої внаслідок збройної агресії Російської Федерації, встановлення особливого правового режиму на цій території, визначення особливостей діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, Верховною Радою України прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII [132].

Ба більше, відповідно до Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № № 1207-VII, КК України доповнено ст. 332-1 «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї».

Так, порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з метою заподіяння шкоди інтересам держави, –

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією транспортних засобів.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією транспортних засобів.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією транспортних засобів

В подальшому, 18 лютого 2016 року Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації» № 1019-VIII було внесено зміни до ст. 332-1 КК України.

Зокрема, в абз. 2 ч. 1 слова «з конфіскацією транспортних засобів» було виключено, та в абз. 2 ч. 2 і 3 слова «та з конфіскацією транспортних засобів» також було виключено [126].

Отже, провівши дослідження розвитку та сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї можемо зазначити, що законодавство про кримінальну відповідальність за порушення порядку перетинання державних кордонів розпочало своє формування у Статуті Великого князівства Литовського 1529 року, який став першим нормативно-правовим актом який передбачав заборону виїзду в окремо визначені землі. А остаточно сформувалося вже у сучасному КК України після подій 2014 року.

Також, проведений аналіз розвитку кримінального законодавства надав змогу сформулювати наступні історичні періоди розвитку кримінальної

відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї:

1) XVI ст. – період формування та дії Статутів Великого князівства Литовського 1529, 1566 і 1588 років, які стали першими нормативно-правовими актами, у яких законодавцем здійснено спробу виважено врегулювати порядок виїзду та в'їзду на територію Великого князівства Литовського та встановити за його порушення відповідальність;

2) XVII ст. – початок XX ст. – період Російської імперії (від Соборного уложення 1649 року до Кримінального уложення 1903 року);

3) 1917 р. – 1991 р. – радянський період (від Кримінального кодексу 1922 року до Кримінального кодексу 1960 року);

4) 2001 р. – по теперішній час.

1.2 Підстави та принципи криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї

Після встановлення історико-правового розвитку та сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, логічним кроком продовження нашого дослідження є встановлення підстав та принципів криміналізації даного діяння.

На думку Р.В. Асейкіна криміналізація є одним із засобів боротьби із соціально шкідливими явищами або процесами, які набувають значної суспільної небезпеки, тому криміналізація полягає у визначенні їх у відповідному нормативно-правовому акті як злочинних. Як зазначає правник, термін «криміналізація» в доктрині кримінального права вживається у вузькому та широкому значенні. У вузькому значенні під ним прийнято розуміти певний порядок визнання діяння злочинним; широким поняттям терміна «криміналізація» також охоплюються законодавчі обмеження в застосуванні інститутів звільнення від покарання, збільшення кримінально караних діянь у суспільстві тощо [6, с. 225].

П.Л. Фріс в свою чергу наполягає на тому, що криміналізацію необхідно розглядати саме як процес. Тому, на його думку, криміналізація – це процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними та закріплення їх у законі про кримінальну відповідальність, як злочинів [191, с. 20].

Такої ж думки дотримується і Д.А. Балобанова. Так, правник зазначає, що на підставі аналізу різних підходів до розуміння кримінального права, кримінального закону, обставин, що впливають на визнання діяння злочинним, які змінювалися залежно від політичного, соціального, економічного етапу розвитку держави й права, дається визначення поняття криміналізації, що є основним методом здійснення кримінально-правової

політики. Тому, криміналізація – це процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі як злочинних і кримінально караних [7, с. 13].

Отже, враховуючи позицію згаданих вище науковців, криміналізацію розглядаємо, як процес виявлення суспільно небезпечної поведінки, і закріплення у кримінальному законодавстві України, як кримінально караної. Зворотній же процес отримав назву – декриміналізація.

Так, О.О. Дудоров зазначає, що декриміналізація – це виявлення заборонених КК України діянь, суспільне небезпечність яких відпала або щодо яких дієвою визнано недоцільність застосування заходів кримінальної відповідальності, та ухвалення рішення про виключення таких діянь із числа злочинів. Внаслідок декриміналізації діяння, яке раніше оголошувалося злочином, вже таким не визнається; воно стає правомірним діянням або іншим, відмінним від злочину правопорушення (наприклад говорить правник, адміністративним проступком чи цивільно-правовим деліктом) [13, с. 139-140].

Відзначимо, що П.Л. Фріс декриміналізацію також як і криміналізацію пропонує розглядати як процес. Звідси декриміналізація – це процес визнання на державному рівні втрати криміналізованим діянням суспільної небезпечності, відсутність необхідності подальшої боротьби з ним за допомогою КК України та виключення норм, що передбачають відповідальність за його вчинення, з чинного закону про кримінальну відповідальність [191, с. 27].

Але, на думку А.А. Вознюка, не слід плутати декриміналізацію з виключенням з Особливої частини КК України статті чи її частини. Таке виключення може свідчити про удосконалення кримінального закону. Для прикладу А.А. Вознюк говорить, що у разі виключення із КК України статей 112, 348, 379, 400, ч. 4 ст. 404 ні умисне вбивство державного та громадського діяча, працівника правоохоронного органу, судді, захисника,

військового начальника, ні замах на умисне вбивство цих осіб не декриміналізуються: кримінальна відповідальність за них буде наставати за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК (у разі замаху – за ст. 15 і п. 8 ч. 2 ст. 115 КК) [16, с. 52].

Зазначимо також, що у якості виразу криміналізації та декриміналізації кримінально-правових норм, у кримінально-правовій науці визнають пеналізацію та депеналізацію.

Як зазначає Н.О. Гуторова під пеналізацією необхідно розуміти діяльність з встановлення кримінального покарання законодавцем, з одночасним підняттям у понятійно-категоріальному ряді категорії «індивідуалізація покарання» [21, с. 99].

А депеналізація на думку М.І. Хавронюка – це процес, протилежний пеналізації, відмова від застосування покарання за діяння, що визнавались кримінально караними, а так само виключення деяких видів покарань із санкцій або взагалі із системи покарань, тобто відмова від їх застосування [32, с. 68].

Отже, криміналізації, декриміналізації, пеналізації та депеналізації є складовими елементами кримінально-правової політики України.

Так, на думку В.І. Борисова та П.Л. Фріса кримінально-правова політика являє собою системоутворюючий елемент усієї політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність та засоби їх досягнення [12, с. 17].

П.Л. Фріс також наголошує, що змістовна сторона, як предмет кримінально-правової політики вміщує в собі наступні елементи:

По-перше, основні принципи кримінально-правового впливу на злочинність. Ці принципи, на думку правника, будучи віддзеркаленням керівних засад політики у сфері боротьби із злочинністю для кримінального права, мають відповідні власні особливості;

По-друге, встановлення кола суспільно небезпечних діянь, що визнаються злочинними (криміналізація) і виключення тих або інших діянь із числа злочинів (декриміналізація);

По-третє, встановлення характеру караності суспільно небезпечних діянь (пеналізація) і умов звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання зниження покарання нижче межі, передбаченої нормою кримінального закону, або заміни тяжких його видів менш тяжкими (депеналізація);

По-четверте, визначення альтернативних покаранню заходів кримінального характеру (замінюючих заходів), а також заходів, які застосовуються разом із покаранням (підкріплюючих заходів);

По-п'яте, тлумачення законодавства в галузі боротьби із злочинністю з метою з'ясування й роз'яснення його точного значення;

По-шосте, діяльність правоохоронних органів по застосуванню норм і інститутів кримінального права, з'ясування їх ефективності;

По-сьоме, визначення шляхів підвищення ефективності впливу кримінально-правових заходів на правосвідомість населення (правове виховання). З одного боку, діяння, що забороняються, повинні не тільки бути небезпечними, шкідливими в реальній дійсності, але і відображатися як такі у правовій свідомості суспільства. З другого боку, сама кримінально правова заборона покликана відповідно впливати на правосвідомість громадян. Кримінальне право виконує свої політичні задачі тоді, коли, оголошуючи те або інше суспільно небезпечне діяння злочином, виховує громадян у дусі точного дотримання законів і тим самим попереджує можливість вчинення ними правопорушень. В обох випадках роль правосвідомості в рішенні кримінально-політичних задач очевидна, вважає правник [193, с. 22-23].

Більше того, як зазначає В.М. Кудрявцев від кримінально-правової політики необхідно відрізнити політику в галузі боротьби із злочинністю.

На думку правника, під кримінально-правовою політикою розуміється тільки та частина державної політики в галузі боротьби зі злочинністю, яка

здійснюється засобами та методами кримінального права. Більш широка категорія – «державна політика в сфері боротьби зі злочинністю» – включає не тільки кримінально-правову політику у вузькому сенсі слова, але і судову політику, політику в сфері соціальної профілактики правопорушень, виправно-трудова політику [108, с. 16].

П.Л. Фріс розглядаючи політику у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правову політику у системі суспільних наук, під політикою у сфері боротьби зі злочинністю розуміє міжгалузеву (юридико-політичну) науку, що вивчає потреби держави у сфері боротьби зі злочинністю та розробляє пропозиції для формування законодавчих механізмів задоволення цих потреб. А кримінально-правову політику, як галузеву науку кримінально-правового циклу, що вивчає потреби держави у сфері охорони найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів особи засобами кримінально-правового впливу за допомогою притаманних їй методів криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації, розробляє пропозиції щодо законодавчого забезпечення задоволення цих потреб [194, с. 19].

Однак, кримінально-правова політика, як спосіб реалізації кримінально-правової політики повинна мати певне підґрунтя.

Так, на думку А.А. Вознюка приводами до криміналізації є:

– необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими ВРУ. Наприклад, зазначає правник, приводом до криміналізації такого малопоширеного діяння, як неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден (ст. 285 КК України), стала необхідність виконання зобов'язань, взятих на себе Україною у зв'язку з приєднанням до Конвенції ООН з морського права від 10 грудня 1982 р.;

– необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави (ст. 3 Конституції України). Наприклад, говорить А.А. Вознюк, вона стала приводом до криміналізації незаконного проведення дослідів над людиною

(ст. 28 Конституції України, ст. 142 КК України), примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку (ст. 44 Конституції України, ст. 174 КК України), порушення права на безоплатну медичну допомогу (ст. 49 Конституції України, ст. 184 КК України) тощо;

– необхідність забезпечення реалізації певних положень Конституції та інших законів України. Наприклад, зазначає правник, приводом до криміналізації умисного перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК України) стали відповідні положення Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»;

– результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, які обґрунтовують необхідність його караності. Наприклад, зазначає правник, вони можуть бути приводом криміналізації викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188-1 КК України). При цьому, на його думку, як правило, не криміналізується діяння, яке не є поширеним, або навпаки – поширеним настільки, що боротьба з ним кримінально-правовими засобами буде вкрай неефективною (наприклад, виготовлення самогону для власних потреб);

– громадська думка. Так, на думку А.А. Вознюка, громадську думку можна вважати одним із приводів криміналізації виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436-1 КК України), а також фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК України) [16, с. 51].

Іншої думку В.Л. Давиденко. Адже, правник дотримується позиції, яку запропонував Г.А. Злобін. Відповідно якої, під час дослідження криміналізації, необхідно виділяти наступні підстави криміналізації

суспільно небезпечних діянь, перелік яких не є, на думку Г.А. Злобіна, вичерпним:

1) несприятлива динаміка певного виду суспільно небезпечних діянь, які раніше не утворювали спеціального складу злочину;

2) виникнення або суттєвий розвиток нової групи суспільних відносин, що відбувається на базі економічного чи технічного прогресу;

3) відкриття шкідливих наслідків господарської та іншої діяльності людей, у зв'язку з чим виникає необхідність обмежити форми та межі цієї діяльності;

4) суттєва та раптова зміна соціального, економічного або політичного стану в результаті війни, стихійного лиха, неврожаю та інших подій, що можуть обумовити превентивну криміналізацію, яка здійснюється ще до того, як можливі відповідні суспільно небезпечні дії набудуть реального поширення;

5) такий розвиток суспільства, який визначає нетерпимість, особливу небезпечність деяких дій, з якими раніше доводилось (або можна було) миритися, але за нових умов такі дії починають суперечити пануючому устрою суспільних відносин або отримують реальну базу для їх викорінення;

б) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами [22, с. 19]

Однак, на нашу думку, більш вдалий перелік підстав криміналізації суспільно небезпечного діяння запропонувала Д.О. Балобанова.

Зокрема, на думку правника, до підстав кримінально-правової заборони відносяться:

1) суспільна безпека. Однак, коментує правник, що неможливо встановити універсальний критерій, за яким можна було б визначити достатній для криміналізації ступінь суспільної безпеки;

2) типовість і достатня поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня суспільної безпеки та страху населення перед злочинністю;

3) динаміка суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин і умов, що їх породжують;

4) необхідність впливу кримінально-правовими заходами. Д.О. Балобанова при цьому зосереджує увагу читача, на тому, що було б бажаним враховувати, що кримінальна репресія – крайня форма протидії найнебезпечнішим формам девіантної поведінки;

5) врахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам антигромадської поведінки, і як їхня складова – наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони;

б) співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації [7, с. 11].

Отже, розглянемо підстави криміналізації виїзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї, як складового елемента кримінально-правової політики України, відповідно до класифікації запропонованої Д.О. Балобановою.

Так, першою підставою криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, якій ми і приділимо увагу під час нашого дослідження, буде безсумнівно суспільна небезпечність.

На думку П.Л. Фріса, суспільна небезпечність – це властивість, притаманна злочину, яка полягає в тому, що він (злочин) спричиняє тяжку шкоду існуючому в суспільстві правопорядку або ставить правопорядок під загрозу заподіяння такої шкоди [194, с. 24].

Іншої думку О.О. Пащенко. На думку правника, суспільна небезпека має об'єктивний характер, тобто не залежить від свідомості та волі законодавця. Останній сам не може судити про наявність чи відсутність суспільної небезпеки в певних діяннях, а тим паче, чи є достатнім її ступінь для встановлення кримінально-правової заборони [112, с. 78].

Ба більше Ю.О. Данилевська говорить, що суспільна небезпечність злочину обумовлена всією сукупністю його об'єктивних і суб'єктивних

ознак: об'єктом і предметом, діянням у вигляді дії чи бездіяльності, злочинними наслідками, способом, засобами і знаряддями вчинення злочину, місцем, часом, обстановкою вчинення злочину, формою вини, мотивом та метою діяння. Наприклад, говорить правник, посягання на життя більш суспільно небезпечне, ніж посягання на відносини власності (ієрархія об'єктів злочину); відкрите викрадення чужого майна (грабіж) більш суспільно небезпечне діяння, ніж таємне викрадення чужого майна (крадіжка), хоча посягають на один і той же об'єкт – відносини власності, проте відрізняються способом вчинення злочину; умисне вбивство карається більш суворо, ніж вбивство через необережність (діяння, вчинені умисно, більш суспільно небезпечні, ніж вчинені з необережною формою вини) [23, с. 44].

Відзначимо також, що критерій суспільної безпеки передбачено законодавцем, як обов'язковий у ст. 11 КК України. Адже, тільки суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність) є кримінально караним правопорушенням.

Тому, цілком солідарні із О.О. Пашенко. Який вважає, що серйозні загрози, яку містять порушення порядку перетину державного кордону України, дозволяють стверджувати, що вказана потреба знаходиться на достатньо високому рівні в ієрархії потреб людини. Саме цьому, на думку правника, важливо зазначити, що забезпечення недоторканності державних кордонів є необхідною умовою життєдіяльності суспільства та окремих громадян. Це означає, на його думку, що рівень соціальної цінності відносин, котрі забезпечують підтримання недоторканності державних кордонів України, є достатнім для їх кримінально-правової охорони. Проте, автор наголошує, що підтримання стану недоторканності – це не самоціль, він встановлюється для попередження загрози завдання шкоди іншим суспільним відносинам. Тобто це своєрідна штучна «оболонка», створена для попередження можливості спричинення шкоди іншим суспільним відносинам, субстратом яких є безпосередні блага, інтереси чи права людини.

Таким чином, О.О. Пащенко доходить до висновку, що самі по собі суспільні відносини, котрі забезпечують підтримання недоторканності державних кордонів України, являють собою не абсолютну, а відносну цінність, а шкода, що їм завдається, в переважній більшості випадків може бути усунена (не є незворотною – ні повністю, ні частково). Це дає підстави для висновку, зазначає правник, що недоторканність державних кордонів України повинна охоронятися нормами кримінального права тільки від найбільш суспільно небезпечних посягань [111, с. 189-190].

Отже, ураховуючи позицію О.О. Пащенко, погоджуємось з Ю.О. Данилевською, що суспільна небезпечність, як ознака злочину, відіграє ключову роль при встановленні кримінальної відповідальності за вчинене діяння (криміналізація), визначенні виду і розміру покарання за вчинений злочин (пеналізація), відмежуванні діянь від незлочинних правопорушень, класифікації злочинів у Загальній частині та систематизації злочинів в Особливій частині КК України [23, с. 45].

Необхідно також відзначити, що критерій суспільної безпеки ураховуючи сучасними погляди науковців в галузі кримінального права не є аксіоматичним.

Так, з цього приводу В.В. Шаблистий зазначає, що суспільна безпека є штучно створеним рудиментом радянської правової системи, яка започаткувала застосування кримінального закону за аналогією [201, с. 120].

Адже на перших роках побудови радянської держави будь-яке діяння, що загрожувало не людині, а радянському ладові, тобто державі, вважалося суспільно небезпечним та злочинним. Про безпеку для окремо взятої людини мови і бути не могло, на відміну від кримінальних законів ХІХ ст. Саме тому ознака суспільної безпеки злочину не може мати місце в державі, у якій людину проголошено найвищою соціальною цінністю, переконаний правник [199, с. 352].

Таким чином, погоджуючись із правником, переконані, що на сучасному етапі формування правової держави та ракурсу України на

європейську інтеграцію. Сформувалася зумовлена необхідність в перегляді Верховною Радою України обґрунтованості категорії «суспільної небезпеки». Як першої і найголовнішої підстави криміналізації. Однак, поки не будуть внесені відповідні зміни до кримінального законодавства України, категорія суспільної небезпеки є головним елементом поняття кримінального правопорушення.

Як зазначає Ю.О. Данилевська, не дивлячись на те, що суспільна небезпека як властивість злочину не може бути віднесена до якоїсь конкретної ознаки злочину, все ж, найчастіше, науковців пов'язують її з об'єктом. Тому, на її думку, об'єктом злочину, передбаченого ст. 332-1 КК України, можна визнавати суспільні відносини у сфері охорони державних кордонів України, а додатковим обов'язковим – безпеку держави. З цього Ю.В. Данилевська робить висновок, що суспільна небезпека порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї повинна полягати у заподіяння шкоди (або також можливості) суспільним відносинам у сфері охорони державних кордонів України [23, с. 166].

Отже, виходить, що кримінально-правова норма закріплена у ст. 332-1 КК України покликана забезпечувати положення закріплені у ст. 17 Основного Закону України.

Адже, відповідно до ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [57].

Однак, як наголошує Ю.О. Данилевська, під час дослідження підстав криміналізації необхідно враховувати і встановлення адміністративної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (ст. 204-2 КУпАП). Як бачимо, говорить правник, об'єктивні сторони зазначених злочину і правопорушення тотожні, тож встановити критерії їхнього розмежування не можливо (і, відповідно, встановити ступінь заподіяння шкоди об'єкта посягання) [23, с. 166].

Погоджуємось із правником, адже положення ч. 1 ст. 204-2 КУпАП відповідальність настає на порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Майже повністю повторюються у ч. 1 ст. 332-1 КК України. Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з метою заподіяння шкоди інтересам держави.

Тому, дані суспільно небезпечні діяння розрізняються тільки за суб'єктивною стороною. Яка відповідно до ч. 1 ст. 332-1 КК України характеризується наявністю обов'язкової мети заподіяння шкоди інтересам держави.

Отже, погоджуємось із Ю.О. Данилевською, що діяння, описане у ч. 1 ст. 332-1 КК України, не містить суспільної небезпеки, а отже не повинно ставитися під охорону кримінального законодавства [23, с. 167].

Наступною підставою кримінально-правової заборони, яку ми розглянемо є типовість і достатня розповсюдженість діяння у вигляді порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Суть цього принципу полягає в наступному. Кримінальне право регулює форму реакції суспільства і держави на такі суспільно небезпечні вчинки індивідів, які принаймні є реально можливими, тобто являють собою прояви деяких загальних тенденцій і закономірностей, інакше кажучи – явища не випадкові. Можлива повторюваність – необхідна властивість діяння, віднесеного законом до числа злочинів. Таким чином, робить висновок Г.А. Злобін, нижня межа, що встановлюється даним принципом як вимогу до кількісної визначеності криміналізованого виду діянь, полягає в тому, що ці діяння повинні бути більш-менш поширеними [108, с. 218].

Однак, необхідно відзначити, що під час врахування такої підстави криміналізації, як типовість і достатня розповсюдженість діяння. Законодавець повинен пам'ятати, що занадто велика розповсюдженість

окремої суспільно небезпечної поведінки людини, не може бути визначена як обґрунтовано підстава криміналізації.

З цього приводу, вдало зазначає О.О. Пащенко. Що незважаючи на очевидність суспільної небезпечності деяких проявів так званого маргінального стану (пияцтво, азартні ігри) та їхню поширеність, до питання щодо їх можливої криміналізації слід підходити надзвичайно обережно. Справа у тому, говорить правник, що реалізувати в повному обсязі принцип невідворотності покарання у випадку криміналізації таких діянь буде практично неможливо. Причому саме через їх надзвичайну поширеність. А це означає, що авторитет кримінального закону в очах населення буде підірвано. Крім того, зазначає автор, переведення великої кількості людей із названими формами девіантної поведінки до категорії злочинців не буде, як показують дослідження, сприйнято суспільною правосвідомістю як справедливе [111, с. 190-191].

Отже, з метою з'ясування типовості та достатньої розповсюдженості діяння у вигляді порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, звернемось до офіційної статистичної інформації.

Так, відповідно до загальних відомостей про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та їх результати розслідування Єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2014 року було обліковано 1 кримінальне правопорушення передбачене ст. 332-1 КК України. Однак, кримінальне провадження закрито за ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [42].

Незначна кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 332-1 КК України у 2014 році обумовлена тим, що кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї введена тільки в 2014 році у зв'язку із прийняттям Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та

правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII.

Відповідно до загальних відомостей про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та їх результати розслідування Єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2015 року було обліковано 61 кримінальне правопорушення передбачене ст. 332-1 КК України. Із загальної кількості кримінальних правопорушень, у 20 випадках особам вручено повідомлення про підозру, але тільки 15 проваджень направлені до суду. Одне кримінальне правопорушення вчинено групою осіб. А також, 16 кримінальних проваджень закрито відповідно до ч. 1 ст. 284 КПК України [41].

За період 2016 року знову просліджується підвищення рівня кримінальної активності за досліджуваною кримінально-правовою нормою. Так, обліковано 71 кримінальне правопорушення передбачене ст. 332-1 КК України. Із загальної кількості кримінальних правопорушень, у 19 випадках особам вручено повідомлення про підозру, та 16 проваджень направлено до суду. Два кримінальні правопорушення вчинено групою осіб. А також, 9 кримінальних проваджень закрито відповідно до ч. 1 ст. 284 КПК України. У двох кримінальних провадженнях, досудове розслідування зупинено відповідно до ст. 280 КПК України. З них одне коли місцезнаходження підозрюваного невідоме, а друге у зв'язку з виконанням процесуальних дій в межах міжнародного співробітництва [40].

Підвищення рівня облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. 332-1 КК України у 2015-2016 роках можна пояснити, підвищеною активністю проведення бойових дій на тимчасово окупованій території України. Що зумовлювало, як в'їзд в Україну з тимчасово окупованої території, зокрема, осіб які хвилювались за своє життя та майбутнє. Так, і виїзд з України до тимчасово окупованої території, зокрема, прибічників окупації, здебільшого, з метою підтримання збройної агресії відносно України.

У 2017 році ми можемо спостерігати зменшення облікованих кримінальних правопорушень. Так, обліковано 31 кримінальне правопорушення передбачене ст. 332-1 КК України. Із загальної кількості кримінальних правопорушень тільки у 3 випадках особам вручено повідомлення про підозру, та тільки 2 провадження направлено до суду. Два кримінальні провадження закрито відповідно до ч. 1 ст. 284 КПК України. У двох кримінальних провадженнях, досудове розслідування зупинено відповідно до ст. 280 КПК України у зв'язку з виконанням процесуальних дій в межах міжнародного співробітництва [39].

У 2018 році продовжує триматися тенденції до зменшення облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. 332-1 КК України. Обліковано 19 кримінальних правопорушень, у 4 випадках особам вручено повідомлення про підозру, та 4 провадження направлено до суду. Одне кримінальне провадження закрито відповідно до ч. 1 ст. 284 КПК України [38].

У 2019 році зменшення облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. 332-1 КК України триває. Обліковано 8 кримінальних правопорушень, у одному випадку особі вручено повідомлення про підозру, та одне провадження направлено до суду [37].

Як бачимо, тенденція щодо зменшення облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. 332-1 КК України трималася три роки з 2017 по 2019 роки. Що в свою чергу, у 2019 році майже нанівець звело зареєстровані факти порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї.

Однак, 2020 рік можемо відзначити вже в сторону збільшення кількості облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. 332-1 КК України. Так, зокрема, обліковано 16 кримінальних правопорушень, у 2 випадках особам вручено повідомлення про підозру, 2 провадження направлено до суду, та 2 кримінальні провадження закрито відповідно до ч. 1 ст. 284 КПК України [36].

Протягом січня 2021 року обліковано 2 кримінальні правопорушення, у лютому 2021 року обліковано 3 кримінальні правопорушення передбачені ст. 332-1 КК України. Рішення про закінчення або зупинення на кінець звітного періоду прийнято було [35], [34].

З метою більш повного з'ясування типовості та достатньої розповсюженості застосування ст. 332-1 КК України необхідно також звернутись і до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Так, відповідно до офіційної статистичної інформації у Єдиному державному реєстрі судових рішень станом на 2021 рік зареєстровано 30 вироків суду за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. З них 7 винесено у 2015 році, 21 у 2016 році, і по одному вирокі у 2017 та 2019 роках [81].

Отже, у результаті дослідження типовості та достатньої розповсюженості порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї встановлено, що зазначені діяння не характеризуються достатньою типовістю та розповсюженістю. А тому, не ст. 332-1 КК України не відповідає даній підставі криміналізації.

Логічним продовження нашого дослідження, є розгляд динаміки порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Відповідно до загальних відомостей про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та їх результати розслідування Єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за 2014-2021 роки, динаміка порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї виглядає наступним чином.

Так, кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 332-1 КК України у 2014 році становить – 1, у 2015 році – 61, у 2016 році – 71, у 2017 році – 31, у 2018 році – 19, у 2019 році – 8, у 2020 році – 16, у січні-лютому 2021 року – 5 кримінальних правопорушень.

Отже, за досліджуваний нами період з 2014 року по лютий 2021 року зареєстровано 212 фактів порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Однак, відповідно до Єдиного державного реєстру судових рішень зареєстровано тільки 30 вироків суду за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. З них 7 винесено у 2015 році, 21 у 2016 році, і по одному вирокі у 2017 та 2019 роках

На нашу думку, як вже зазначалося вище, незначна кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 332-1 КК України у 2014 році обумовлена тим, що кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї введена тільки в 2014 році. А підвищення рівня облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. 332-1 КК України у 2015-2016 роках, на нашу думку, можна пояснити, підвищеною активністю проведення бойових дій на тимчасово окупованій території України.

Як бачимо із зазначеної вище статистики, тенденція до зменшення облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. 332-1 КК України трималася три роки з 2017 по 2019 роки. Однак, у 2020 році знову вбачається динаміка щодо збільшення кількості облікованих кримінальних правопорушень передбачених ст. 332-1 КК України, яка продовжується і у перших місяцях 2021 року.

З приводу четвертої підстави криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, а саме: необхідність впливу кримінально-правовими заходами, відзначимо наступне.

Погоджуємось із О.О. Пащенко, що кримінально-правова заборона як засіб боротьби з найбільш суспільно небезпечною поведінкою повинна мати місце тільки тоді, коли вона є вимушеною. У випадках, де результату можна досягти шляхом застосування менш репресивних заходів – адміністративно-правових, дисциплінарних і тим паче моральних, – криміналізація зайва. Так, правник переконаний, що в останній час неузгодженість між можливостями

кримінально-правової та некримінально-правової охорони деяких суспільних відносин стає все більш очевидною – і законодавець послідовно переводить окремі малозначні діяння в розряд адміністративних правопорушень. Яскравим прикладом цього, на думку О.О. Пащенко, прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону України» від 18 травня 2004 року № 1723-IV, яким незаконне перетинання державного кордону передбачене у ст. 331 КК України було декриміналізовано [111, с. 191].

Також, вважаємо слушною і думку Ю.Б. Курилюка. Який зазначає, що зміст диспозиції ст. 332-1 КК України перебуває в прямій залежності від інших законів і підзаконних нормативно-правових актів України, здебільшого нормативно-правових актів Уряду України, без існування яких норма кримінального закону, передбачена ст. 332-1 КК України, не діятиме. При цьому, зазначає правник, самі ці закони та нормативно-правові акти мають допоміжне значення для кримінальної норми й самостійне значення для тих суспільних відносин, які вони регулюють, а тому можуть діяти незалежно від наявності кримінального покарання за порушення їх норм [71, с. 211].

Отже, враховуючи викладені позиції правників, та те, що у ст. 204-2 КУпАП також передбачено адміністративну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Вважаємо, що необхідність впливу кримінально-правовими заходами на осіб за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, відсутня.

Наступною підставою криміналізації діяння передбаченого ст. 332-1 КК України є наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони, щодо порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Необхідно в першу чергу відзначити, що у науці кримінального права аксіоматичним є твердження, що необхідність матеріальних ресурсів для

реалізації кримінально-правової заборони, потребує будь-яка кримінально-правова норма, яка має на меті кримінальне переслідування суб'єкта злочину або проступку.

На це зокрема наголошував у своїх роботах О.О. Пащенко. Так, на думку правника, ресурсів потребуватиме боротьба з будь-якими злочинами (проти основ національної безпеки, убивствами, захопленнями заручників, розбійними нападами тощо). Сама постановка питання про залежність наявності відповідальності за наведені діяння від якихось ресурсів виглядає цинічною. Коли держави немає ресурсів, вона не може ефективно протидіяти негативним явищам незалежно від ступеня їх суспільної небезпечності, тобто здійснювати політику боротьби зі злочинністю в цілому. За таких обставин держава не виконує одного з головних аспектів свого призначення – не може забезпечити населення від заподіяння йому шкоди (здійснювати захист прав і свобод людини й громадянина), і тоді постає питання щодо обґрунтованості існування такої держави, чи потрібна вона взагалі [110, с. 132]?

Шостою і останньою підставою криміналізації суспільно небезпечного діяння за поділом Д.О. Балобанової є співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації.

Як зазначає Г.А. Злобін, найбільше значення для реалізації пропорційності позитивних і негативних наслідків криміналізації має можливо повний облік всіх головних соціальних результатів введення кримінально-правової заборони. У ряді випадків такого роду непередбачені результати можуть призвести до настання вельми серйозних соціально негативних наслідків. На думку правника, таким вельми повчальним досвідом є боротьба з абортами. Так, криміналізації абортів не призвела до позитивних результатів, адже цей метод боротьби загнав цю операцію в підпіллі і зробив жінку жертвою корисливих і часто неосвічених «лікарів-хірургів», які з таємної операції зробили собі промисел [108, с. 221].

Таким чином, погоджуємось із Ю.О. Данилевською, що позитивні соціальні результати застосування кримінального права не перебільшують

неминучі негативні наслідки криміналізації (діяння не містить суспільної небезпеки, притягнення до кримінальної відповідальності пов'язане з більшими витратами для держави, ніж до адміністративної) [23, с. 167].

Продовжуючи дослідження відзначимо, що з метою повного і всебічного дослідження обґрунтованості криміналізації кримінально-правової норми передбаченої ст. 332-1 КК України, окрім підстав, необхідно також розглянути і принципи криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Як зазначає О.О. Савченко принципи криміналізації, що належать до законодавчої техніки і є системно-правовими чинниками встановлення кримінально-правової заборони, так само впливають на встановлення кримінально-правової заборони, як і підстави [154, с. 151].

В свою чергу принципи криміналізації суспільно-небезпечних діянь поділяють на дві умовні групи.

Зокрема, Г.А. Злобін зазначає, що до них належать: 1) принципи, які виражають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності, або соціальні і соціально-психологічні принципи криміналізації, тобто принципи, що забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її допустимість з точки зору основних характеристик соціальних систем і процесів суспільного розвитку, відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості і станом громадської думки; 2) принципи, які визначаються вимогою внутрішньої логічної несуперечності системи норм кримінального права, або несуперечності норм матеріально-процесуального права, або норм кримінального та інших галузей права (конституційного, цивільного і т.д.), тобто системно-правові принципи криміналізації [108, с. 210].

Так, до першої групи соціальних (соціально-психологічних) принципів правник відносить:

- принцип суспільної небезпеки;
- принцип відносної поширеності діяння;

- принцип пропорційності позитивних і негативних наслідків криміналізації;
- принцип кримінально-політичної адекватності криміналізації [108, с. 215-224].

Другу групу системно-правових принципів криміналізації правник поділяє на дві підгрупи. До першої підгрупи відносяться загальноправові системні принципи криміналізації, а до другої кримінально-правові системні принципи криміналізації.

Відповідно до зазначеного вище поділу, до першої підгрупи загальноправових системних принципів криміналізації Г.А. Злобін відносить:

- 1) принцип конституційної адекватності;
- 2) принцип системно-правової несуперечливості криміналізації (декриміналізації) конкретного діяння;
- 3) принцип міжнародно-правової необхідності і допустимості криміналізації;
- 4) принцип процесуальної здійсненості переслідування.

До другої підгрупи кримінально-правових системних принципів криміналізації Г.А. Злобін відносить:

- 1) принцип відсутності прогалин закону і ненадмірної заборони;
- 2) принцип визначеності і єдності термінології;
- 3) принцип повноти складу (повноти складу криміналізованої дії або бездіяльності);
- 4) принцип пропорційності санкції та економії репресії [108, с. 228-240].

Як бачимо, підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечної поведінки безпосередньо переплітаються між собою, і в більшості випадків мають на увазі одне й те саме явище. Тому, групу соціальних (соціально-психологічних) принципів криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, так чи інакше були нами розглянуті вище.

Отже, розглянемо другу групу системно-правових принципів криміналізації які запропонував Г.А. Злобін.

Принцип конституційної адекватності починається з того, що Конституція України є вищим та головним нормативно-правовим актом України.

Як зазначає В.Ф. Мелашенко, конституційно-правові норми – це встановлені чи санкціоновані державою правила, які визначають поведінку учасників конституційно-правових відносин. Вони становлять собою особливий різновид норм системи національного права [56, с. 27-28].

Конституції України, як Основному Закону України повинні відповідати всі нормативно-правові акти прийняті у встановленому законом порядку, в тому числі і ті, що встановлюють кримінальну відповідальність.

Ю.О. Данилевської з цього приводу зазначає, що оскільки на її думку, мала місце необґрунтована криміналізації діяння, яке полягає у порушенні порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, наслідком є те, що закон, яким встановлюється кримінальна відповідальність, є за своєю суттю не правовим, та на законодавчому рівні закладає основи для притягнення до кримінальної відповідальності фактично невинуватої у вчиненні злочину (адже на її думку, такого злочину об'єктивно не існує) особи. Тобто, зазначає правник, грубо порушуються щонайменше два конституційних положення – принцип верховенства права та презумпції невинуватості (ст. ст. 8 і 16 Конституції України) [23, с. 167].

Однак, з іншого боку, кримінально-правова норма закріплена у ст. 332-1 КК України покликана забезпечувати положення закріплені у ст. 17 Основного Закону України. Адже, відповідно до ст. 17 Конституції України однією із найважливіших функцій держави є захист суверенітету і територіальної цілісності України.

Враховуючи положення закріплені у Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, можемо

стверджувати, що принцип системно-правової несуперечливості криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї законодавцем дотримано.

Як зазначає Г.А. Злобін, принцип міжнародно-правової необхідності (допустимості) криміналізації або декриміналізації конкретного діяння полягає, з одного боку, в необхідності систематично приводити кримінальне законодавство у відповідність з прийнятими на себе державою зобов'язань по боротьбі зі злочинністю, а з іншого – в обов'язковій попередньою оцінкою пропонованої зміни кримінального закону з позицій його відповідності названим зобов'язаннями [108, с. 231].

Як зазначено законодавцем у самому Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, ст. 332-1 КК України введена в дію у відповідності до Гаазьких конвенцій 1907 року, IV Женевської конвенції 1949 року, а також Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року, Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997 року та іншим міжнародно-правовим актам [132]. А отже, принцип міжнародно-правової необхідності (допустимості) криміналізації дотримано також.

Щодо дотримання принципу процесуальної здійсненності переслідування погоджуємось із Ю.О. Данилевською.

Так, на думку правника, певну складність у доказуванні становить мета злочину, передбаченого ст. 332-1 КК України – заподіяння шкоди інтересам держави. Ю.О. Данилевська враховуючи, що мета вказаного діяння – єдиний критерій для його відмежування від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 204-2 КУпАП, вважає, що при криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї не

було дотримано в повній мірі принципу можливості здійснення процесуального переслідування [23, с. 167].

І статистика цьому підтвердження. Адже, за роки існування ст. 332-1 КК України зареєстровано 212 фактів порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Однак, винесено тільки 30 вироків суду за окреслене кримінальне правопорушення.

З приводу дотримання принципу відсутності прогалін закону і ненадмірної заборони зазначимо наступне. До внесенні змін до КК України Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї не було кримінально караним. Адже, ні ст. 332 КК України «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України», ні ст. 332-2 КК України «Незаконне перетинання державного кордону України» не передбачувалось відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Отже, законодавцем дотримано принцип відсутності прогалін, однак не дотримано принцип ненадмірної заборони. Адже, як було зазначено вище, доцільніше було б передбачити тільки адміністративну відповідальність за ст. 204-2 КУпАП.

Як зазначає Г.А. Злобін, криміналізація в законі будь-якого суспільно небезпечного діяння, щоб спричинити практичні результати, які виражають справжню волю законодавця, повинна здійснюватися в певних з точки зору мови закону термінах – єдиних для Загальної та Особливої частин чинного кримінального законодавства. При цьому, якщо властивості криміналізованого діяння і умови настання відповідальності за нього не можуть бути виражені за допомогою звичайної для кримінального законодавства термінології і вимагають вживання нових понять, ці поняття мають бути визначені в самому законі [108, с. 238].

Відзначимо, що ст. 332-1 КК України є бланкетна. Тобто, для розуміння повного складу кримінального правопорушення, необхідно звертатись до спеціального нормативно-правового акта. У нашому випадку це Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. Так, враховуючи положення зазначеного закону та тексту ст. 332-1 КК України, маємо змогу стверджувати, про єдність та зрозумілість використаної законодавцем термінології.

Погоджуємось із Г.А. Злобіним, що найважливішим системно-правовим принципом криміналізації суспільно небезпечного діяння є вимога повноти складу криміналізованої дії або бездіяльності. Криміналізація діяння передбачає конкретність і визначеність кримінально-правової норми, яка встановлює караність саме цього діяння, тобто вказівка в законі всіх ознак даного дії або бездіяльності, необхідних для визнання особи винною у вчиненні певного злочину, тобто для конструювання конкретного складу злочину [108, с. 239].

Не дивлячись на те, що законодавець повністю описав склад кримінально караного діяння. Необхідно нагадати читачу, що діяння передбачене у ч. 1 ст. 332-1 КК України відрізняється від ч. 1 ст. 204-2 КУпАП тільки метою заподіяння шкоди інтересам держави. Що ускладнює застосуванні на практиці досліджуваної нами кримінально-правової норми.

Як зазначає Є.В. Коваленко та Я.І. Пилипенко, одним із основоположних принципів права, який фактично обумовив його виникнення, є принцип справедливості. Справедливість є однією із ключових засад всієї системи права. Особливе місце посідає цей принцип в праві кримінальному, де однією з складових принципу справедливості виступає співрозмірність вчиненого особою злочину та призначеного за нього покарання [114, с. 163].

Таким чином, розглядаючи принцип пропорційності санкції та економії репресії за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, дотримуємось позицію Ю.О. Данилевської.

Так, зазначає правник, що з огляду на висновок про відсутність суспільної небезпеки порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї очевидне, що принцип співрозмірності санкції за вчинений злочин (санкція ч. 1 ст. 332-1 КК України передбачає обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк) не можна вважати дотриманим при криміналізації цих дій. Тому, погоджуємось із думкою Ю.О. Данилевської, що заходів, передбачених КУпАП, до особи, яка порушила порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, достатньо (санкція ч. 1 ст. 204-2 КУпАП передбачає накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) [23, с. 168].

Отже, у результаті дослідження підстав та принципів криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з'ясовано, що більшості з них ст. 332-1 КК України не відповідає.

1.3 Зарубіжний досвід правового регулювання відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї

Зазвичай у кримінально-правових роботах дисертаційного характеру, після з'ясування розвитку, сучасного стану, та підстав і принципів криміналізації досліджуваної кримінально-правової норми, слідує дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання.

Тому, перш ніж перейти до дослідження складу порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, спробуємо з'ясувати всі найкращі досягнення європейської і світової кримінально-правової думки та зарубіжного кримінального законодавства [196, с. 229], за допомогою компаративного (порівняльного) методу дослідження. Який полягає у зіставленні двох чи більше таких, що можуть бути порівняні, об'єктів (феноменів, явищ, ідей, положень та інститутів законодавства, судових рішень, результатів наукових досліджень тощо) та виділення в них загального, спільного, схожого, відмінного та унікального [195, с. 7].

Дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, або схожих за своє сутністю діянь, вважаємо за доцільне розпочати із країн колишнього Радянського Союзу. Адже, саме вони певний час розвивалися в однакових з Україною умовах, що зумовило схожість їх правових систем і донині.

Спершу необхідно відзначити, що є аксіоматичним твердження В.М. Поповича, що кримінальне законодавство більшості держав континентальної Європи складається з чотирьох груп законодавства: із національного кримінального законодавства тих чи інших держав та із загальноєвропейського кримінального законодавства, створеного в межах ООН, РЄ та ЄС. Останні три групи міжнародного кримінального

законодавства має пряму дію і є пріоритетним щодо національних видів законодавства держав – членів цих інституцій. До цих процесів приєднуються також держави, які претендують на членство в цих об'єднаннях [1, с. 119-120].

Погоджуємось із Л.А. Наконечною, що пройшли ті часи, коли радянські науковці, які займалися дослідженням кримінального права, лише критикували зарубіжні правові системи (здебільшого капіталістичних країн). Адже, вірно зазначає правник, що з 80-х років минулого сторіччя науковці почали досліджувати зарубіжне кримінальне право на дещо інших засадах [97, с. 148-149].

Більше цього, зазначає Є.Л. Стрельцов. На його думку, будь-яка правова інтеграція, що відбувається за умови міжнародного співробітництва, значно краща так званого правового ізоляціонізму, який «природно» може мати місце при ігноруванні процесів взаєморозуміння та корисності взаємної співпраці між державами. Багато в чому це пов'язано з тим, на думку правника, що стрімкий розвиток інтернаціоналізації суспільних відносин, більшість з яких ще недавно входила до сфери виключно внутрішньодержавного регулювання, поява нових глобальних проблем, які потребують свого міжнародного реагування, можливо вирішити тільки на основі тісної конструктивної взаємодії більшості держав світу. Усе наведене, вважає Є.Л. Стрельцов, об'єктивно підтверджує необхідність не лише приведення у відповідність, а й інтеграції (взаємопроникнення) положень міжнародного, зарубіжного та національного законодавств. Однак якщо на теоретичному рівні це сприймається з розумінням, то при реалізації цього на рівні законодавства (тобто при віднайденні організаційно-правового механізму розробки такого законодавства), правозастосовної практики існують серйозні складнощі. Зрозуміло, говорить автор, що, враховуючи складність означеної сучасної проблеми, слід звернутися до аналізу положень як на загальному, так і на галузевому рівні [160, с. 43].

Отже, переходячи до безпосереднього дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, відзначимо, що країни колишнього Радянського Союзу поділяються за регіонами на: Балтійські країни, країни Південного Кавказу, країни Східної Європи та країни Центральної Азії. Задля системності кримінальні законодавства зарубіжних країн будемо розглядати за алфавітом (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан).

Відповідно аналізу КК Азербайджанської Республіки можемо побачити, що спеціальна норма яка б встановлювала кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї відсутня. Однак, міститься кримінально-правова норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне перетинання державного кордону Азербайджанської Республіки (ст. 318 Глави 34 «Злочини проти порядку управління» Розділу XI «Злочини проти державної влади»).

Так, перетин охоронюваного державного кордону Азербайджанської Республіки без встановлених документів чи поза контрольно-пропускного пункту державного кордону, –

карається штрафом в розмірі від тисячі п'ятисот до трьох тисяч манатів або позбавленням волі на строк до двох років.

318.2. Діяння, передбачені статтею 318.1 КК Азербайджанської Республіки, вчинені або групою осіб за попередньою змовою або організованою групою або із застосуванням насильства чи загрози його застосування, –

караються позбавленням волі на строк до п'яти років.

Примітка: Дія положень цієї статті не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які прибули в Азербайджанську Республіку з порушенням правил перетину охороняється державного кордону Азербайджанської

Республіки з метою використання права політичного притулку, закріпленого Конституцією Азербайджанської Республіки, якщо в діях цих осіб немає іншого складу злочину [170, с. 323-324].

Як бачимо, ст. 318 КК Азербайджанської Республіки майже повністю відповідає ст. 331 КК України, яка зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону України» від 18 травня 2004 року № 1723-IV була декриміналізована.

Окрім відповідальності за перетин охоронюваного державного кордону Азербайджанської Республіки без встановлених документів чи поза контрольно-пропускного пункту державного кордону, у КК Азербайджанської Республіки передбачено кримінальну відповідальність за незаконну міграцію (ст. 318-1).

Так, організація незаконного прибуття іноземця або особи без громадянства в Азербайджанську Республіку, незаконного перебування іноземця або особи без громадянства на території Азербайджанської Республіки, незаконного транзитного проходження іноземця або особи без громадянства через територію Азербайджанської Республіки або незаконного виїзду будь-якої особи з Азербайджанської Республіки, –

карається штрафом в розмірі від чотирьох тисяч до восьми тисяч манатів, або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

318-1.2. Ті самі діяння, вчинені:

318-1.2.1. організованою групою;

318-1.2.2. посадовою особою з використанням свого службового становища;

318-1.2.3. повторно;

318-1.2.4. небезпечним для життя людей способом, –

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років або без такого [171].

Отже, можемо побачити, що ст. 318-1 КК Азербайджанської Республіки за юридичним складом схожа на ст. 332 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон України.

У КК Республіки Білорусь також відсутня спеціальна норма за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї відсутня. Однак, відповідно ст. 371 Глави 33 «Злочини проти порядку управління» передбачено кримінальну відповідальність за незаконне перетинання Державного кордону Республіки Білорусь.

Так, умисне незаконне перетинання Державного кордону Республіки Білорусь з використанням механічного транспортного засобу, судна внутрішнього плавання (самохідного), судна змішаного (річка-море) плавання (самохідного), маломірного моторного судна, судна з підвісним двигуном, гідроцикли, повітряного судна з двигуном, а також навмисне незаконне перетинання Державного кордону Республіки Білорусь іншим способом, вчинене протягом року після накладення адміністративного стягнення за таке ж порушення, –

караються штрафом, або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років.

2. Умисне незаконне перетинання Державного кордону Республіки Білорусь, вчинене особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або іноземним громадянином, особою без громадянства, депортованими або висланими з Республіки Білорусь, до закінчення терміну заборони в'їзду в Республіку Білорусь, або службовою особою з використанням своїх службових повноважень, –

карається арештом, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

3. Умисне незаконне перетинання Державного кордону Республіки Білорусь, вчинене організованою групою, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років зі штрафом або без штрафу.

Примітка. Дія цієї статті не поширюється на випадки прибуття в Республіку Білорусь з порушенням правил перетину Державного кордону Республіки Білорусь іноземних громадян і осіб без громадянства, які клопочуть про надання статусу біженця, додаткового захисту або притулку в Республіці Білорусь, за умови, що вони без зволікань звернулися з таким клопотанням [178].

Як бачимо, у диспозиції ч. 1 ст. 371 КК Республіки Білорусь законодавець приділив значну увагу перетину державного кордону саме через водні ресурси. У зв'язку з чим, у диспозиції статті надано широкий перелік технічних засобів, за допомогою яких порушник може перетнути державний кордон.

Не забув білоруський законодавець і про регулювання незаконної міграції. Так, відповідно до ст. 371-1 організація або керівництво чи сприяння діяльності по незаконному в'їзду в Республіку Білорусь, перебуванню на території Республіки Білорусь, транзитного проїзду (транзиту) через територію Республіки Білорусь або виїзду з Республіки Білорусь іноземних громадян або осіб без громадянства (організація незаконної міграції), –

караються арештом, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Організація незаконної міграції, досконала способом, що становить небезпеку для життя або здоров'я іноземних громадян або осіб без громадянства, якимось чином пов'язана з жорстоким або такого, що принижує їх гідність, поводження, або вчинена повторно, або групою осіб за попередньою змовою, або службовою особою з використанням своїх службових повноважень, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років зі штрафом або без штрафу [178].

Однак, окремої уваги заслуговує ст. 371-2 КК Республіки Білорусь, яка встановлює кримінальну відповідальність за порушення терміну заборони в'їзду в Республіку Білорусь. Адже, дана норма не характерна для КК України та розглянутого вище КК Азербайджанської Республіки.

Так, відповідно до ст. 371-2 КК Республіки Білорусь, перебування в Республіці Білорусь іноземного громадянина або особи без громадянства, які були депортовані або висланих з Республіки Білорусь, до закінчення терміну заборони в'їзду в Республіку Білорусь за відсутності ознак злочину, передбаченого ч. 2 ст. 371 КК Республіки Білорусь, –

карається арештом або позбавленням волі на строк до трьох років.

На нашу думку, перспективним є окреме дослідження соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за порушення терміну заборони в'їзду в Україну.

У КК Республіки Вірменія передбачено тільки кримінальну відповідальність за незаконне перетинання державного кордону (ст. 329 Глави 30 «Злочини проти порядку управління»).

Так, перетин охоронюваного державного кордону Республіки Вірменія без встановлених документів чи без належного дозволу, –

карається штрафом в розмірі від стократного до двісті і більше разів розміру мінімальної заробітної плати або позбавленням волі на строк не більше трьох років.

2. Те саме діяння, вчинене групою осіб за попередньою змовою, або організованою групою, або з застосуванням насильства чи загрози його застосування, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

3. Дія цієї статті не поширюється на випадки, коли іноземний громадянин або особа без громадянства в'їжджає в Республіку Вірменія без встановлених документів чи без належного дозволу для того, щоб

скористатися правом політичного притулку, наданим Конституцією Республіки Вірменія та законодавством Республіки Вірменія [177].

У ст. 344 Глави XL «Злочини проти порядку управління» КК Республіки Грузії встановлено кримінальну відповідальність за незаконне перетинання державного кордону Грузії.

Так, незаконне перетинання державного кордону Грузії, – карається штрафом або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

2. Передбачене частиною першою цієї статті діяння, вчинене:

а) групою осіб;

б) із застосуванням насильства чи загрози насильства, –

карається позбавлення волі на строк від чотирьох до п'яти років.

Примітка. Від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого цією статтею, звільняються іноземні громадяни або особи без громадянства, які прибули до Грузії безпосередньо з територій, де їх життю або свободі загрожувала небезпека, передбачена статтею першою Конвенції ООН «Про статус біженців» 1951 року, які знаходяться в Грузії без дозволу і відповідно до тієї ж Конвенції і законодавства Грузії просять у влади Грузії притулку за умови негайної явки до органів влади та подання належних пояснень з приводу незаконного в'їзду або знаходження в Грузії і за відсутності в їх діях ознак іншого злочину, а також особи, які вчинили вказане діяння, будучи жертвами торгівлі людьми (трефікінга), до набуття статусу жертви торгівлі людьми (трефікінга) [172, с. 350].

Як бачимо, законодавець Республіки Грузії імплементував Конвенцію про статус біженців від 28 липня 1951 року. У результаті чого ст. 31 зазначеної Конвенції знайшла своє відображення у примітці до ст. 344 КК Республіки Грузії.

Адже, саме у ст. 31 Конвенції про статус біженців передбачено, що договірні Держави не накладатимуть стягнень за незаконний в'їзд або незаконне перебування на їхній території біженців, які, прибувши з території,

де їхньому життю і свободі загрожувала небезпека, як зазначено у ст. 1, в'їжджають або знаходяться на території цих держав без дозволу, за умови, що такі біженці без зволікань самі з'являться до органів влади і наведуть переконливі пояснення щодо свого незаконного в'їзду або перебування [55].

Також, у КК Республіки Грузії у ст. 344-1 передбачено кримінальну відповідальність за перевезення мігрантів через державний кордон Грузії та/або створення їм відповідних умов для незаконного перебування в Грузії.

А 17 квітня 2019 року грузинським законодавцем було доповнено КК ст. 344-2, яка встановила кримінальну відповідальність за створення відповідних умов/організацію особою незаконного перебування громадян Грузії в іноземній державі та/або пособництво/організація особою надання громадянином Грузії неправдивої інформації про порушення його прав і свобод для отримання міжнародного захисту в іноземній державі [173].

Отже, хоча С. Полтавець і зазначає, що характер, сценарій та реалізація акцій, які проводяться на території України, є досить схожими, якщо не сказати «тотожними» з тим, як це відбувалося при вторгненні російських військ на терени Грузії, зокрема в Абхазію [115, с. 3].

Згідно нашого аналізу, у КК Республіки Грузії, відсутня спеціальна норма за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї. Це, зокрема, наводить на думку, що хоча ситуація і схожа з українською, однак грузинський законодавець не вбачав доцільності криміналізації даного діяння.

Досліджуючи кримінальне законодавство Республіки Естонія, встановлено, що у 2001 році КК Республіки Естонії [188] втратив свою чинність у зв'язку із прийняттям Пенітенціарного кодексу. У зв'язку з чим, приділимо увагу останньому.

Зокрема, у ст. 258 Розділу 1 «Винні діяння проти громадської безпеки» Глави 16 «Винні діяння проти громадського спокою» передбачено кримінальну відповідальність за незаконне перетинання державного кордону Естонської Республіки та тимчасової контрольної лінії.

Так, незаконне перетинання державного кордону Естонської Республіки або тимчасової контрольної лінії, якщо діяння відсутня в складі винного діяння, встановленого статтею 237-4 (Зловмисне проникнення до Естонської Республіки) та скоєне:

1) з ігноруванням сигналу або наказу зупинитися, даного чиновником поліції;

2) групою осіб; або

3) з використанням транспортного засобу в який не передбачений для цього місці, –

карається грошовим стягненням або тюремним ув'язненням на термін до одного року.

Те саме діяння, вчинене юридичною особою, –

караються грошовим стягненням [113].

Як бачимо, за Пенітенціарним кодексом Естонської Республіки суб'єктом ст. 258 може бути і юридична особа. Однак, питання можливості притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб нами буде розглянуто у Розділі 2, безпосередньо під час дослідження суб'єкту порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Необхідно також зазначити, що у ст. 259 Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки передбачено кримінальну відповідальність за незаконне переміщення іноземців через державний кордон Естонської Республіки і тимчасову контрольну лінію.

Так, незаконне переміщення іноземця через державний кордон Естонської Республіки або тимчасову контрольну лінію, –

карається грошовим стягненням або тюремним ув'язненням на термін до трьох років.

Те саме діяння, якщо воно було скоєно з приміщенням іноземця в ситуацію, яка була загрозою його життю чи завдає серйозної шкоди його здоров'ю, –

карається грошовим стягненням або тюремним ув'язненням на термін від одного до семи років.

Діяння, передбачене частиною 1 або 2 цієї статті, якщо воно було скоєно юридичною особою, –

караються грошовим стягненням.

Отже, цікавим є те, що відповідно Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки окрім кримінальної відповідальності за незаконний перетин державного кордону Естонської Республіки передбачено відповідальність за незаконний перетин тимчасової контрольної лінії.

Так, у 2015 році Уряд Естонії схвалив проєкт постанови про координати естонсько-російської тимчасової контрольної лінії. Як зазначили у прес-службі уряду країни, оскільки між Естонською Республікою і Російською Федерацією не укладено договір про кордон, межа між країнами, що розділяє території, що підпадають під юрисдикцію держав, розглядається як тимчасова контрольна лінія. Згідно з доповненнями до проєкту постанови уряду, координати не пов'язані безпосередньо з договором про естонсько-російську прикордонну лінію, підписаним 18 лютого 2014, хоча описана в договорі про кордон лінія на 90 відсотків збігається з нинішньою лінією розмежування [33].

Ба більше, у лютому 2020 року Президент Естонії Керсті Кальюлайд (Kersti Kaljulaid) назвала чинним Тартуський мирний договір з Радянською Росією, проте заявила, що кордони держав, встановлені в Європі після Другої світової війни, не повинні змінюватися. «Тартуський мирний договір був, є і залишиться свідомством про народження Естонської держави. І він діє. Естонія не приєдналася до Радянського Союзу добровільно. Нас окупували», – заявила глава держави в неділю в Тарту на святкуванні сторіччя Тартуського мирного договору. «Ми відновили нашу незалежність на основі правової спадкоємності. Водночас ми повинні поважати міжнародний консенсус щодо того, що післявоєнні кордони Європи більше не будуть перемальовуватись. Протилежна риторика створює непотрібну плутанину», –

сказала вона. Таким чином, як коментує Interfax «Наразі Російська Федерація розглядає договір як історичний документ, який не має юридичної сили, тоді як Естонська Республіка вважає його чинним. Різні позиції з Тартуського миру заважають державам укласти договір про кордон [116].

Враховуючи вищевикладене, А.М. Притула вбачає доцільність перейняття даного досвіду Естонського законодавця, щодо використання для позначення межі окупованих територій – тимчасова контрольна лінія, лінія розмежування тощо. Адже, як зазначає правник Естонська Республіка також межує з Російською Федерацією, як і України [117, 113].

У КК Республіки Казахстан також відсутня спеціально норма кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзд з неї. У ст. 392 Глави 16 «Кримінальні правопорушення проти порядку управління» передбачено кримінальну відповідальність за умисне незаконне перетинання Державного кордону Республіки Казахстан.

Так, умисне незаконне перетинання Державного кордону Республіки Казахстан поза пунктами пропуску через державний кордон, а також навмисне незаконне перетинання Державного кордону Республіки Казахстан в зазначених пунктах, вчинене за підробленими документами або з обманним використанням дійсних документів третіх осіб, а так само з порушенням встановленого порядку, –

караються штрафом у розмірі до однієї тисячі місячних розрахункових показників або позбавленням волі на строк до одного року, з видворенням за межі Республіки Казахстан іноземця або особи без громадянства терміном на п'ять років.

2. Ті самі діяння, вчинені злочинною групою або із застосуванням насильства чи загрози його застосування, –

караються позбавленням волі на строк до п'яти років з видворенням за межі Республіки Казахстан іноземця або особи без громадянства терміном на п'ять років [179].

Що відразу хочеться відмітити, так це вказівка законодавця на об'єктивну сторону кримінального правопорушення, яка може полягати у незаконному перетинанні Державного кордону Республіки Казахстан за підробленими документами або з обманним використанням дійсних документів третіх осіб.

Цікавим є також рішення казахстанського законодавця, щодо формулювання додаткового виду покарання, відносно іноземців та осіб без громадянства. Так, у санкції ч. 1 ст. 392 передбачено видворенням за межі Республіки Казахстан іноземця або особи без громадянства терміном на п'ять років. Що на нашу думку, є позитивним надбанням КК Республіки Казахстан.

КК Киргизької Республіки у ст. 358 Глави 48 «Злочини проти порядку управління» передбачає кримінальну відповідальність за незаконний перетин державного кордону.

Так, незаконне перетинання охоронюваного державного кордону Киргизької Республіки, –

карається виправними роботами IV категорії або штрафом V категорії, або позбавленням волі I категорії.

2. Те саме діяння, вчинене із застосуванням насильства, яке не є небезпечним для життя і здоров'я, або з погрозою його застосування щодо особи, яка несе прикордонну службу, –

карається штрафом VI категорії або позбавленням волі II категорії.

Примітка. Дія цієї статті не поширюється на випадки прибуття іноземних громадян і осіб без громадянства для використання права притулку [174].

Окрім лаконічно викладеної диспозиції та санкції ст. 358 КК Киргизької Республіки, бачимо характерну для країн колишнього Радянського Союзу, які ратифікували Конвенцію про статус біженців від 28 липня 1951 року примітку.

Схожою на попередню кримінально-правову норму є ст. 284 Глави XXII «Злочинні діяння проти порядку управління» КК Латвійської

Республіки, яка також встановлює кримінальну відповідальність за незаконне перетинання державного кордону.

Так, умисне незаконне перетинання державного зовнішнього кордону, – карається короткочасним позбавленням волі або примусовими роботами, або штрафом.

(1_1) Умисне незаконне перетинання державного кордону, вчинене особою, якій встановлено заборону на виїзд з Латвійської Республіки, –

карається позбавленням волі на строк до одного року, або короткочасним позбавленням волі, або примусовими роботами, або штрафом.

(2) Передбачені частиною першою дії, вчинені групою осіб або з використанням транспортного засобу, або з недотриманням встановленого заборони на в'їзд в Латвійську Республіку, –

караються позбавленням волі на строк до двох років або короткочасним позбавленням волі, або примусовими роботами, або штрафом [175].

У КК Литовської Республіки кримінальна відповідальність за незаконне перетинання державного кордону передбачена у ст. 291 Глави XLII «Злочини та кримінальні проступки проти порядку управління»:

1. Той, хто, не добився отримати притулок в Литовській республіці, незаконно перетнув державний кордон, –

карається штрафом або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років.

2. Від кримінальної відповідальності згідно з частиною 1 цієї статті звільняється особа, яка має дозвіл перетинати державний кордон за спрощеною схемою.

3. Громадянин іноземної держави, який вчинив діяння, передбачене частиною 1 цієї статті, з метою з території Литовської республіки незаконно перейти до третьої держави, звільняється від кримінальної відповідальності згідно з частиною 1 цієї статті у випадках, якщо він в установленому порядку

надсилається в державу, з території якої незаконно перетнув державний кордон Литовської республіки, або в державу, громадянином якої він є [176].

Як бачимо, кримінально-правова норма КК Литовської Республіки, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконне перетинання державного кордону очевидно відрізняється від попередньо розглянутих. Адже, об'єктиву сторону кримінального правопорушення законодавець описав відносно лаконічно, та відмовився від кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу.

У КК Республіки Молдова у ст. 362 Глави XVII «Злочини проти публічної влади і безпеки держави» встановлено кримінальна відповідальність за перехід державного кордону.

Так, перехід державного кордону Республіки Молдова, скоєний окрім прикордонного контролю або з приховуванням від нього, –

карається штрафом в розмірі до 750 умовних одиниць, або неоплачуваною працею на користь суспільства на строк від 150 до 200 годин, або позбавленням волі на строк до 2 років.

(2) Виключена;

(3) Дії, передбачені частиною (1),

а) пов'язані з насильством;

б) вчинені з застосуванням зброї, –

караються позбавленням волі на строк від 53 до 8 років.

(4) Дія цієї статті не поширюється на іноземних громадян, які прибули в Республіку Молдова без паспорта встановленого зразка або без дозволу з метою скористатися правом притулку, наданих Конституцією Республіки Молдова, і на осіб, які є жертвами торгівлі людьми [180].

На нашу думку, законодавець Республіки Молдова об'єктивну сторону ст. 362 сформулював дещо недолуго. Адже, передбачено кримінальну відповідальність за діяння, яке проявляється у вигляді переходу державного кордону Республіки Молдова. Доречніше було б зазначити, як і у більшості розглянутих вище кримінальних законів, саме, відповідальність за перетин

державного кордону. Що в собі вміщує будь-який спосіб його перетину, а не тільки перехід, як у КК Молдови.

Наступним кримінальним законодавством яке підлягає нашому дослідженню є КК Російської Федерації. Як не дивно, але у КК Російської Федерації відсутня кримінально-правова норма, яка б встановлювала кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзд з неї.

У ст. 322 Розділ X «Злочини проти державної влади» Глави 32 «Злочини проти порядку управління» передбачено кримінальну відповідальність за незаконне перетинання Державного кордону Російської Федерації:

1. Перетин Державного кордону Російської Федерації без дійсних документів на право в'їзду в Російську Федерацію або виїзду з Російської Федерації або без належного дозволу, отриманого в порядку, встановленому законодавством Російської Федерації, –

карається штрафом в розмірі до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або в розмірі заробітної плати або іншого доходу засудженого за період до вісімнадцяти місяців, або примусовими роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Перетин Державного кордону Російської Федерації при в'їзді в Російську Федерацію іноземним громадянином або особою без громадянства, в'їзд яким до Російської Федерації свідомо для винного не дозволений з підстав, передбачених законодавством Російської Федерації, –

карається штрафом в розмірі до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або примусовими роботами на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені групою осіб за попередньою змовою або організованою групою або із застосуванням насильства чи загрози його застосування, –

караються позбавленням волі на строк до шести років.

Примітка. Дія цієї статті не поширюється на випадки прибуття в Російську Федерацію з порушенням правил перетину Державного кордону Російської Федерації іноземних громадян і осіб без громадянства для використання права політичного притулку відповідно до Конституції Російської Федерації, якщо в діях цих осіб немає іншого складу злочину [185].

Примітним є те, що російський законодавець як кваліфікований склад передбачив, перетин Державного кордону Російської Федерації при в'їзді в Російську Федерацію іноземним громадянином або особою без громадянства, в'їзд яким до Російської Федерації свідомо для винного не дозволений з підстав, передбачених законодавством Російської Федерації. Вочевидь перетин державного кордону здійснений іноземним громадянином або особою без громадянства має підвищену суспільну небезпеку у порівнянні з ч. 1 ст. 322 КК Російської Федерації.

Кримінальна відповідальність за незаконний перетин державного кордону Республіки Таджикистан передбачена у ст. 335 Глави 31 «Злочини проти порядку управління» Розділу XIII КК Республіки Таджикистан:

1) Незаконне, без певних документів і необхідного дозволу перетинання державного кордону Республіки Таджикистан, –

карається штрафом в розмірі від п'ятисот до однієї тисячі показників для розрахунків або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2) Незаконне перетинання державного кордону Республіки Таджикистан за попередньою змовою групою осіб або організованою групою, із застосуванням насильства або з погрозою його застосування, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

3) Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені у зв'язку з торгівлею людьми, –

караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на п'ять років.

Примітка: Дія цієї статті не поширюється на випадки прибуття в Республіку Таджикистан з порушенням правил перетину державного кордону іноземних громадян і осіб без громадянства для використання права політичного притулку відповідно до Конституції Республіки Таджикистан [181].

Визначним зазначеної статті є її третя частина. Так, в ній законодавцем Республіки Таджикистан передбачено особливо кваліфікований склад кримінального правопорушення, який не характерний для досліджуваних нами країн. Зокрема, це незаконний перетин державного кордону, вчинений у зв'язку з торгівлею людьми.

Даний крок законодавця є зрозумілим, адже у КК Республіки Таджикистан відсутня кримінально-норма яка б встановлювала кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. На відміну від КК України, в якому передбачено окрему ст. 149, яка передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми.

Відповідно до КК Республіки Туркменістан кримінальна відповідальність за незаконне перетинання державного кордону передбачена у ст. 214 Глави 25 «Злочини проти порядку управління» Розділу X «Злочини проти порядку функціонування органів державної влади».

Так, перетин охоронюваного державного кордону Туркменістану без встановлених документів і належного дозволу, –

карається виправними роботами на строк до двох років або позбавленням волі на строк до двох років.

(2) Незаконне перетинання охоронюваного Державного кордону Туркменістану, вчинене повторно або групою осіб за попередньою змовою або організованою групою із застосуванням насильства чи погрозою його застосування, –

карається позбавленням волі на строк до п'яти років.

Примітка. Дія цієї статті не поширюється на випадки прибуття в Туркменістан з порушенням правил перетину Державного кордону

Туркменістану іноземних громадян і осіб без громадянства для використання права політичного притулку відповідно до Конституції Туркменістану, якщо в діях цих осіб немає іншого складу злочину [182].

Однак, як зазначає О.В. Смирнов та К.Б. Калиновський, дана стаття не поширюється на інші випадки незаконного перетину державного кордону, в т.ч. поза встановленими пунктами пропуску, або на випадки порушення маршруту і порядку проходження від державного кордону до пунктів пропуску та в зворотному напрямку і т.д. Всі ці інші порушення підпадають під дію адміністративного законодавства, а саме ст. 195.1 КпАП Туркменістану («Порушення порядку перетину державного кордону і правил, встановлених для забезпечення режиму кордону в смузі прикордонного контролю, в прикордонній зоні і в пунктах пропуску через державний кордон»). Однак, як зазначає автор, якщо при цьому у особи не було і перерахованих вище документів, то і при перетині кордону в невстановленому місці, таємно і т.д., воно все одно повинно нести не тільки адміністративну, а й кримінальну відповідальність [54, с. 399].

Відповідно аналізу КК Республіки Узбекистан можемо побачити, що в ньому також відсутня спеціальна норма кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзд з неї.

У ст. 223 Глави XV «Злочини проти порядку управління» Розділу п'ятого «Злочини проти порядку функціонування органів влади, управління та громадських об'єднань» передбачено кримінальну відповідальність за незаконний виїзд за кордон або незаконний в'їзд в Республіку Узбекистан.

Так, виїзд за кордон, в'їзд в Республіку Узбекистан або перехід кордону в порушення встановленого порядку, –

карається штрафом від двохсот до чотирьохсот базових розрахункових величин або обмеженням волі від трьох до п'яти років або позбавленням волі від трьох до п'яти років.

Ті ж дії, вчинені:

а) шляхом прориву;

- б) за попередньою змовою групою осіб;
- в) повторно або небезпечним рецидивістом;
- г) посадовою особою, виїзд за кордон якого вимагає спеціального погодження;
- д) особою, якій право на в'їзд в Республіку Узбекистан обмежена в установленому порядку, –
караються позбавленням волі від п'яти до десяти років.

Звільняються від відповідальності іноземні громадяни та особи без громадянства, які прибули в Узбекистан без належного оформлення в'їзних документів для використання права політичного притулку, передбаченого Конституцією Республіки Узбекистан [183, с. 246-247].

Отже, під час дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, країн колишнього Радянського Союзу, які в більшій мірі відносяться до романо-германської правової сім'ї встановлено, що для переважної більшості розглянутих країн, дана кримінально-правова норма не характерна. Виняток ставить, дещо схожа на ст. 332-1 КК України, ст. 259 Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки де передбачено кримінальну відповідальність за незаконне переміщення іноземців через державний кордон Естонської Республіки і тимчасову контрольну лінію. Де тимчасова контрольна лінія використовується з метою розділу території, яка підпадає під юрисдикцію держав Естонської Республіки і Російської Федерації.

Окрім цього, з метою більш всебічного і ґрунтовного дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, необхідно розглянути країни, які відносяться до інших правових сімей. Зокрема, до англосаксонської (загального права), релігійної та африканської (звичаєвої) правової сім'ї.

Але, відзначимо, що ураховуючи обмежений об'єм нашої роботи, дослідження всіх країни до зазначених вище правових сімей не є можливим та доцільним. Тому, обмежимося розглядом деяких з них.

Першою країною, яка відноситься до англосаксонської правової сім'ї, нами було розглянуто Австралію. Загальне право і законодавство Австралії відрізняються від англійського і північноамериканського. Позаяк в США кожний штат має власне загальне право, в Австралії загальне право є єдиним для всіх штатів (всього їх шість) і територій (Північна та Австралійська столична). Єдність загального права забезпечується Верховним судом Австралії. Його рішення у скаргах на постанови суду будь – якого штату є обов'язковими для всіх судів. Рішення Верховного суду Австралії і верховних судів штатів та територій мають силу прецеденту. Нижчі суди такої прерогативи не мають. Проте верховні суди не вважають себе пов'язаними своїми рішеннями, тоді як для нижчих судів вони є обов'язковими [20, с. 83].

Однак, відповідно аналізу КК Австралії [169] встановлено, що кримінальна відповідальність відсутня, як за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, так і за незаконний перетин державного кордону (мабуть через те, що ця країна знаходиться на окремому континенті).

У сучасній Англії основними джерелами права, в тому числі і кримінального, є статути (парламентське законодавство) і прецеденти. Хоча деякі важливі питання Загальної частини і отримали своє законодавче рішення, все ж в більшій мірі їх частина існує до цих пір в тому вигляді, в якому вони були сформульовані в судових прецедентах. Відсутність в Англії КК є специфічною особливістю кримінального права, що впливає з усього ходу історичного розвитку англійського права [19, с. 6]. Однак, встановити кримінальну відповідальність за незаконний перетин державного кордону встановити нам не вдалося.

Загалом другу групу англо-американського типу правової системи очолюють США. Зазнавши значного впливу англійського права, ця країна є цілком самостійною у правовому відношенні. Правова «незалежність» Сполучених Штатів Америки почала складатися ще в XVIII ст., за часів боротьби за незалежність. Тоді загострилася боротьба між прихильниками загального права і послідовниками кодифікації, початок якій було покладено в Новому Орлеані створенням кодексів, насамперед Цивільного (1808 р.). Проте сам по собі процес правової «незалежності» держав, що входять до системи англо-американського права, ще не означає «залишення» ними сформованого типу правової системи [20, с. 69].

Так, у другому за розмірами штаті Сполучених Штатів Америки – Техасі [187], як і у КК Австралії відсутня кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, і за незаконний перетин державного кордону взагалі.

Релігійна правова сім'я проявляється в єдності закономірностей і тенденцій розвитку на основі релігійної норми, норми-звичаю і норми-традиції як основних джерел права, що являють собою тісне переплетення юридичних, моральних, міфічних розпоряджень, які склалися природним шляхом і визнані державою [74, с. 46].

Відповідно до ст. 370 закону про кримінальне право Ізраїлю передбачено кримінальну відповідальність за переміщення людини за межі кордонів країни.

Так, той, хто переміщує людини за межі кордонів країни, в якій знаходиться дана людина, не маючи на те його безпосередньої згоди або згоди особи, уповноваженої згідно із законом дати таку згоду, –

карається тюремним ув'язненням терміном на десять років [45].

У Законі про ісламські кримінальні покарання Ісламської Республіки Іран кримінальна відповідальність за порушення перетину державного кордону відсутня [44]. Це ж саме стосується і КК Туреччини [186].

Як зазначає А.М. Кучук, для правових звичаїв характерними є неписана форма, їх значна кількість і зумовлений їх незмінністю консерватизм. Усе це не дає можливості адекватно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, й тому правові звичаї втрачають свою роль у регулюванні найбільш важливих суспільних відносин, особливо у сфері публічного права, і поступово відмирають. Але можливий ще один шлях – правові звичаї формалізуються і закріплюються в національному законодавстві як приписи законів та інших нормативних актів держави. Проте в окремих сферах суспільного життя ефективність чинності звичаїв продовжує бути вищою порівняно з формалізованим правом. Правник вважає, що це зумовлено міцністю родинних зв'язків, поширеністю традиційної свідомості. Живучість і довготривалість застосування звичаєвого права як регулятора соціальних відносин можна пояснити ще й тим, що воно, на відміну від офіційного права, є виявом самобутності суспільства, формою національного самоствердження [74, с. 57]. Так, встановлено, що у кримінальному законодавстві Єгипту, Марокко, Алжиру та Лівії відсутня кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї.

Отже, під час дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, країн колишнього Радянського Союзу, які в більшій мірі відносяться до романо-германської правової сім'ї встановлено, що для переважної більшості розглянутих країн, дана кримінально-правова норма не характерна. Виняток ставить, дещо схожа на ст. 332-1 КК України, ст. 259 Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки де передбачено кримінальну відповідальність за незаконне переміщення іноземців через державний кордон Естонської Республіки і тимчасову контрольну лінію. Де тимчасова контрольна лінія використовується з метою розділу території, яка підпадає під юрисдикцію держав Естонської Республіки і Російської Федерації.

Однак, для країн романо-германської правової сім'ї характерне встановлення кримінальної відповідальності за незаконний перетин (порушення порядку перетину) державного кордону. Зокрема, це – Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан.

У більшості країн досліджувана кримінально-правова норма віднесена до злочинів проти порядку управління (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). У кримінальному законодавстві Естонії віднесена до винних діянь проти громадського спокою, а Молдови до злочинів проти публічної влади і безпеки держави.

За кримінальним законодавство Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Киргизстану, Литви, Молдови, Росії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану від кримінальної відповідальності за вчинення незаконного перетину державного кордону, звільняються іноземні громадяни або особи без громадянства, які прибули з територій, де їх життю або свободі загрожувала небезпека, або особи, які просять у влади притулку, а також особи-жертви торгівлі людьми.

Для інших правових сімей, зокрема, англосаксонської (загального права), релігійної та африканської (звичаєвої), взагалі не характерна кримінальна відповідальність за порушення порядку перетину державного кордону.

Висновки до розділу 1

Провівши дослідження розвитку та сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї можемо зазначати, що законодавство про кримінальну відповідальність за порушення порядку перетинання державних кордонів розпочало своє формування у Статуті Великого князівства Литовського 1529 року, який став першим нормативно-правовим актом який передбачав заборону виїзду в окремо визначені землі. А остаточно сформувалося вже у сучасному КК України після подій 2014 року.

Також, проведений аналіз розвитку кримінального законодавства надав змогу сформуванню наступні історичні періоди розвитку кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: 1) XVI ст. – період формування та дії Статутів Великого князівства Литовського 1529, 1566 і 1588 років, які стали першими нормативно-правовими актами, у яких законодавцем здійснено спробу виважено врегулювати порядок виїзду та в'їзду на територію Великого князівства Литовського та встановити за його порушення відповідальність; 2) XVII ст. – початок XX ст. – період Російської імперії (від Соборного уложення 1649 року до Кримінального уложення 1903 року); 3) 1917 р. – 1991 р. – радянський період (від Кримінального кодексу 1922 року до Кримінального кодексу 1960 року); 4) 2001 р. – по теперішній час.

В результаті дослідження підстав та принципів криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з'ясовано, що більшості з них ст. 332-1 КК України не відповідає.

Під час дослідження зарубіжного досвіду було встановлено, що за загальним правилом кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, не характерна для розглянутих правових сімей.

Виняток ставить, ст. 259 Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки де передбачено кримінальну відповідальність за незаконне переміщення іноземців через державний кордон Естонської Республіки і тимчасову контрольну лінію. Де тимчасова контрольна лінія використовується з метою розділу території, яка підпадає під юрисдикцію держав Естонської Республіки і Російської Федерації.

Для країн романо-германської правової сім'ї характерна кримінальна відповідальності за незаконний перетин (порушення порядку перетину) державного кордону. Зокрема, це – Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан. У більшості країн досліджувана кримінально-правова норма віднесена до злочинів проти порядку управління (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). У кримінальному законодавстві Естонії віднесена до винних діянь проти громадського спокою, а Молдови до злочинів проти публічної влади і безпеки держави. За кримінальним законодавство Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Киргизстану, Литви, Молдови, Росії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану від кримінальної відповідальності за вчинення незаконного перетину державного кордону, звільняються іноземні громадяни або особи без громадянства, які прибули з територій, де їх життю або свободі загрожувала небезпека, або особи, які просять у влади притулку, а також особи-жертви торгівлі людьми.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ В'ЇЗДУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТА ВИЇЗДУ З НЕЇ

2.1 Об'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї

Після дослідження історико-правового розвитку, доцільності криміналізації та зарубіжного досвіду правового регулювання порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, необхідно приділити увагу і юридичному складу ст. 332-1 КК України.

Як зазначає Є.Л. Стрельцов, вітчизняні доктрина кримінального права та законодавство про кримінальну відповідальність визнають єдиною підставою кримінальної відповідальності вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбачений КК України. Тому, що, на думку правника, склад злочину це законодавча модель, або, законодавча «формула», яка дає змогу визнавати конкретне суспільно небезпечне діяння злочином і надає єдині необхідні та достатні підстави для кримінальної відповідальності особи, яка вчинила таке діяння (ч. 1 ст. 2 КК України). Склад злочину також дозволяє вибрати необхідну кримінально-правову норму при правовій оцінці такого діяння, є необхідною умовою законності при застосуванні кримінально-правових норм тощо [159, с. 250].

Таким чином, дослідження юридичного складу кримінального правопорушення сприяє належній оцінці діяння (дії або бездіяльності), з метою подальшої реакції на нього з боку органів державної влади.

Більше цього, як зазначає Є.Л. Стрельцов, будь-яка цивілізована держава повинна регулювати та захищати публічні та приватні цінності й інтереси. Робити це вона повинна і з урахуванням своїх як загальних правових можливостей, так і на рівні галузей права. Але тут потрібно

враховувати, що саме особливості кожної галузі права, її галузева специфіка надає такому регулюванню та охороні свої особливості. Якщо в регулюючих галузях права, наприклад, цивільному, держава готова захищати приватні інтереси фізичних або юридичних осіб, але, умовно кажучи, тільки за первинної ініціативи саме цих осіб це робити, то в галузях публічного права, в тому числі і в кримінальному, робити це за своєї ініціативи держава вважає «природним». Західні фахівці вважають, що публічне право, яке раніше називали *jus gentium*, повинно застосовуватися до будь-якої особи повсюдно саме за ініціативою держави. Саме такий підхід, вважає правник, потрібний при визначенні публічно-правового характеру кримінального права [159, с. 252].

На думку А.А. Вознюка за загальним правилом склад злочину – це сукупність встановлених кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як злочин. Тільки сукупність вказаних у законі ознак, суттєвих для визначення суспільної небезпеки та характеру певного виду злочину, утворює склад злочину, факт установлення якого і є підставою для кримінальної відповідальності та кваліфікації злочину за певною статтею КК України [16, с. 53].

Саме тут реалізується принцип: немає злочину без вказівки на те у законі про кримінальну відповідальність. У чинному законодавстві міститься вичерпний перелік тих суспільно небезпечних діянь, що нині визначені як злочинні, говорить В.Я. Тацій [63, с. 100].

Отже, розділяємо позицію переважної більшості науковців, що до складу кримінального правопорушення входить: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона. Як бачимо, першим, якщо не найголовнішим елементом складу кримінального правопорушення є об'єкт.

Так, А.А. Музика та Є.В. Лашук говорять, що вчення про об'єкт злочину є однією із найважливіших складових не лише радянської та сучасної вітчизняної кримінально-правової доктрини, а й усіх держав, що утворилися на терені колишнього Радянського Союзу, і деяких європейських

країн. На думку правників, у кримінальному праві під об'єктом злочину загалом розуміють те, на що посягає злочин і завдає істотної шкоди (чи створює загрозу її заподіяння). Значення об'єкта злочину важко переоцінити, вважають правники. Зазначений елемент складу злочину дозволяє, зокрема, усвідомити соціальну і правову сутність злочину; саме об'єкт злочину є критерієм побудови системи Особливої частини Кримінального кодексу України та забезпечує розмежування злочинів; він має важливе значення для кримінально-правової кваліфікації суспільно небезпечних діянь особи [91, с. 9].

Окрім цього, як зазначає В.Я. Тацій, об'єкт виступаючи системоутворюючим елементом складу злочину, дозволяє розкрити соціальну сутність злочину та встановити його суспільно небезпечні наслідки. Крім того, продовжує правник, об'єкт злочину надає можливість виробити підстави й критерії вибору об'єктів кримінально-правової охорони і засобів їх захисту, а також оптимальні правила побудови законодавства про кримінальну відповідальність та кваліфікації злочинів [165, с. 5].

Отже, об'єкт кримінального правопорушення – це те на що посягає суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність). Однак, не дивлячись на загально-прийняте розуміння об'єкту кримінального правопорушення, навколо нього і досі ведуться дискусії.

Так, А.А. Вознюк зазначає, що наразі під об'єктом злочину в теорії кримінального права розуміють:

- суспільні відносини;
- права особи;
- норми права;
- матеріальні, нематеріальні чи суспільні цінності;
- життєві та суспільні інтереси;
- соціальні блага тощо [16, с. 60].

Ю.О. Данилевська до найбільш поширених теорій визначення об'єкта злочину відносить:

1) теорію суспільних відносин як об'єкта злочину (В.І. Борисов, Я.М. Брайнін, Л.Д. Гаухман, В.К. Глістін, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, Є.В. Лащук, А.А. Музика, Б.С. Нікіфоров, А.А. Піонтковський, В.Я. Тацій). Згідно з цією теорією, об'єктом злочину є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди або створюючи загрозу заподіяння такої шкоди. Найбільшої аргументації та розвитку ця концепція здобула за радянських часів;

2) теорію цінностей як об'єкта злочину (П.П. Андрушко, П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко, С.С. Яценко). Об'єктом злочину визнаються цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямований злочин і яким він може заподіяти або заподіює шкоду. Цінності – це різноманітні об'єкти матеріального світу, у тому числі й людина, які мають істотне позитивне значення для окремих осіб і суспільства в цілому. До структури цінностей входять потерпілі, їх права та інтереси, соціальні зв'язки та блага, що належать потерпілим;

3) теорію правовідносин як об'єкта злочину (С.Я. Лихова, О.М. Готін, М.О. Мягков). Об'єктом злочину виступають урегульовані правом суспільні відносини, які поставлені під охорону кримінальним законом;

4) теорію блага як об'єкта злочину (С.Б. Гавриш, В.А. Наумов). Об'єктом злочину є конкретні блага, що охороняються законом;

5) антропологічну теорію об'єкта злочину (Г.П. Новосьолов). Об'єктом злочину як порушення того чи іншого певного права та певного обов'язку може бути тільки людина, яка в одному випадку виступає як фізична особа, в іншому – як сукупність осіб, які мають чи не мають статусу юридичної особи, або навіть як соціум (суспільство) [62, с. 68-69].

Ми ж у свою чергу, дотримуємося позиції відповідно якої під об'єктом розуміють суспільні відносини, на які посягає кримінальне правопорушення. При цьому, ми є прихильниками триступеневої класифікації об'єкта «по вертикалі», на загальній, родовий та безпосередній.

Так, за Ю.В. Александровим, під загальним об'єктом кримінального правопорушення вважаються всі суспільні відносини, які охороняються, захищаються нормами кримінального права, окреслює найбільш соціально значущі цінності, які держава вважає за необхідне захищати шляхом застосування закону про кримінальну відповідальність. Під родовим – групи однорідних злочинів, частина загального об'єкта, як близьких одне до одного суспільних відносин, які захищаються кримінальним законодавством. А під безпосереднім – ті суспільні відносини, яким завдає шкоду конкретне злочинне діяння, передбачене відповідною статтею Особливої частини КК України [61, с. 71-72].

Окрім цього, враховуючи що кримінальне правопорушення може посягати на декілька різних видів суспільних відносин, то при класифікації об'єкта «за горизонталлю», безпосередній об'єкт поділяють на основний та додатковий безпосередній об'єкт. А додатковий в свою чергу, може бути обов'язковим, або факультативним.

Як зазначає П.Л. Фріс, у злочинах, які містять у собі декілька безпосередніх об'єктів, законодавець обирає один, що висуває на «першу лінію» кримінально-правової охорони як найбільш важливий у випадку вчинення конкретного діяння, той, який саме і визначає суспільну небезпеку (суспільну шкідливість) даного злочину, структуру складу злочину, а інші охороняє паралельно в зв'язку з їх обов'язковим існуванням при вчиненні конкретного злочинного посягання [192, с. 123].

Так, основний безпосередній об'єкт – це ті суспільні відносини, які є частиною родового об'єкта, які і відображаються суть кримінально-правової заборони, зафіксованої у відповідній статті Особливої частини КК України. Додатковий безпосередній об'єкт – це суспільні відносини, яким заподіюється шкода водночас із заподіянням шкоди основному об'єктові і який допомагає сформулювати сутність складу кримінального правопорушення. Обов'язковий додатковий безпосередній об'єкт – це суспільні відносини, яким завжди заподіюється шкода при посяганні на

основний об'єкт, тобто у всіх випадках вчинення відповідного кримінального правопорушення. Факультативний додатковий безпосередній об'єкт – має місце коли, по-перше, при вчиненні відповідного кримінального правопорушення в одних випадках йому завжди спричиняється шкода, в інших – ні. По-друге, коли в законі в альтернативній формі називається декілька додаткових об'єктів злочину [61, с. 73-74].

Необхідно зазначити, що одним із проблемних питань застосування кримінально-правових норм передбачених у Розділі XIV «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» є їх схожість до адміністративно-правових норм. Які у деяких випадках передбачають відповідальність за одні й ті самі діяння (дію або бездіяльність).

На думку М.І. Мельника та М.І. Хавронюка, КУпАП в українській правовій системі насправді є не кодексом про адміністративні проступки, а кримінально-адміністративним кодексом, тобто в розумінні ст. 61 Конституції, законом, що передбачає відповідальність одного виду з тією, що передбачена КК України. На думку правників, така його природа визначається принаймні трьома факторами, а саме тим, що:

- 1) в Особливій частині КУпАП, поряд із адміністративними проступками (тобто проступками проти встановленого порядку управління в різних сферах, які полягають в порушенні уповноваженими особами певних правил, порядків тощо), передбачена відповідальність за діяння кримінального характеру;
- 2) за передбачені КУпАП проступки можуть бути застосовані санкції кримінально-правового характеру;
- 3) під час розслідування проступків, що мають назву адміністративні, застосовуються примусові заходи, характерні для кримінального провадження (затримання особи, особистий огляд та огляд речей, вилучення речей і документів тощо) [98, с. 1016].

При цьому, зазначає М.І. Мельник та М.І. Хавронюк, існують непоодинокі випадки, коли КК України, і КУпАП передбачають відповідальність буквально за одні й ті самі діяння, які неможливо відмежувати одне від одного за будь-якими кількісними чи якісними показниками (як-от діяння, передбачені ст. 333 КК України і 212-1 КУпАП – порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, або ст. 332 КК України і ст. 113 КУпАП – порушення правил міжнародних польотів). Отже, на думку науковців, якщо виходити з припису ст. 62 Конституції України, згідно з яким «усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь», у таких випадках особу слід притягувати, навпаки, до відповідальності, яка є найбільш м'якою для особи [98, с. 1016].

Нагадаємо читачу, що кримінальна та адміністративна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї встановлена у зв'язку із прийняттям Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII.

Тому, як вже зазначалося у підрозділі 1.2. нашої роботи. Ми погоджуємось із Ю.О. Данилевською, що об'єктивна сторона ст. 332-1 КК України та ст. 204-2 КУпАП тотожні, тому встановити критерії їх розмежування не можливо (і, відповідно, встановити ступінь заподіяння шкоди об'єкта посягання) [23, с. 166].

Ба більше, погоджуємось із М.І. Мельником та М.І. Хавронюком стосовно наступного. У п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України зазначено, що діяння, які є злочинами або адміністративними правопорушеннями, та відповідальність за них визначаються виключно законами України. Це означає, на думку науковців, що конкретні склади злочинів й адміністративних проступків повинні змістовно відрізнятися між собою, не можуть збігатися і мають бути визначені в різних законах. У випадках, коли одне і те саме діяння згідно КК України є злочином, а згідно КУпАП –

адміністративним проступком, виходить, що КК України називає злочином діяння, яке не є таким. Це порушує конституційний припис, згідно з яким «кожному гарантується право знати свої права і обов'язки» (ст. 57 Конституції України) [98, с. 1016].

Однак, відповідно матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень, існують непоодинокі випадки порушення ст. 62 Конституції України. Де сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться зовсім не на користь останньої.

Так, в вирокі Марківського районного суду Луганської області від 31 липня 2015 року у справі № № 417/1027/15-к йдеться. Що згідно обвинувального акту на початку березня 2015 року ОСОБА_1 разом із ОСОБА_2, достовірно знаючи порядок в'їзду та виїзду на тимчасово окуповану територію України, на якій діє «ЛНР» попередньо домовившись з невстановленою слідством особою, за допомогою човна в'їжджати на тимчасово окуповану територію України та виїжджати з неї через річку Сіверський Донець, поблизу населених пунктів Лобочеве та Жовте Слов'яносербського району Луганської області, переміщуючи на її територію продукти харчування та товари господарського призначення. Впродовж березня-квітня 2015 року близько п'ятнадцяти разів переміщали з підконтрольної Україні території, через лінію розмежування поза пунктами в'їзду-виїзду, на тимчасово окуповану територію України продукти харчування та товари господарського призначення з метою їх реалізації та заподіяння у такий спосіб шкоди інтересам держави. У результаті чого ОСОБА_1 визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч.2 ст. 332-1 КК України та призначено їй узгоджене угодою покарання у вигляді 3 (трьох) років позбавлення волі з позбавленням права займатися підприємницькою діяльністю строком на 1 (один) рік з конфіскацією транспортного засобу [82].

Або, вирокі Дружківського міського суду Донецької області від 27 жовтня 2015 року у справі № 229/3946/15-к ОСОБА_2 визнано винуватим у

вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 15, ч. 1 ст. 332-1 КК України та призначено покарання у вигляді 2 років позбавлення волі, на підставі ст. 77 КК України без конфіскації транспортного засобу. Відповідно до матеріалів справи, 21 липня 2015 року о 16 год. 00 хв. за адресою: Донецька обл., м. Краматорськ по вул. Леніна ОСОБА_2 до вантажного автомобіля НОМЕР_1 на виконання даного договору завантажив продукти харчування (курочка та індича печінка) надані ОСОБА_3, які відповідно до товарно-транспортної накладної № 95 від 21 липня 2015 року за допомогою вищевказаного автомобіля повинен був доставити до магазину «Водолій», що знаходиться у м. Дзержинськ Донецької обл. При цьому, достовірно знаючи порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, ОСОБА_2, діючи з корисливих мотивів вирішив заподіяти шкоду державі та перемістити на тимчасово окуповану територію України у порушення Порядку поза пунктами в'їзду-виїзду продукти харчування для їх реалізації за вищими цінами та отримання для власних потреб грошових коштів у вигляді різниці їх вартості [83].

В.І. Антипов підтверджуючи зазначене вище твердження, зазначає, що порівняльний аналіз судової практики (Єдиний державний реєстр судових рішень) показує що за змістом об'єктивних та суб'єктивних ознак значна кількість порушень порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, які були визнані адміністративними правопорушеннями (ст. 204-2 КАП), нічим не відрізняються від аналогічних діянь, за які особи були засуджені за ст. 332-1 КК України [5].

Отже, наразі при кваліфікації діяння за ст. 332-1 КК України органи державної влади виносять досить неоднозначні рішення. Що є результатом, або хибного трактування складу кримінального правопорушення, або об'єктивним ставленням у вину.

У Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII зазначено, що Україна згідно з Конституцією України

є суверенною і незалежною державою. Суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною. Перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав з порушенням процедури, визначеної Конституцією та законами України, Гаазькими конвенціями 1907 року, IV Женевською конвенцією 1949 року, а також всупереч Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року, Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997 року та іншим міжнародно-правовим актам є окупацією частини території суверенної держави Україна та міжнародним протиправним діянням з усіма наслідками, передбаченими міжнародним правом [134].

Як бачимо, основні положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII ґрунтуються на загальних засадах Конституції України.

Адже, відповідно ст. 2 територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною. А відповідно ст. 17, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [57].

Безпосереднім об'єктом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є встановлений порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї [99, с. 565]. Цієї ж думки дотримується М.І. Мельник та М.І. Хавронюк [98, с. 1031].

Іншої думку Ю.О. Данилевська. Так, правник переконаний, що об'єктом злочину, передбаченого ст. 332-1 КК України, можна визнавати суспільні відносини у сфері охорони державних кордонів України, а додатковим обов'язковим – безпеку держави. З цього Ю.В. Данилевська робить висновок, що суспільна небезпека порушення порядку в'їзду на

тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї повинна полягати у заподіяння шкоди (або також можливості) суспільним відносинам у сфері охорони державних кордонів України [23, с. 166].

Однак, вважаємо, що зазначений правником безпосередній об'єкт більше стосується ст. 332-2 КК України «Незаконне перетинання державного кордону України», а не ст. 332-1 КК України. А щодо визнання додатковим обов'язковим об'єктом – безпеку держави, відзначимо. Враховуючи зміст ст. 332-1 КК України доцільніше було б визнати додатковим обов'язковим об'єктом – інтереси держави, що прямо передбачено у диспозиції статті, а не безпеку держави.

В.І. Антипов вважає, що основним безпосереднім об'єктом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є суспільні відносини щодо забезпечення особливого правового режиму на тимчасово окупованій території України та відновлення в межах тимчасово окупованої території конституційного ладу України [5, с. 131].

Ще одним прихильником теорії суспільних відносин є А.А. Нікітін. Який підтримуючи позицію В.І. Антипова, вважає, що родовим об'єктом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є суспільні відносини, як забезпечують охорону державних кордонів. Безпосередній об'єктом цього злочину є суспільні відносини щодо забезпечення особливого правового режиму на тимчасово окупованій території України та відновлення в межах тимчасово окупованої території конституційного ладу України. Кваліфікований склад ч. 2 ст. 332-1 КК України характеризується додатковим факультативним об'єктом – відносини у сфері службової діяльності [100, с. 9].

Отже, у науковій спільноті для визначення безпосереднього об'єкту порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї використовується, як теорія «встановленого порядку», так і «суспільних відносин». А ми в свою чергу, дотримуємося теорії «суспільних відносин».

Однак, визначення безпосереднього об'єкту порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, запропоноване В.І. Антиповим та А.А. Нікітіним, вбачається дещо дискусійним. Адже, суспільним відносинам щодо відновлення в межах тимчасово окупованої території конституційного ладу України не завжди може завдаватись, або створюватись загроза завдання під час вчинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 332-1 КК України. Тому, суспільні відносини щодо відновлення в межах тимчасово окупованої території конституційного ладу України, доцільніше відносити до додаткового факультативного, а не безпосереднього об'єкту кримінального правопорушення.

Отже, під безпосереднім об'єктом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї пропонуємо розуміти – суспільні відносини у сфері регламентованого правового режиму на тимчасово окупованій території України. А безпосереднім додатковим – суспільні відносини у сфері службової діяльності (ч. 2 ст. 332-1 КК України).

Наразі у кримінальному праві безпосередньо з об'єктом кримінального правопорушення пов'язують предмет і потерпілого від кримінального правопорушення, відносячи їх до факультативних ознак об'єкта.

Як зазначає В.Я. Тацій, проблема предмета злочину, незважаючи на її важливість, остаточно ще не вирішена. Багато в чому це обумовлено тим, що її рішення в теорії кримінального права ґрунтувалося на тому, що предмет злочину є системоутворюючим ознакою якого об'єкта, або об'єктивної сторони складу злочину. Тим часом предмет злочину – це особлива самостійна його ознака. Правильність наведеного положення підтверджується хоча б тим, що в деяких випадках законодавець разом із зазначенням на об'єкт і ознаки об'єктивної сторони надає ряду інших предметів, як би залучених в злочинну діяльність, особливе правове значення [164, с. 41].

Незважаючи на те, що правник зазначене вище твердження проголосив ще у 1988 році, воно не втрачає актуальності і сьогодні. Адже питання предмету кримінального правопорушення так і не вирішено.

Так, В.Я. Тацій під предметом злочину пропонує розуміти будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність в діях особи ознак конкретного складу злочину. Але, продовжує правник, що законодавець далеко не у всіх випадках вказує на предмет як ознаку складу конкретного злочину. Якщо на нього немає вказівки безпосередньо в самому кримінальному законі, предмет не може бути ознакою складу злочину; і, навпаки, в тих випадках, коли він зазначений у самому законі, злочини є предметними. Однак, автор наголошує, що висновок про те, що предмет – факультативний ознака складу злочину, вимагає уточнення. Коли ми говоримо, що предмет факультативний, мова йде не про конкретну, а про так званий спільний понятті складу злочину, тобто це означає, що він притаманний не будь-якому складу злочину. У конкретному ж складі, коли він зазначений (передбачений) безпосередньо в законі, цей показник строго обов'язковий, і він повинен бути встановлений для правильної кваліфікації злочину [164, с. 47].

Окрім цього, необхідно зазначити, що предмет кримінального правопорушення необхідно відмежовувати від предмету суспільних відносин, які ставляться законодавцем під захист.

Так, з цього приводу існує ґрунтовна позиція А.А. Музики та Є.В. Лащука. На думку правників, відмінність полягає в тому, що:

- 1) предметом злочину, на відміну від предмета суспільних відносин, завжди виступають матеріальні цінності;
- 2) предметом злочину можуть бути і ті матеріальні цінності, що мають певні «негативні» властивості – відносини з приводу таких матеріальних цінностей законодавець не забезпечує кримінально-правовою охороною;

- 3) певні матеріальні цінності, до вчинення злочину, можуть бути предметом суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, однак з моменту вчинення злочину ті самі матеріальні цінності набувають статусу предмета злочину. Вчені переконані, що у реальності, без вчинення відповідного посягання (поза межами кримінально-правових відносин), предмета злочину не існує;
- 4) предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, а предмет суспільних відносин – це обов'язковий структурний елемент суспільних відносин, без якого вони не існують [92, с. 107].

Отже, з'ясувавши причини розмежування предмету кримінального правопорушення від предмету суспільних відносин, необхідно приділити увагу і класифікації предметів кримінального правопорушення, та їх правового режиму.

Як зазначає М.Й. Коржанський, класифікація предметів злочину може бути проведена за різними підставами у залежності від її цілей. Для з'ясування ролі і місця предмета в загальному механізмі скоєння злочину вона може бути проведена за соціальними критеріями: соціальне призначення предмета, його особливості, цінності та інші. Та, на думку правника, за цими ознаками класифікацію предметів можна розділити на три великі групи: люди, речі, тварини і рослини. У кожній групі предмети об'єднані за певними родовими ознаками. У родовій групі можна виділити ряд загальних соціальних особливостей, ознак (соціальна роль, призначення, цінність і т.п.). У свою чергу родові угруповання розпадається на кілька видових [58, с. 106].

Отже, враховуючи, що предмет кримінального правопорушення є факультативною ознакою об'єкта, і є обов'язковим тільки у випадку передбачення законодавцем безпосередньо в диспозиції кримінального правової норми. Виходить, що порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є безпредметним кримінальним правопорушенням.

Наступною факультативною ознакою об'єкта кримінального правопорушення, обов'язковість якого визначає законодавець у відповідній кримінально-правовій нормі, є потерпілий від суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності).

Відповідно КК України: примирення винного з потерпілим є підставою звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 46); надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення є обставиною, яка пом'якшує покарання (ч. 2-1 ст. 66); вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку є обставиною, яка обтяжує покарання (ч. 4 ст. 67); на осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, суд може додатково покласти обов'язок попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого (п. 1 ч. 3 ст. 76) і тощо [64].

Таким чином, потерпілий у КК України зустрічається 93 рази, і є центральною фігурою кримінального законодавства. Однак, у останньому, визначення потерпілого не надається. Тільки зі змісту ч. 2 ст. 11 КК України, можемо зрозуміти, що потерпілим від кримінального правопорушення може бути: фізична чи юридична особа, суспільство або держава, яким заподіяна, або могла бути заподіяна істотна шкода.

На думку, А.А. Музики та Є.В. Лашука зазначена вище дефініція охоплює три варіанти розвитку подій, за яких людину можна визнавати потерпілим від злочину:

1. З приводу людини вчиняється злочин і при цьому їй завдається істотна шкода (чи створюється загроза її заподіяння). Це, зокрема, вбивства і тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості;

2. Злочин вчиняється з приводу певної людини (істотна шкода їй при цьому не завдається і не створюється загроза заподіяння такої шкоди). Наприклад, істотна шкода не є обов'язковою ознакою складу насильницького донорства (ст. 144 КК України), якщо вилучення крові у людини вчиняється шляхом обману;

3. Людині завдається істотна шкода (чи створюється загроза її заподіяння), однак злочин вчиняється не з приводу цієї людини. Цей варіант стосується, зокрема, складів злочинів проти власності (наприклад, крадіжка – ст. 185 КК України, ненасильницький грабіж – частини 1, 3–5 ст. 186, шахрайство – ст. 190 КК України), якщо предметом посягання є приватне майно фізичної особи [92, с. 116].

Продовжуючи з'ясування поняття потерпілого, звернемося до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (далі – КПК України). Так, відповідно до ст. 55 КПК України потерпілим визнається фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [68].

Отже, істотна шкода від кримінального правопорушення може полягати у завданні моральної, фізичної або майнової шкоди для фізичних осіб, та майнової шкоди для юридичних. Де суспільство є сукупністю фізичних осіб, а держава юридичною особою публічного права.

Однак, ст. 55 КПК України суперечить постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 року № 4 [130] зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України «Про внесення змін та доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»» від 25 травня 2001 року № 5, де вказано, що юридичній особі може бути заподіяна як майнова так і не майнова шкода, яка може настати у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності[130].

Положення зазначених вище постанов Пленуму Верховного Суду України підтверджується ч. 1 ст. 1167 Цивільного кодексу України від 16

січня 2003 р. № 453-IV. Де зазначено, що моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім законодавчо встановлених випадків [197].

Отже, така неузгодженість кримінально-правового, кримінально-процесуального та цивільно-правового визначення потерпілого пояснюється різним понятійно-категоріальним апаратом зазначених галузей.

Так, постановою Верховного Суду України від 16 січня 2019 року у справі № 439/397/17 зазначено, у кримінально-правовому розумінні потерпілий – це особа, якій кримінальним правопорушенням безпосередньо заподіюється фізична, моральна та/або матеріальна шкода (або існує безпосередня загроза її заподіяння). Процесуальними ж умовами появи потерпілого як учасника кримінального провадження є необхідність подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення, надання згоди на визнання потерпілим (у разі, якщо така заява ним не подавалась) або подання заяви про залучення до провадження як потерпілого. Тому, зазначається у постанові, потерпілий в кримінально-правовому розумінні як жертва посягання з'являється вже з моменту вчинення цього посягання, незалежно від того, чи закріплений (юридично легалізований) такий статус процесуально [84].

Так, А.А. Музика та Є.В. Лащук у процесі дослідження проблем потерпілого від кримінального правопорушення виявили наступні закономірності:

1. Якщо у складі злочину передбачено потерпілого від злочину, то у наявності завжди буде потерпілий у кримінальній справі (за винятком випадків, коли потерпілому від злочину заподіяна смерть і в нього немає родичів, або останні відмовляються бути потерпілими у кримінальній справі);

2. Якщо у складі злочину відсутній потерпілий від злочину, то це не завжди означатиме відсутність потерпілого у кримінальній справі (зокрема,

на думку правників, у випадках наруги над могилою – ст. 297 КК України, потерпілим у кримінальній справі може бути визнано близького родича покійного; у разі жорстокого поводження з тваринами (ч. 1 ст. 299 КК України) такого статусу може набувати власник відповідної тварини).

3. Якщо відсутній потерпілий у кримінальному провадженні, то це не завжди означатиме відсутність потерпілого від злочину (стосується випадків, коли останньому не заподіяна істотна шкода, – окремі формальні склади злочинів, наприклад, підміна дитини (потерпілими у кримінальному провадженні визнаються батьки); готування до злочину).

4. Наявність у складі злочину певного потерпілого від злочину не обов'язково тягнуче за собою визнання саме цієї фізичної особи потерпілим у кримінальному провадженні (наприклад, у випадках вбивства – відповідно до ст. 49 КПК України потерпілим визнаватиметься близький родич убитого).

5. Наявність псевдопотерпілого в окремих кримінально-правових нормах ніколи не тягне за собою визнання такої особи потерпілим у кримінальному провадженні (наприклад, за змістом ч. 1 ст. 447 КК України найманець є псевдопотерпілим – потенційним суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 447 КК України) [91, с. 76-77].

Отже, підбиваючи підсумок даного підрозділу, можемо зазначити, що під безпосереднім об'єктом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є – суспільні відносини у сфері регламентованого правового режиму на тимчасово окупованій території України. А безпосереднім додатковим – суспільні відносини у сфері службової діяльності (ч. 2 ст. 332-1 КК України). А викладені вище положення, щодо потерпілого, як факультативної ознаки об'єкта кримінального правопорушення, дали змогу зрозуміти, що потерпілим від порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є держава, інтересам якої заподіяна, або могла бути заподіяна істотна шкода.

2.2 Об'єктивна сторона порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї

Відповідно усталеного порядку складу кримінального правопорушення, після дослідження об'єкту порушення порядку в'їзду та тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, слідує дослідження об'єктивної (зовнішньої) сторони.

Як зазначає В.К. Матвійчук, зовнішня сторона злочинів дуже складна, має багатоаспектний характер та істотні дискусійні моменти, які так чи інакше впливають на застосування норм і законотворчу діяльність. З теоретичної точки зору вивчення об'єктивної сторони складу злочину важливо у сучасних умовах, зокрема, тому що останніми роками в цій сфері нагромадилось багато нових питань і намітилось руйнування деяких традиційних уявлень, що необхідне в інтересах подальшого розвитку науки і вдосконалення судової та слідчої практики [80, с. 163].

За радянських часів під об'єктивною стороною злочину розуміли процес суспільно небезпечного і протиправного посягання на охоронювані законом інтереси, що розглядається з його зовнішнього боку, з точки зору послідовного розвитку тих подій і явищ, які починаються з злочинної дії (бездіяльності) суб'єкта і закінчуються настанням злочинного результату [69, с. 9].

Зараз під об'єктивною стороною кримінального правопорушення розуміють – сукупність передбачених законом про кримінальну відповідальність ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони, а також об'єктивні умови посягання [166, с. 20].

Як бачимо, спільним між зазначеними вище поняттями є те, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення становить зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, вчиненого суб'єктом кримінального правопорушення. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, так

само, як і об'єкт кримінального правопорушення, має обов'язкові та факультативні ознаки.

Так, на думку В.К. Матвійчука об'єктивну сторону складу злочину становлять такі ознаки:

- 1) діяння (дія або бездіяльність);
- 2) наслідки;
- 3) причинний зв'язок;
- 4) спосіб вчинення злочину;
- 5) місце і час вчинення злочину;
- 6) обстановка вчинення злочину;
- 7) засоби вчинення злочину;
- 8) знаряддя злочину;
- 9) джерела вчинення злочину [80, с. 167].

В.К. Матвійчук зазначає, що він не претендує на остаточну дефініцію такої ознаки, як джерело вчинення злочину, але переконаний, що її обґрунтування має не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки вона є в законі та має вирішальний вплив на кваліфікацію злочину, його наявність або відсутність. Так, на думку правника, під джерелом вчинення злочину необхідно вважати сферу (галузь, підприємство, установу, організацію і т. ін.), плавзасоби на морі та інші споруджені у морі конструкції, повітряні судна, які використовує людина у своїй діяльності і з яких внаслідок протиправних дій чи бездіяльності надходять засоби забруднення водних об'єктів, моря атмосферного повітря і землі [80, с. 167].

Однак, ми дотримуємося класичного погляду на ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення. Де до обов'язкових ознак відносять – суспільно небезпечне діяння (дію або бездіяльність). А до факультативних ознак – наслідки, причинний зв'язок, спосіб, місце, час, обстановка, знаряддя та засоби.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України кримінальне правопорушення – це передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [64].

Виходить, якщо розглядати діяння, як об'єктивну властивість кримінального правопорушення, то воно може проявлятися у формі дії або бездіяльності.

Дія – це докладання власних фізичних зусиль особи, використання іншої особи (малолітнього), сил природи, тварини, посадового становища (вбивство, крадіжка, шпигунство). Бездіяльність – це коли у певних випадках особа повинна діяти, але не робить цього (лікар не подає допомогу хворому; службова недбалість) [60, с. 55].

Продовжуючи дослідження відзначимо, що диспозиція кримінально-правової норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за полягає в порушенні порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є бланкетною.

Тому, погоджуємося із Я. Кушніром, що для встановлення змісту діяння, яке становить об'єктивну сторону злочину, необхідно звернутись до норм чинного законодавства, які чітко встановлюють та визначають порядок в'їзду осіб на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, порядок перетинання державного кордону іноземцями та особами без громадянства, це зобов'язує правозастосовувача надавати юридичну оцінку вчиненому діянню з точки зору кримінального права, але при цьому обов'язково звертатися до приписів нормативних актів інших галузей [75].

Даний висновок підтверджується постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля» від 10 грудня 2004 року № 17. Де зазначено, що оскільки більшість статей, якими передбачено відповідальність за злочини й адміністративні правопорушення проти довілля, є банкетними, судам слід ретельно з'ясовувати, яким саме законодавством регулюються правовідносини, пов'язані з використанням та охороною відповідного

природного ресурсу (землі, надр, вод, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу тощо) [144].

Отже, 14 квітня 2014 року Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»» № 405/2014 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» [137] під грифом таємності. В результаті прийняття даного нормативно-правового акта в Україні запроваджено проведення антитерористичної операції (далі – АТО).

На наступний день, 15 квітня 2014 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII.

Так, відповідно до ст. 3 зазначеного вище Закону, тимчасово окупованою територією визначається:

1) сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, внутрішні води України цих територій;

2) внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України;

3) надра під територіями, зазначеними у пунктах 1 і 2 цієї частини, і повітряний простір над цими територіями [132].

У ст. 10 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» передбачено, що громадяни України мають право на вільний та безперешкодний в'їзд на тимчасово окуповану територію і виїзд з неї через контрольні пункти в'їзду-

виїзду за умови пред'явлення документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України. В'їзд іноземців та осіб без громадянства на тимчасово окуповану територію та виїзд з неї допускаються лише за спеціальним дозволом через контрольні пункти в'їзду-виїзду. Порядок в'їзду іноземців та осіб без громадянства на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї встановлюється Кабінетом Міністрів України [132].

Відповідно до наказу Антитерористичного центру при Службі безпеки України від 07 жовтня 2014 року «Про визначення районів проведення антитерористичної операції та термінів її проведення» № 33/6/а, було визначено такі райони проведення АТО та терміни її проведення:

- 1) Донецька і Луганська області – з 07 квітня 2014 року;
- 2) Харківська область – з 07 квітня 2014 року до 14 вересня 2014 року [121].

Як бачимо, зі змісту вище зазначеного наказу першого заступника Голови Служби безпеки України – керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України В. Грицака, виходить, що АТО в Харківській області (зокрема, м. Ізюм та Ізюмський район) було проведено у визначений проміжок часу. І наразі є завершений. На відміну від Донецької і Луганської області, де бойові дії тривають і донині.

12 серпня 2014 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» № 1636-VII.

Цей Закон є спеціальним законом, що визначає особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України згідно із статтею 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», створює вільну економічну зону «Крим», та врегульовує інші аспекти правових відносин між фізичними і юридичними особами, які знаходяться на тимчасово окупованій території або за її межами [142].

16 вересня 2014 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» № 1680-VII.

Цим Законом було визначено тимчасовий порядок організації місцевого самоврядування, діяльності органів місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей з метою створення умов для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для повернення жителів до вимушено залишених місць постійного проживання, їх реінтеграції, а також для відновлення життєдіяльності в населених пунктах у Донецькій та Луганській областях та розвитку територій [138].

Відповідно до ст. 1 зазначеного вище Закону тимчасово, з дня набрання ним чинності з урахуванням положень Закону України «Про створення необхідних умов для мирного врегулювання ситуації в окремих районах Донецької та Луганської областей» на строк до 31 грудня 2021 року включно, запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей, до яких належать райони, міста, селища, села, що визначаються рішенням Верховної Ради України (окремі райони Донецької та Луганської областей) [138].

Таким чином, наразі в окремих районах Донецької та Луганської областей до 31 грудня 2021 року діє особливий порядок місцевого самоврядування.

27 січня 2015 року Верховна Рада України приймає постанову «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» № 129-VIII.

Зазначеним вище постановою-зверненням український законодавець, беручи до уваги Статут ООН та Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 3314 «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року, визнає Російську Федерацію державою-агресором та закликає міжнародних партнерів України:

1) не допустити безкарності винних за злочини проти людяності, вчинені від початку російської агресії проти України;

2) визнати Російську Федерацію державою-агресором, що всебічно підтримує тероризм та блокує діяльність Ради Безпеки ООН, чим ставить під загрозу міжнародний мир і безпеку, а так звані «ДНР» і «ЛНР» визнати терористичними організаціями;

3) посилити тиск на Російську Федерацію, у тому числі шляхом запровадження нових секторальних обмежувальних заходів (санкцій), щоб зупинити російську агресію та примусити російське керівництво виконати у повному обсязі усі пункти Мінських домовленостей, припинити незаконну окупацію Криму, звільнити усіх заручників та незаконно утримуваних на території Російської Федерації громадян України, включаючи члена постійної делегації Верховної Ради України в Парламентській Асамблеї Ради Європи Надію Савченко;

4) обмежити повноваження російської делегації в Парламентській Асамблеї Ради Європи доти, доки Російська Федерація не припинить ігнорувати вимоги міжнародної демократичної спільноти;

5) надавати Україні необхідну військову допомогу з метою посилення її оборонних можливостей, гуманітарну допомогу для постраждалого мирного населення та внутрішньо переміщених осіб і сприяти відновленню критично важливої інфраструктури на Донбасі [136].

Окрім зазначеного, Верховна Рада України закликає міжнародне співтовариство визнати факт агресії проти України, окупації її території і посилити вимоги щодо повернення до міжнародно визнаних кордонів України, запобігши створенню небезпечного прецеденту у вигляді грубого

порушення світового порядку та системи безпеки, що склалися після Другої світової війни [136].

Нарізі Донецька область – це самопроголошене квазідержавне утворення з назвою «Донецька народна республіка», або «ДНР», а Луганська область – самопроголошене квазідержавне утворення з назвою «Луганська народна республіка», або «ЛНР». Які Україною визнані, як терористичні організації.

Однак, необхідно відзначити, що Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ заборонив судам використовувати в своїх рішеннях щодо тимчасово непідконтрольних територій Донецької і Луганської областей назви невизнаних «ДНР» і «ЛНР» [189].

У рекомендаціях, зокрема, йдеться, що «відповідний аналіз дозволив виявити неоднаковий підхід щодо використання в судових рішеннях формулювань, що відображають місце настання фактів, що мають юридичне значення, зокрема фактів народження і смерті. Так, в окремих випадках, в порушення законодавчих підходів до визначення правового статусу тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, в резолютивній частині судових рішень міститься вказівка на те, що відповідний факт (народження або смерть) мав місце в населених пунктах «Донецької народної республіки». В цьому контексті слід враховувати те, що така практика є неприпустимою, оскільки факт існування ані так званої «Донецької народної республіки», ані так званої «Луганської народної республіки» не зізнається органами влади України, а в окремих районах, містах, селищах і селах Донецької та Луганської областей вводиться особливий порядок місцевого самоврядування. Вони визнані тимчасово окупованими територіями», – наголошується в документі [189].

Отже, юридично вірним залишається позначення територіальних одиниць, не враховуючи тимчасову окупацію, і використовуючи останню назву: селищ, селищ міського типу, районів, вулиць, тощо.

Відповідно ст. 1 Загальних положень Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року № 638-IV, терористична організація – це стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації. АТО – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності [119].

22 січня 2015 року наказом першого заступника керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України (керівника Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей) за № 27ог було затверджено Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей».

17 березня 2015 року Верховною Радою України прийнято постанову «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» № 254-VIII.

Таким чином, визнано тимчасово окупованими територіями окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської областей, в яких відповідно до Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування, до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, російських окупаційних військ, їх військової техніки, а також бойовиків та найманців з території

України та відновлення повного контролю України за державним кордоном України [120].

5 червня 2015 року Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» № 367.

Зазначена постанова регулює питання перетину адміністративного кордону вільної економічної зони «Крим» під час в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї громадян України відповідно до Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України», а також іноземців та осіб без громадянства – з урахуванням вимог Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [133].

Так, відповідно до п. 3 постанови «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» від 05.05.2015 р. № 367 в'їзд на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї здійснюється за наявності:

1) паспортного документу та спеціального дозволу, виданого територіальним органом Державної міграційної служби або територіальним підрозділом Державної міграційної служби у Новотроїцькому чи Генічеському районі Херсонської області для іноземців та осіб без громадянства;

2) будь-якого документа, визначеного статтею 5 Закону України «Про громадянство України» або статтею 2 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» для громадян України [133].

Зі змісту постанови виходить, що спеціальний дозвіл за встановленою формою може бути двох видів (одноразовим або багаторазовим), однак на строк не більше одного року. Видається органом, або підрозділом Державної міграційної служби України за наявності виключного переліку підстав

зазначених у п. 21 постанови «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» від 05.05.2015 р. № 367.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про громадянство України» № 2235-III документами, що підтверджують громадянство України, є:

- 1) паспорт громадянина України;
- 3) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- 4) тимчасове посвідчення громадянина України;
- 6) дипломатичний паспорт;
- 7) службовий паспорт;
- 8) посвідчення особи моряка;
- 9) посвідчення члена екіпажу;
- 10) посвідчення особи на повернення в Україну [131].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 року № 3857-XII документами, що дають право громадянину України на виїзд з України і в'їзд в Україну, є:

- 1) паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- 2) дипломатичний паспорт України;
- 3) службовий паспорт України;
- 4) посвідчення особи моряка;
- 5) посвідчення члена екіпажу;
- 6) посвідчення особи на повернення в Україну (дає право на в'їзд в Україну) [140].

Однак, необхідно відзначити, що у передбачених міжнародними договорами України випадках замість документів, зазначених у ч. 1 ст. 2 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 року № 3857-XII, для виїзду з України і в'їзду в Україну можуть використовуватися інші документи [140].

16 червня 2015 року наказом першого заступника керівника антитерористичного центру при Службі безпеки України керівника антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей № 415ог було затверджено Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей.

14 квітня 2017 року наказом першого заступника керівника антитерористичного центру при Службі безпеки України керівника антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей № 222ог було затверджено Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей (далі – Тимчасовий порядок), який чинний і наразі. Тому, розглянемо його детальніше.

Зокрема, цей Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей (далі – Тимчасовий порядок) визначає окремі питання здійснення контролю за переміщенням через лінію зіткнення та/або в її межах в районі проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей осіб, у тому числі транспортних засобів, за допомогою яких вони переміщуються, а також види блокпостів, контрольних пунктів в'їзду-виїзду, порядок їх функціонування, правила їх перетинання [134].

Відповідно п. 1.3 Тимчасового порядку блокпост – загороджувальний пункт у визначеному місці (на ділянці місцевості, у споруді або їх комплексі) в районі проведення АТО, призначений для контролю за рухом людей, транспортних засобів, перевірки в осіб документів, що посвідчують особу, особистого огляду осіб і огляду речей, що при них знаходяться, огляду транспортних засобів та речей, що ними перевозяться, з метою запобігання несанкціонованому проникненню осіб на неконтрольовану територію, проникнення з неконтрольованої території терористів та їх пособників, а також ввезення (вивезення) до /з району проведення АТО предметів і

речовин, вилучених з цивільного обороту або обмежених в обороті; оборони сил та засобів, залучених до проведення АТО від протиправних посягань з боку терористів та незаконних озброєних (воєнізованих) формувань [134].

Тимчасовим порядком встановлено, що блокпост, як загороджувальний пункт у визначеному місці може бути двох видів: контрольний пункт в'їзду-виїзду або контрольний пункт в'їзду-виїзду на залізниці.

Контрольний пункт в'їзду-виїзду – спеціально виділена територія на автомобільному шляху з комплексом будівель, спеціальних, інженерних, фортифікаційних споруд і технічних засобів, де підрозділами, що здійснюють державний контроль, здійснюється контроль за переміщенням та пропуск на тимчасово неконтрольовану територію та з такої території осіб, транспортних засобів, товарів. Стаціонарний контрольний пост - стаціонарний контрольний пункт на території поза межами визначених транспортних коридорів, на якому співробітниками Державної фіскальної служби України здійснюється контроль переміщення вантажів (товарів) через та вздовж лінії зіткнення. У разі необхідності, за усним погодженням з керівником відповідного органу охорони державного кордону, до здійснення контрольних заходів на стаціонарний контрольний пост можуть долучатися співробітники Державної прикордонної служби України. Перелік стаціонарних контрольних постів, кількість фіскальних нарядів затверджується керівником АТО [134].

Відповідно аналізу чинного Тимчасового порядку, можемо побачити, що на відміну від свого попередника (від 16 червня 2015 року № 415ог) у ньому відсутнє визначення контрольного пункту в'їзду-виїзду на залізниці. Хоча чинний Тимчасовий порядок також має перелік контрольних пунктів в'їзду – виїзду на залізничних шляхах.

Так, відповідно Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей від 16 червня 2015 року контрольний пункт в'їзду-виїзду на залізниці – це спеціально виділена територія

залізничної станції на другому рубежі з комплексом будівель, спеціальних, інженерних, фортифікаційних споруд і технічних засобів, де здійснюються контрольні заходи та пропуск на неконтрольовану територію та із неї осіб, обслуговуючого персоналу, рухомого складу залізничного транспорту, вантажів та іншого майна [135].

Тимчасовим порядком також врегульовано питання стосовно того, які необхідні документи для в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Так, в'їзд на тимчасово окуповану територію України дозволяється:

1) громадянам України (окрім осіб, залучених до проведення АТО) – за умови пред'явлення будь-якого документа, що посвідчують особу (відповідно до п. 1 ст. 2 Положення про прикордонний режим, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 року № 1147), дозволом фізичної особи;

2) особам, які народились у 1998 році і пізніше та оформлюють паспорт громадянина України вперше, або оформляють паспорт громадянина України у зв'язку із втратою/викраденням або обміном, або здійснюють вклеювання до паспорта громадянина України зразка 1994 року фотокартки по досягненню 25- чи 45-річного віку, – за умови пред'явлення довідки Державної міграційної служби України про здачу документів та отримання паспорта;

3) іноземцям та особам без громадянства – за паспортним документом та дозволом фізичної особи [135].

Виїзд з тимчасово окупованої території України дозволяється громадян України:

1) які народились у 1998 році і пізніше та не змогли оформити паспорт громадянина України (внаслідок проживання у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження), здійснюється за умови пред'явлення свідоцтва про народження/копії свідоцтва про народження або

будь-якого іншого документа, який дає можливість ідентифікувати таких осіб, особи (осіб), у супроводі якої (яких) громадяни України, які не досягли 16-річного віку виїжджають з неконтрольованої території, та дозволом фізичної особи;

2) які не досягли 16-річного віку, здійснюється за умови пред'явлення свідоцтва про народження дитини, будь-якого документа, визначеного статтею 5 Закону України «Про громадянство України» або статтею 2 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» особи (осіб), у супроводі якої (яких) громадяни України, які не досягли 16-річного віку виїжджають з неконтрольованої території, та дозволом фізичної особи;

3) дитини, яка народилась після початку проведення АТО, та внаслідок проживання у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, їй не було оформлено свідоцтво про народження, здійснюється за умови пред'явлення будь-якого документа, визначеного статтею 5 Закону України «Про громадянство України» або статтею 2 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» особи (осіб), у супроводі якої (яких) дитина виїжджає з неконтрольованої території, та дозволом фізичної особи [135].

Також, необхідно відзначити, що Тимчасовим порядком передбачений виключний перелік підстав, за наявності яких уповноважена особа Державної прикордонної служби України може відмовити особі у в'їзді на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї.

Так, особі може бути відмовлено у виїзді на тимчасово окуповану територію України з таких підстав:

1) особа подала підроблений чи зіпсований документ, а також якщо її документи недійсні чи не відповідають встановленому зразку або належать іншій особі;

2) у базах даних Держприкордонслужби є інформація про заборону особі виїзду з України;

3) у паспортному документі іноземця або особи без громадянства відсутня відмітка про перетинання державного кордону або в нього відсутня імміграційна картка;

4) у фізичної особи відсутній дозвіл або спливає термін його дії;

5) виїзд особи на неконтрольовану територію суперечить інтересам забезпечення національної безпеки України або охорони громадського порядку, загрожує охороні здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб;

6) наявність загрози для життя чи здоров'я особи у разі її виїзду на неконтрольовану територію;

7) особа на блокпості, контрольному пункті в'їзду-виїзду, порушила умови та порядок проходження контролю при виїзді на неконтрольовану територію, або не виконала законних розпоряджень чи вимог уповноважених службових осіб контрольних органів та служб, що здійснюють контроль на блокпості, контрольному пункті в'їзду-виїзду;

8) іноземець або особа без громадянства під час попереднього перебування на неконтрольованій території здійснили виїзд із неї не через визначені блокпости, контрольні пункти в'їзду-виїзду [135].

При виїзді з тимчасово окупованої території України, уповноважена особа Державної прикордонної служби України, може відмовити особі у разі наявності таких підстав:

1) особа подала підроблений чи зіпсований документ, а також якщо документи недійсні чи не відповідають встановленому зразку або належать іншій особі;

2) особа подала документ, що посвідчує особу, яка звільнилась з місць позбавлення волі не відповідає цій особі, або ця особа не зареєстрована за місцем проживання, що вказане у наданому документі;

3) іноземець чи особа без громадянства в установленому порядку не в'їхав в Україну;

4) виїзд особи з неконтрольованої території суперечить інтересам забезпечення національної безпеки України або охорони громадського порядку, загрожує охороні здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб;

5) якщо особа порушила умови та порядок проходження контролю при виїзді з неконтрольованої території або не виконала законних розпоряджень чи вимог уповноважених службових осіб контрольних органів та служб;

6) особа не змогла підтвердити мету свого в'їзду на контрольовану територію;

7) у фізичної особи відсутній дозвіл або сплив термін його дії [135].

Наостанок розгляду Тимчасового положення, необхідно відзначити, що Додатку 1 та Додатку 2 до нього встановлено перелік контрольних пунктів в'їзду-виїзду на автомобільному транспорті та на залізничних шляхах.

Так, серед контрольних пунктів в'їзду-виїзду на автомобільному транспорті виокремлено:

1) Дорожній коридор «Стаханов-Золоте-Гірське-Лисичанськ» – контрольний пункт в'їзду-виїзду «Золоте»;

2) Дорожній коридор «Горлівка-Бахмут» – контрольний пункт в'їзду-виїзду «Майорське»;

3) Дорожній коридор «Донецьк-Курахово» – контрольний пункт в'їзду-виїзду «Мар'їнка»;

4) Дорожній коридор «Донецьк-Маріуполь (через Волноваху)» – контрольний пункт в'їзду-виїзду «Новотроїцьке»;

5) Дорожній коридор "Новоазовськ-Покровськ-Талаківка-Маріуполь» – контрольний пункт в'їзду-виїзду «Гнутове» (с. Пищевик);

6) Дорожній коридор "Станиця Луганська – Щастя – Новойдар» – контрольний пункт в'їзду-виїзду «Станиця Луганська» [135].

Серед контрольних пунктів в'їзду-виїзду на залізничних шляхах виокремлено:

1) на дистанції колії «Городній» – «Кіндрашівська Нова» – «Луганськ Північний» – Донецької залізниці – на залізничній станції контрольний пункт в'їзду-виїзду «Городній» (поза межами контрольного пункту в'їзду-виїзду розгорнуто контрольний пост (КрП) на залізничній станції «Кіндрашівська Нова»);

2) на дистанції колії «Красний Лиман» – «Світланове» – «Родаково» Донецької залізниці – на залізничній станції контрольного пункту в'їзду-виїзду «Красний Лиман»

(поза межами контрольного пункту в'їзду-виїзду розгорнуто контрольний пост (КрП) на залізничній станції «Світланове»);

3) на дистанції колії «Красний Лиман» – «Попасна» – «Мар'ївка» Донецької залізниці – на залізничній станції контрольного пункту в'їзду-виїзду «Красний Лиман»

(поза межами контрольного пункту в'їзду-виїзду розгорнуто контрольний пост (КрП) на залізничній станції «Попасна»);

4) на дистанції колії «Переїзна» – «Попасна» – «Мар'їнка» Донецької залізниці – на залізничній станції контрольного пункту в'їзду-виїзду «Переїзна»

(поза межами контрольного пункту в'їзду-виїзду розгорнуто контрольний пост (КрП) на залізничній станції «Попасна»);

5) на дистанції колії «Красний-Лиман» – «Артемівськ 2» – «Микитівка» Донецької залізниці – на залізничній станції контрольного пункту в'їзду-виїзду «Красний Лиман»

(поза межами контрольного пункту в'їзду-виїзду розгорнуто контрольний пост (КрП) на залізничній станції «Артемівськ 2»);

6) на дистанції колії «Костянтинівка» – «Фенольна» – «Ясинувата» Донецької залізниці – на залізничній станції контрольного пункту в'їзду-виїзду «Костянтинівка»

(поза межами контрольного пункту в'їзду-виїзду розгорнуто контрольний пост (КрП) на залізничній станції «Фенольна»);

7) на дистанції колії «Волноваха» – «Південнодонбаська» – «Оленівка» Донецької залізниці – на залізничній станції контрольного пункту в'їзду-виїзду «Волноваха» [135].

Наступний нормативно-правовий акт, який необхідно розглянути в рамках нашого дослідження є Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року № 2268-VIII.

Так, відповідно до ст. 1 тимчасово окупованими територіями у Донецькій та Луганській областях на день ухвалення цього Закону визнаються частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль, а саме:

1) сухопутна територія та її внутрішні води у межах окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей;

2) внутрішні морські води, прилеглі до сухопутної території, визначеної пунктом 1 цієї частини;

3) надра під територіями, визначеними пунктами 1 і 2 цієї частини, та повітряний простір над цими територіями [139].

07 лютого 2019 року Указом Президента України № 32/2019 було визначено межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин і їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях.

17 липня 2019 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій» № 815.

Отже, можемо побачити, що встановлення об'єктивної сторони кримінального правопорушення передбаченого ст. 332-1 КК України,

зумовлює необхідність звернення до безлічі нормативно-правових актів, які визначають порядок в'їзду осіб на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, що безумовно ускладнює надання юридично-вірної оцінки вчиненому діянню.

Окрім законодавчих положень, вбачаємо необхідність розглянути поняття «виїзд», «в'їзд» та «порушення», на предмет термінологічного розуміння. Адже саме вони є ключовими елементами об'єктивної сторони кримінального правопорушення передбаченого ст. 332-1 КК України.

Відповідно Великого тлумачного словника сучасної української мови «виїзд» – їхати, відправлятися звідки-небудь, за межі чогось, кудись. Залишати своє місце проживання, переселяючись в інше [14, с. 135]. В'їзд – ідучи, потрапляти в межі, у середину чого-небудь [14, с. 192]. Порушення – робити що-небудь усупереч наказові, закону і т. ін. Діяти, чинити не так, як належить за традицією, звичаєм, загальноприйнятими правилами і т. ін. Порушувати кордон – нелегально переходити через кордон на територію іншої держави [14, с. 1074].

Типовим прикладом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї може слугувати вирок Дружківського міського суду від 13 січня 2016 року у справі № 229/4492/15-к.

Так, 17 червня 2015 року ОСОБА_2, уклав трудовий договір з фізичною особою підприємцем ОСОБА_3 (далі – ФОП ОСОБА_3) та з цього часу працює в останнього на посаді водія. Крім того, ФОП ОСОБА_3 надав ОСОБА_2 у відповідальне володіння вантажний автомобіль MAN – L 2000 державний реєстраційний номер НОМЕР_1. Так, 21 липня 2015 року о 15 годині 00 хвилин в м. Дніпропетровськ ОСОБА_2 до вантажного автомобіля MAN – L 2000 державний реєстраційний номер НОМЕР_1 на виконання даного договору завантажив продукти харчування (баки свині, варено-копчені в/г – 813,75 кг., буженина Домашня запечена в/с – 528,51 кг., грудинка Козацька свинина копчена – 686,43 кг., грудинка свинина в/к в/с –

674,74 кг., шинка Царська копчена-варена – 450,4 кг., шийка запечена «По домашньому» свинина в/с 242,26 кг., шийка Королівська свинна сирокочена в/с 91,59 кг., зельц Домашній свиний варений – 409,5 кг., зельц Фермерський – 708,85 кг., ковбаса Кремлівська напівкопчена – 173,02 кг.) надані ТОВ «Вкуснятина», які відповідно до товарно-транспортної накладної № 1099 від 21 липня 2015 року за допомогою вищевказаного автомобіля повинен був доставити до фізичної особи підприємця ОСОБА_3 в пункт розвантаження м. Світлодарськ – м. Верхньоторецьке Донецької області [85].

22 липня 2015 року приблизно о 15 годині 00 хвилин ОСОБА_2, реалізуючи свій злочинний намір, без відома ФОП ОСОБА_3, діючи умисно, з метою особистого збагачення та заподіяння шкоди інтересам держави шляхом в'їзду у порушення встановленого Порядку на тимчасово окуповану територію України для наступної реалізації продуктів харчування, рухаючись на автомобілі MAN – L 2000 державний реєстраційний номер НОМЕР_1, без жодних дозвільних документів на в'їзд та переміщення продуктів харчування на тимчасово окуповану територію України, їхав зі сторони м. Красноармійськ у напрямі м. Макіївка Донецької області. Далі, 22 липня 2015 року до ОСОБА_2 звернувся ОСОБА_5 з пропозицією за грошову винагороду у сумі 3000,00 грн., вирішити питання безперешкодного супроводження його транспортного засобу MAN – L 2000 державний реєстраційний номер НОМЕР_1 разом з вказаними вище продуктами харчування на тимчасово окуповану територію Донецької області. Проте, 23 липня 2015 року близько 01 години 00 хвилин, враховуючи проведення правоохоронними органами, з метою викриття факту надання службовим особам неправомірної вигоди за сприяння у безперешкодному переміщенні на тимчасово окуповану територію Донецької області транспортних засобів та продуктів харчування невідкладних слідчих дій за місцем фактичного розміщення ОСОБА_2 у с. Новоселівка Ясинуватського району Донецької області ОСОБА_5 було запропоновано, у зв'язку із чим останній не виконав надану ОСОБА_2 обіцянку щодо вирішення питання з приводу

безперешкодного та безпідставної переміщення продуктів харчування на тимчасово окуповану територію України. Крім того, MAN – L 2000 державний реєстраційний номер НОМЕР_1, яким керував ОСОБА_2 разом з вантажем були вилучені працівниками правоохоронного органу [85].

Отже, можемо зрозуміти, що порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї може вчинятися тільки у формі дії. Скоєння кримінального правопорушення передбаченого ст. 332-1 КК України у формі бездіяльності виключається. Однак, іншої думку А.А. Нікітін.

Так, А.А. Нікітін дослідивши об'єктивну сторону порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї, дійшов до висновку, що воно полягає у невиконанні правил – особа, на яку покладено правилами обов'язок виконати якусь дію або утриматись від її вчинення, робить все навпаки: вчиняє заборонену дію (діяння у формі дії) або не виконує обов'язкову дію (діяння у формі бездіяльності); неналежне виконання правил – у цьому випадку особа при обов'язку виконання дії здійснює її неналежним чином (діяння у формі бездіяльності) [102, с. 190].

Як бачимо, на думку правника, порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї може вчинятися діянням, як у формі дії так і бездіяльності.

Однак, в подальшій науковій роботі А.А. Нікітін зрозумів помилковість свого твердження. В результаті чого, у дисертаційній роботі [101, с. 3] та авторефераті правник зазначив [101, с. 14], що порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї може вчинятися тільки у формі дії, і полягає у:

- 1) перетинання громадянином України адміністративного кордону вільної економічної зони «Крим» через контрольні пункти в'їзду-виїзду без пред'явлення документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України;

2) перетинання іноземцем чи особою без громадянства адміністративного кордону вільної економічної зони «Крим» через контрольні пункти в'їзду-виїзду без паспортного документа та (або) без спеціального дозволу;

3) перетинання громадянином України, іноземцем, особою без громадянства (незалежно від наявності чи відсутності зазначених документів) адміністративного кордону вільної економічної зони «Крим» через контрольні пункти в'їзду-виїзду, коли їм відмовлено в перетинанні адміністративного кордону вільної економічної зони «Крим» службовою особою підрозділу охорони державного кордону;

4) перетинання громадянином України, іноземцем, особою без громадянства (незалежно від наявності чи відсутності в них зазначених документів) адміністративного кордону вільної економічної зони «Крим» не через контрольні пункти в'їзду-виїзду;

5) перетинання громадянином України, іноземцем, особою без громадянства державного кордону України, який проходить зовнішньою межею територіального моря України навколо Кримського півострова й тимчасово не контролюється Україною (в'їзд чи виїзд через аеропорт Сімферополя, паромну переправу в Керчі, морські порти в Севастополі, Ялті, Керчі, Євпаторії, а також через будь-яку іншу ділянку морського чи повітряного кордону вільної економічної зони «Крим»);

6) перетинання лінії зіткнення в межах Донецької та Луганської областей через блокпости, контрольні пункти в'їзду-виїзду без документа, що посвідчує особу та (або) без дозволу фізичній особі;

7) перетинання лінії зіткнення в межах Донецької та Луганської областей не через блокпости, контрольні пункти в'їзду-виїзду (незалежно від наявності чи відсутності документа, що посвідчує особу, та (або) дозволу фізичній особі);

8) перетинання державного кордону України з Російською Федерацією на ділянці між лінією зіткнення та береговою лінією Азовського моря на тимчасово окупованих територіях;

9) перетинання берегової лінії Азовського моря на тимчасово окупованій території Донецької області [101, с. 82-83].

Вважаємо, що до даного переліку необхідно додати можливість порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї шляхом транспортного переїзду через Керченську протоку (Керченський міст).

Прикладом такого порушення може слугувати вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 25 жовтня 2018 року у справі № 766/19589/18.

Так, при під'їзді до КПВВ «Чаплинка» (що знаходиться на адміністративному кордоні вільної економічної зони «Крим» територіальної автомобільної дороги Т-22-02 «Нова Каховка-Армянськ» Чаплинського району Херсонської області), а також під час зворотного руху при під'їзді до автомобільного пункту пропуску «Перекоп» (що знаходиться на тимчасово окупованій території АР Крим) ОСОБА_2, з метою приховання вчинення ним незаконного переправлення осіб через державний кордон України та порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, провів з ОСОБА_3, ОСОБА_4 та ОСОБА_6 інструктажі про проходження прикордонного контролю (у пішому порядку) з обов'язковим приховуванням від співробітників Державної прикордонної служби України та митних органів Державної фіскальної служби факту виїзду до території Російської Федерації через транспортний переїзд через Керченську протоку (Керченський міст). В цей же день, після проходження прикордонного контролю на КПВВ «Чаплинка», ОСОБА_2, здійснив незаконне переправлення ОСОБА_3, ОСОБА_7 та ОСОБА_6 через державний кордон України з території України до території Російської Федерації, а саме м. Краснодар, шляхами транспортного переїзду через Керченську протоку

(Керченський міст), який сполучає Керченський півострів (тимчасово окупована територія АР Крим) та Таманський півострів (територія Російської Федерації) [86].

Продовжуючи дослідження відзначимо, що з буквального розуміння статті ст. 332-1 КК України, діяння передбачене даною статтею полягає в порушенні порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Однак, виникає питання, щодо розуміння сполучника «та». Чи повинні в'їзд та виїзд розцінюватись, як взаємопов'язані між собою дії? Спробуймо знайти відповідь на поставлене запитання за допомогою лінгвістики.

Адже, важко заперечити, що взаємодія лінгвістики та юриспруденції протягом останніх десятиліть набуває більш чітких обрисів, зокрема в галузі експертології. Згідно з чинним законодавством з-поміж судових експертиз виокремлюють низку досліджень, якісне виконання яких неможливе без залучення кваліфікованих філологів. Такими є, зокрема, криміналістичні (почеркознавча та лінгвістична експертиза мовлення); експертизи у сфері інтелектуальної власності (літературних та художніх творів, комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень) деякі психологічні експертні дослідження [49].

Як зазначає О.І. Білоусова, сполучники є важливим граматичним засобом вираження узагальнених понять про суб'єктно-об'єктні, часові, причинно-наслідкові, умовно-наслідкові та інші зв'язки між предметами і явищами реального світу. В усіх випадках вони лише оформляють логічні відношення, які виникають між тими чи тими синтаксичними одиницями [11, с. 179].

Окрім цього, клас сполучників утворюють службові слова, функція яких полягає у вираженні того або того семантико-синтаксичного відношення між повнозначно лексичними компонентами у простому реченні, частинами складного речення і окремими реченнями у складі тексту. Сполучник «та» відноситься до простих непохідних, а у вираженні

семантико-синтаксичних відношень до сурядних. І може бути єднальним (та тонким туманом), зіставно-протиставним (Вже обертається в Іржу нещасна сталь. – Та нас несе понад безодні Пружина мислі – світова спіраль), приєднувальним (Я волів би, щоб се сказав хто інший, а не жінка Руфінова та ще й при чоловіку...) [162, с. 419-422].

Тобто, можемо зрозуміти, що у випадку ст. 332-1 КК України сполучник «та» використовується законодавцем, як єднальний.

Підтвердження цьому – експертиза фахівця Київського університету імені Бориса Грінченка. Так, Т. Резнік зазначає, що обидві дії, зазначені в ст. 332-1 КК України, не є логічною послідовністю виконання (в'їзд-виїзд), вони не залежать одна від одної. А тому, покарання варто застосовувати і у ситуації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України з метою заподіяння шкоди інтересам держави, і у випадку порушення порядку виїзду з окупованої території з метою заподіяння шкоди інтересам держави [146].

А.А. Нікітін в свою чергу, дійшов до висновку, що сполучник «та», використаний законодавцем у нині чинній нормі, значно звужує її сутність та ускладнює кваліфікацію цього злочинного діяння. Тому, правник переконаний, що коли керуватися буквальним тлумаченням, то цей сполучник суперечить зазначеному у ст. 332-1 КК України. Тому, науковець вважає, що об'єктивну сторону порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї передбачає дві не взаємозалежні дії щодо в'їзду або виїзду з тимчасово окупованої території [101, с. 77].

У ч. 2 ст. 332-1 КК України передбачено кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища.

Відповідно до ч. 2 ст. 28 КК України кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до

початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення [64].

Службова особа відповідно до листа Міністерства юстиції України від 03 листопада 2016 року № 22-48-548 – це особа, яка постійно чи тимчасово здійснює функції представників влади, а також обіймає постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконує такі обов'язки за спеціальним повноваженням [204].

У ч. 3 ст. 332-1 КК України передбачено кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, вчинене організованою групою.

Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [64].

Окрім цього, для більш ґрунтовного дослідження, необхідно приділи увагу факультативним ознакам об'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Як зазначає М.Р. Рудковська, суспільно небезпечні наслідки вчинення кримінального правопорушення завжди мають вплив на ступінь його суспільної небезпеки, незважаючи на те, що вони можуть не бути конститутивною ознакою складу конкретного злочину. У такому випадку вони не мають значення для кваліфікації, але враховуються при призначенні покарання, а також при вирішенні питання про звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування [150, с. 97].

Однак, необхідно відзначити, що суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кримінального правопорушення тільки у матеріальних складах.

Ба більше, нами вбачається, що порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є кримінальним порушенням з формальним складом. І вважається закінченим з моменту вчинення однієї із перерахованих у диспозиції ст. 332-1 КК України дії.

Як зазначає М.Р. Рудковська, одним із структурних елементів об'єктивної сторони складу злочину є причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками. Причинний зв'язок є обов'язковою ознакою складу злочину в злочинах з матеріальним складом. Сам по собі він не впливає на ступінь суспільної небезпеки діяння, але в сукупності з іншими обов'язковими ознаками об'єктивної сторони складу злочину свідчить про наявність суспільної небезпеки конкретного посягання [150, с. 98]. Ця ознака теж характерна для кримінальних правопорушень із матеріальним складом.

Місце вчинення злочину – це певна територія або інше місце, де вчиняється суспільно небезпечне діяння та настають його суспільно небезпечні наслідки [43, с. 105].

На думку А.А. Нікітіна місцем вчинення порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є територія, що окупована, або територія, прилегла до такої території, – лінія розмежування [101, с. 3].

Таким чином, під місцем вчинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 332-1 КК України слід вважати умовну лінію на місцевості між тимчасово окупованими і підконтрольними територіями.

Як зазначає В.П. Ємельянов, час вчинення злочину – це певний проміжок часу, протягом якого здійснюється злочинне діяння та настають суспільно небезпечні наслідки. Спосіб вчинення злочину – це сукупність прийомів і методів, що мають місце при вчиненні злочину. Обстановка

вчинення злочину – це конкретні об’єктивні умови, в яких вчиняється злочин

Засоби вчинення злочину – це предмети матеріального світу, що застосовуються злочинцем при вчиненні злочинного посягання. Знаряддя – це предмети, за допомогою яких винна особа вчиняє вплив на матеріальні об’єкти (вогнепальна і холодна зброя, інструменти, пристрої, вибухові чи отруйні речовини тощо) [43, с. 106].

Так, наприклад, у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 року № 17, під знаряддями у кримінальних правопорушеннях необхідно розуміти предмети чи технічні засоби, які умисно використовувалися їх власником чи співучасниками для вчинення суспільно небезпечного діяння, а також для полегшення вчинення даних дій, або якщо без їх використання вчинення кримінального правопорушення було б неможливим чи надто складним) [144].

Таким чином, розділяємо думку А.А. Нікітіна, що засобами вчинення порушення порядку в’їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд можуть бути:

а) для іноземців та осіб без громадянства – підроблений паспортний документ та спеціальний дозвіл, виданий територіальним органом ДМС або територіальним підрозділом ДМС у Новотроїцькому чи Генічеському районі Херсонської області;

б) для громадянина України – підроблений паспорт громадянина України; паспорт громадянина України для виїзду за кордон; тимчасове посвідчення громадянина України; дипломатичний паспорт; службовий паспорт; посвідчення особи моряка; посвідчення члена екіпажу; посвідчення особи на повернення в Україну (дає право на в’їзд в Україну) [101, с. 190].

Більше цього, хоча факультативні ознаки об’єктивної сторони порушення порядку в’їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї і не передбачені в ст. 332-1 КК України. Однак, все одно враховуються судовими органами під час призначення покарання.

Також, необхідно погодитись із А.А. Нікітіним, що моментом закінчення кримінального правопорушення передбаченого ст. 332-1 КК України слід вважати – момент порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї [100, с. 3].

Отже, дослідження об'єктивної сторони порушення порядку в'їзду та тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї надало змогу зробити висновок, що кримінальне правопорушення передбачене у ст. 332-1 КК України може вчинятися лише у формі дії, і полягає у в'їзді на тимчасово окуповану територію України та виїзді з неї. Кримінальне правопорушення вважається завершеним з моменту незаконного перетину умовної лінії на місцевості між тимчасово окупованими і підконтрольними територіями України.

2.3 Суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї

Як зазначає В.М. Куц, із всіх елементів складу кримінального правопорушення чи не «найспокійнішим» у проблемно-теоретичному сенсі є суб'єкт кримінального правопорушення. У той час, коли не вшухають дискусії з приводу об'єктивної та суб'єктивної сторін, і особливо, об'єкта злочину, проблема суб'єкта практично випала з поля зору теорії кримінального права. Її ніби не існує взагалі. Все, що пов'язано із суб'єктом як елементом складу кримінального правопорушення почало сприйматися в теорії та практиці боротьби зі злочинністю аксіоматично, без найменшого натяку на критику. Винятком є лише питання про юридичну особу як суб'єкт кримінального правопорушення, котре виникло зовсім нещодавно в зв'язку з розробкою нового КК України [72, с. 17].

Однак, незважаючи на це, суб'єкт кримінального правопорушення є одним із елементів складу порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. А тому, підлягає обов'язковому з'ясуванню, і дослідженню. Адже, якщо немає складу кримінального правопорушення, то немає і кримінальної відповідальності.

За ст. 18 КК України суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність [64].

Як бачимо із запропонованого законодавцем визначення суб'єкта кримінального правопорушення слідує, що його ознаками є: фізична особа, осудність та вік. Всі ці ознаки є обов'язковими, і підлягають встановленню.

Відповідно тлумачного словника української мови «особа» – це людини, яка посідає високе місце у суспільстві, колективі тощо [163, с. 504]. Що людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою виходить із змісту ст. 24 Цивільного кодексу України [197]. Отже виходить,

що суб'єктом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є тільки людина (фізична особа). Однак, як зазначалось вище, все ж відкритим є питання про юридичну особу, як суб'єкта кримінального правопорушення.

Як зазначає В.Я. Тацій, з приводу можливості визнання юридичних осіб суб'єктом злочину в юридичній літературі останнім часом йде активна дискусія. Переважна більшість фахівців у галузі кримінального права, спираючись на вітчизняну правову традицію, рішуче заперечують проти встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб, оскільки це неминуче призведе до деструкції основних засад кримінального права (зокрема, щодо осудності, вини, принципу особистої відповідальності) і потребуватиме докорінних змін усієї кримінально-правової системи України [13, с. 933].

У той же час, як зазначає П.С. Берзін та В.О. Гацелюк, незважаючи на традиційне несприйняття юридичною доктриною України кримінальної відповідальності юридичних осіб, включення України у світовий правовий та політичний контекст дало певним науковцям підстави для обґрунтованого висновку про те, що запровадження такого інституту цілком можливе (як приклад наводиться факт існування у низці статей Особливої частини КК України положень щодо конфіскації предметів, які не обов'язково є власністю засудженого, що суперечить положенням ст. 59 КК України) [9, с. 149].

Револьюційним кроком законодавця в цьому питанні стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23 травня 2015 року № 314-VII.

План дій з лібералізації візового режиму [8], схвалено на саміті України – Європейський Союз 22 листопада 2010 року у м. Брюссель, Королівства Бельгія. Тому, 22 листопада 2010 року можна вважати початком перегляду

Україною питання притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» було доповнено КК України Розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [124].

Наразі серед підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є: вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи кримінального правопорушення із передбаченого законодавцем переліку або незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення кримінального правопорушення із передбаченого законодавцем переліку [124].

Отже, із сучасного стану речей виходить, що до юридичних осіб в Україні застосовується не кримінальна, а кримінально-правова відповідальність (штраф, конфіскація майна, ліквідація). А тому, суб'єктом кримінального правопорушення є тільки фізична особа (людина).

Наступною обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є осудність. Відповідно до ч. 1 ст. 19 КК України під осудністю необхідно розуміти – усвідомлення свого діяння (дії або бездіяльності) та можливість керувати ним [64].

Як зазначає В.Я. Тацій здатність особи під час вчинення кримінального правопорушення усвідомлювати свої дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактичних об'єктивних ознак (об'єкта, суспільно небезпечного діяння, обстановки, часу, місця, способу його вчинення, його суспільно небезпечних наслідків тощо). Здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) повинна бути пов'язана зі здатністю контролювати, керувати своїми вчинками. Тут свідомість і воля є взаємозалежними і лише в

сукупності виступають передумовою для визнання особою винною [65, с. 62].

Більше цього, на думку В.В. Лень, осудність – це самостійна категорія кримінального права, вона не є дзеркальним відображенням неосудності, володіє своїми конкретними ознаками і є підставою настання кримінальної відповідальності суб'єкта за вчинене кримінальне правопорушення [78, с. 50].

Окрім цього, у кримінальному законодавстві використовується поняття «неосудності» (ч. 2 ст. 19 КК України) та «обмеженої осудності» (ч. 1 ст. 20 КК України). Але, якщо неосудна особа не підлягає кримінальній відповідальності, то обмежена осудність не звільняє особу від відповідальності перед законом.

Так, не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки (ч. 2 ст. 19 КК України) [64].

Відповідно до ч. 1 ст. 20 КК України обмежена осудність полягає у відсутній можливості, через наявний у особи стан психічного розладу, повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними [64].

Як бачимо, відмінність між «неосудністю» та «обмеженою осудністю» вимірюється свідомістю людини (фізичної особи). Також, ще однією особливістю стану «неосудності» та «обмеженої осудності» є можливість до осіб такого стану, застосовувати судом примусові заходи медичного характеру.

Отже, за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї може підлягати кримінальність відповідальності

осудні та обмежено осудні особи. До останньої категорії осіб, судом може бути застосовано примусові заходи медичного характеру.

Заключною ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є його вік. За кримінальним законодавством України загальний вік кримінальної відповідальності настає з шістнадцяти років (ч. 1 ст. 22 КК України). За визначений перелік кримінальних правопорушень, які несуть підвищену суспільну небезпеку, кримінальна відповідальність може наставати з чотирнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК України).

На думку О.В. Смаглюка та А.А. Павловської запровадження вікових меж кримінальної відповідальності зумовлене існуючими у конкретному суспільстві уявленнями про набуття більшістю його членів здатності розуміти суспільний характер своїх дій та їх наслідків (у тому числі суспільно небезпечних) із моменту досягнення певного віку [155, с. 182].

Не дарма зазначає В.В. Анішук, що у кримінальному законодавстві країн світу регламентація віку кримінальної відповідальності має певні особливості. Зокрема, у зарубіжних країнах, зазначає правник, немає єдиного мінімального віку кримінальної відповідальності – він варіюється від 7 до 16 років і встановлюється, як правило, залежно від уявлень суспільства щодо осудності неповнолітніх і малолітніх осіб у певний період часу [3, с. 187].

Отже, у зв'язку з тим, що ст. 332-1 КК України не міститься у переліку кримінальних правопорушень за які може наставати кримінальна відповідальність з чотирнадцяти років (ч. 2 ст. 22 КК України). Можемо стверджувати, що кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї настає з шістнадцяти років.

Відповідно до ч. 2 ст. 332-1 КК України передбачено кримінальну відповідальність за кваліфікований склад порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. В першу чергу це вчинення кримінального правопорушення повторно.

За ч. 1 ст. 32 КК України повторністю кримінальних правопорушень визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України [64].

Так, особа, яка кілька разів скоїла кримінальне правопорушення, становить підвищену небезпеку, і суд, виносячи покарання такому суб'єкту, враховує повторне вчинення суспільно небезпечних діянь підсудним як обставину, що обтяжує його відповідальність [15, с. 10].

Як зазначено у ч. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 04 червня 2010 року № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від повторності необхідно відрізнити продовжуване кримінальне правопорушення.

Продовжуване кримінальне правопорушення складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром. Об'єднання тотожних діянь єдиним злочинним наміром означає, що до вчинення першого з низки тотожних діянь особа усвідомлює, що для реалізації її злочинного наміру необхідно вчинити декілька таких діянь, кожне з яких спрямовано на реалізацію цього наміру. Такі діяння не утворюють повторності, оскільки кожне з них стає елементом одиничного (єдиного) кримінального правопорушення і окремим (самостійним) кримінальним правопорушенням щодо будь-якого іншого з цих діянь бути не може, а при повторності тотожних діянь кожне з них має свою суб'єктивну сторону, зокрема самостійний умисел, який виникає щоразу перед вчиненням окремого кримінального правопорушення [141].

На думку О.В. Колос серед підстав виокремлення повторності злочинів як окремої форми їх множинності є:

1) повторність злочинів може свідчити про певним чином деформований стан свідомості даної особи (її індивідуальну характеристику), а тому вона може набувати статусу суспільно небезпечної особи;

2) повторність злочинів зумовлює право держави відповідним чином реагувати на поведінку особи, враховуючи її, зокрема, в якості обставини, що обтяжує покарання, або в якості ознаки, яка може посилювати кримінальну відповідальність особи;

3) невизнання повторності злочинів окремою формою їх множинності, що обумовлює певні кримінально-правові наслідки, може сприяти ще більшій криміналізації суспільства [52, с. 126].

Зі змісту ч. 2 ст. 28 КК України порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї визнається вчиненням за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення [64].

Отже, порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб становить підвищений ступінь суспільної небезпеки у порівнянні з ч. 1 ст. 332-1 КК України.

Прикладом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї вчиненого повторно за попередньою змовою групою осіб може слугувати вирок Марківського районного суду Луганської області від 31 липня 2015 року у справі № 417/1027/15-к.

Так, відповідно обвинувального акту на початку березня 2015 року ОСОБА_1 разом із ОСОБА_2, достовірно знаючи порядок в'їзду та виїзду на тимчасово окуповану територію України, на якій діє «ЛНР» попередньо домовившись з невстановленою слідством особою, за допомогою човна в'їжджати на тимчасово окуповану територію України та виїжджати з неї через річку Сіверський Донець, поблизу населених пунктів Лобочево та Жовте Слово Яносербського району Луганської області, переміщуючи на її територію продукти харчування та товари господарського призначення. Впродовж березня-квітня 2015 року близько п'ятнадцяти разів переміщали з підконтрольної Україні території, через лінію розмежування поза пунктами

в'їзду-виїзду, на тимчасово окуповану територію України продукти харчування та товари господарського призначення з метою їх реалізації та заподіяння у такий спосіб шкоди інтересам держави [87].

Також, відповідно до ч. 2 ст. 332-1 КК України передбачено, що суб'єктом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї може бути службовою особою з використанням службового становища. Однак, законодавець не вбачав доцільності передбачити визначення службової особи, безпосередньо, у примітці досліджуваної статті. Наприклад, як було передбачено у ст. 364 КК України. Тому, спробуємо з'ясувати визначення службової особи, в контексті порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Необхідно розпочати, з того, що службовою особою, як зазначається у ч. 3 та ч. 4 ст. 18 КК України є видом спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

У КК України під спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення необхідно розуміти фізичну осудну особу, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа [64].

Як зазначає І.О. Зінченко та А.С. Осадча визначення спеціального суб'єкта кримінального правопорушення зумовлюється специфікою окремих складів кримінальних правопорушень, вчинення яких є можливим виключно у зв'язку із відповідним видом людської діяльності, яку можуть здійснювати не всі, а обмежене коло суб'єктів. За своїм змістом, продовжують правники, ознаки спеціального суб'єкта досить різноманітні. Їх можна об'єднати у 3 великі групи: 1) ознаки, що характеризують соціальну роль і правове становище суб'єкта; 2) фізичні властивості суб'єкта; 3) взаємовідносини суб'єкта з потерпілим тощо. Найбільш численною є перша група. Вона охоплює такі ознаки, як громадянство (громадянин України, особа без громадянства чи іноземець), професія, вид діяльності, характер виконуваної

роботи (лікар, капітан судна тощо), участь у судовому процесі (свідок, потерпілий, експерт, перекладач), судимість. Другу групу становлять ознаки, що характеризують вік, стать, стан, здоров'я і працездатність суб'єкта. До третьої групи ознак належать ті, що стосуються родинних відносин суб'єкта з потерпілим або іншими особами (батько, мати, ін. родичі), служби (підлеглий, начальник) або інші відносини (особа, від якої потерпілий належить матеріально, тощо) [65, с. 894].

У кримінальному законодавстві єдиного визначення службової особи не має. Першою згадкою про службову особу є ст. 18 Розділу IV «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт кримінального правопорушення)» Загальної частини КК України.

Так, відповідно до ч. 3, ст. 18 КК України службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [64].

Відповідно до ч. 4 ст. 18 КК України службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку,

альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [64].

Друге визначення службової особи надається у п. 1 та п. 2 примітки до ст. 364 Розділу XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК України.

Так, відповідно до примітки 1 ст. 364 КК України службовими особами у статтях 364, 368, 368-5, 369 КК України є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [64].

Відповідно до примітки 2 ст. 364 КК України службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які

інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [64].

Як бачимо, визначення службової особи надане у ст. 18 КК України та примітці до ст. 364 КК України ідентичні. Однак, необхідно відзначити, що суди в рішеннях з приводу порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї вчиненого службовою особою, використовують посилання на примітку до ст. 364 КК України.

Прикладом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї службовою особою з використанням службового становища може слугувати вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 29 грудня 2015 року у справі № 235/10514/15-к.

Так, у період квітень-червень 2015 року несення служби на загороджувальних взводних опорних пунктах (блокпостах) I та II рубежу, розташованих у Мар'їнському районі Донецької області в секторі «В» району проведення АТО, забезпечували, зокрема, військовослужбовці 1 механізованого батальйону 28 окремої механізованої бригади Збройних Сил України (далі – 28 ОМБр). У зазначений період в указаному підрозділі проходили військову службу, в тому числі, майор ОСОБА_4 на посаді командира 1 механізованого батальйону 28 ОМБр, лейтенант ОСОБА_5 на посаді командира 2 механізованого взводу 3 механізованої роти 1 механізованого батальйону 28 ОМБр, та солдат ОСОБА_6 на посаді старшого водія автомобільного відділення підвозу боєприпасів взводу матеріального забезпечення 1 механізованого батальйону 28 ОМБр [88].

В один із днів у травні 2015 року, перебуваючи у невстановленому місці на території Мар'їнського району Донецької області, ОСОБА_4 з метою особистого протиправного збагачення шляхом отримання неправомірної вигоди вирішив сприяти суб'єктам господарювання та фізичним особам з використанням наданого йому службового становища у

в'їзді ними на тимчасово окуповану територію Донецької області України і перевезенні транспортними засобами всупереч вищевказаним вимогам Порядку заборонених вантажів без проведення їх огляду та перевірки на підконтрольних йому взводних опорних пунктах (блокпостах) та поза визначеними Порядком контрольними пунктами в'їзду-виїзду. Тоді ж ОСОБА_4 до виконання свого злочинного наміру залучив ОСОБА_5 і ОСОБА_6, які погодились на його пропозицію. При цьому ОСОБА_4, ОСОБА_5 і ОСОБА_6 розробили план спільних злочинних дій і розподілили між собою функції для його виконання. Крім того, ОСОБА_4 повідомив ОСОБА_6, що розмір неправомірної вигоди, яку необхідно отримати за незаконний пропуск одного транспортного засобу в залежності від вантажопідйомності, зазначивши при цьому, що розмір неправомірної вигоди за незаконний пропуск через лінію розмежування одного мікроавтобусу з забороненим до переміщення вантажем складає 20000 гривень [88].

Вказана протиправна діяльність службових осіб з використанням службового становища тривала до викриття співробітниками правоохоронних органів у середині червня 2015 року.

Окрім цього, на думку В.І. Антипова, якщо особа має ознаки службових осіб, що вказані у примітках 1 і 2 до ст. 364 КК України, а порушення нею порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї вчинено шляхом зловживання чи перевищення владою або службовим становищем, такі дії охоплюються ч. 2 чи ч. 3 ст. 332-1 КК України і не потребують додаткової кваліфікації за ст.ст. 364, 364-1, 365, 365-2 КК України [1, с. 857].

Необхідно також звернути увагу, на висновки, які зробив А.А. Нікітін під час дослідження службової особи як суб'єкта порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Так, правник на підставі законодавчого визначення поняття службової особи зробити висновок про те, що до таких осіб слід відносити особу, яка:

1) постійно або тимчасово виконує функції представника влади – особа, яка працює в органі державної влади або є самостійною державною посадовою особою і за характером своїх повноважень має право віддавати вказівки та ставити вимоги, що є обов'язковими для непідпорядкованих по службі осіб;

2) постійно або тимчасово виконує функції представника місцевого самоврядування – особа, яка належить до органу місцевого самоврядування та за характером повноважень може віддавати вказівки та ставити вимоги, обов'язкові для виконання непідпорядкованими по службі особами;

3) постійно або тимчасово обіймає посади, пов'язані із виконанням організаційно-розпорядчих функцій – функції із здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності;

4) постійно або тимчасово обіймає посади, пов'язані із виконанням адміністративно-господарських функцій – функцій із управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо);

5) виконує функції представника влади, представника місцевого самоврядування, організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції за спеціальним повноваженням;

б) службові особи іноземних держав [103, с. 149].

А.А. Нікітін також підтримує наукові позиції щодо розширення кола службових осіб та віднесення до таких осіб тих, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані із виконанням обліково-контрольних функцій, чи виконують такі функції за спеціальним повноваженням [103, с. 149].

Однак, не можемо погодитись із думкою правника, щодо доцільності розширення кола службових осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за ч. 2 ст. 332-1 КК України. Адже, така пропозиція

науковця суперечить положенням викладеним ст. 18 КК України, а відповідних аргументацій з приводу таких змін правник не наводить.

Отже, враховуючи вищевикладене, суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду може бути як загальний так і спеціальний. За ч. 1 та ч. 3 ст. 332-1 КК України кримінальній відповідальності підлягає фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 16-річного віку. Відповідно до ч. 2 ст. 332-1 КК України кримінальній відповідальності підлягає спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, а саме службова особа, яка використовувала службове становище.

2.4 Суб'єктивна сторона порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї

Актуальність дослідження суб'єктивної сторони порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї не підлягає сумніву. Адже, найбільше помилок у правозастосовній практиці виникає, саме, під час її встановлення.

Так, О.І. Рарог, серед чинників судових помилок під встановлення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, які істотно ускладнюють однакове застосування кримінального закону, і підривають шанобливе ставлення до судових вироків виділяє:

1) процес встановлення і доведення ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, як правило, більш складний ніж встановлення об'єктивних обставин. До того ж особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, найчастіше вважає себе не винним, або заявляє про свою невинність, або прагне представити свої дії як ненавмисні, тим самим ускладнюючи процес пізнання суб'єктивного змісту кримінального правопорушення.

2) законодавчий опис багатьох кримінальних правопорушень не містить чіткої юридичної характеристики суб'єктивної сторони, що не сприяє однозначному і подібному розумінню психологічного змісту даного виду кримінальних правопорушень працівниками судових і слідчих органів.

3) деякі працівники правозастосовних органів недооцінюють значення суб'єктивних ознак, тому поверхнево досліджують або взагалі залишають в тіні питання про форму та зміст вини, про мотиви і цілі, особливо у випадках, коли ці ознаки не впливають на кваліфікацію діяння.

4) в практиці «нерідко видно вільне тлумачення таких, наприклад, інститутів кримінального права, як суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, вина, цілі, мотиви і т.д.», в результаті чого умисел і необережність характеризуються в деяких вироків за допомогою

формулювань, які не збігаються з законодавчим описом умислу і необережності, а це заважає апеляційним та касаційним судам перевірити правильність у вирокі висновків судів першої інстанції про суб'єктивну сторону кримінального правопорушення [145, с. 4].

Також, проблемні питання встановлення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення піднімаються і сучасниками. Зокрема, про те, що суб'єктивна сторона кримінального правопорушення правозастосовниками, у більшості випадків не встановлюється, а констатується просто наявністю навіть не виду, а форми вини, говорить у монографії В.В. Шаблистий [199, с. 353].

Отже, розпочнемо встановлення суб'єктивної сторони порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

За загальним правилом суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона кримінального правопорушення, яка відображає психічні процеси, що відбуваються у свідомості суб'єкта з приводу вчиненого ним діяння, та яка складається з певних ознак [32, с. 184].

Якщо вина є загальноприйнятою обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, то щодо факультативних ознак дискусії не втихають і зараз.

О.О. Дудоров переконаний, що важливою психологічною характеристикою кримінального правопорушення є емоції – внутрішні переживання людини, які супроводжують процеси підготовки та вчинення кримінального правопорушення. Правник відзначає, що наразі, науковці дискутують з приводу того, що характеризують емоції – психічну діяльність винного чи його психічний стан, а отже, яке місце займають емоції у структурі складу кримінального правопорушення. Окремі автори до суб'єктивної сторони кримінального правопорушення відносять емоційний стан особи. Але все ж таки, на його думку, така точка зору не є усталеною [32, с. 185].

Так, окремі вчені, розуміючи суб'єктивну сторону кримінального правопорушення, як внутрішню сторону суспільно небезпечного діяння, тобто сукупність процесів, які відбуваються у свідомості та волі особи, її усвідомлення власного діяння та передбачення наслідків, його оцінка як суспільно небезпечного, мета якої прагне досягти особа і мотив яким вона керується, емоції, що переживає при цьому. Виділяють серед факультативних ознак: мотив, мету та емоційний стан. Під останнім розуміючи – те, що переживає особа при вчинення кримінального правопорушення [166, с. 22].

В.П. Ємельянов до факультативних ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення додатково відносить: потреби та інтереси особи, яка вчинює суспільно небезпечне діяння (дію або бездіяльність) [43, с. 114]. Переконані, що думка науковця має право на життя, але таку позицію підтримати важко.

Деякі вчені суб'єктивну сторону кримінального правопорушення розглядають, як психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та до його наслідків, яке характеризується виною, мотивом і метою кримінального правопорушення [153, с. 120].

Ми в свою чергу, враховуючи те, що законодавець у деяких складах кримінальних правопорушень емоційний стан визначає обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони (зокрема, це стосується ст. 116 та 123 КК України), то дотримуємося позиції тих науковців, які емоційний стан відносять до факультативних ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Відповідно ст. 23 КК України вина – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [64]. Можемо зрозуміти, що запропоноване визначення українським законодавцем, повністю відповідає психологічній концепції вини.

На думку В.В. Сухоноса, форму вини можна визначити як встановлене законом поєднання інтелектуальних і вольових ознак, що свідчать про

ставлення суб'єкта злочину до вчиненого ним діяння і його наслідків. Слід мати на увазі, що форма вини конкретно вказує на спосіб інтелектуального і вольового впливу суб'єкта з об'єктивними обставинами, що і є характеристикою вчиненого злочину. Тому не існує абстрактної вини, відірваної від конкретного суспільно небезпечного діяння, яке і становить предметний зміст вини, її матеріальне наповнення [161, с. 130].

Зі змісту ст. 23 КК України зрозуміло, що вина може бути формі умислу та необережності. Умисел може бути прямим (ч. 2 ст. 24 КК України) або не прямим (ч. 3 ст. 24 КК України), а необережність може бути протиправною самовпевненістю (ч. 2 ст. 25 КК України) та недбалістю (ч. 3 ст. 25 КК України).

Так, В.В. Сухонос переконаний, що поділ вини на форми має велике практичне значення, оскільки визначає ступінь суспільної небезпечності злочину і дозволяє відділити злочинне діяння від незлочинного. Так, якщо законодавець передбачає кримінальну відповідальність за діяння, вчинені за наявності умислу, то схожі за об'єктивними ознаками дія або бездіяльність, вчинені з необережної вини, злочином не є. Наприклад, умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони (ст. 118 КК України). Крім того, залежно від форми вини законодавець визначає кваліфікацію злочину. Наприклад, за формою вини можна розмежувати умисне (ст. 121 КК України) і необережне тяжке тілесне ушкодження (ст. 128 КК України) [161, с. 131].

Отже, враховуючи вищевикладена, та зміст ст. 332-1 КК України можемо зрозуміти, що порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї може вчинятися виключно у формі прямого умислу.

Типовим прикладом може слугувати вирок Дружківського міського суду Донецької області від 05 січня 2016 року у справі № 229/4608/15-к.

Так, 22 липня 2015 року близько 15 год. 00 хв. обвинувачений ОСОБА_2, реалізуючи свій злочинний намір, без відома ФОП ОСОБА_4,

діючи умисно, з метою особистого збагачення та заподіяння шкоди інтересам держави, шляхом в'їзду у порушення встановленого Порядку на тимчасово окуповану територію України для наступної реалізації продуктів харчування, рухаючись на автомобілі «RENAULT» «PREMIUM 400» державний номерний знак НОМЕР_2, без жодних дозвільних документів на в'їзд та переміщення продуктів харчування на тимчасово окуповану територію України, їхав зі сторони м. Краматорська у напрямку м. Макіївки Донецької області [89].

Або, вирок Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 09 лютого 2016 року у справі № 219/1025/16-к.

09 грудня 2015 року ОСОБА_2 разом із ОСОБА_3, діючи умисно, за попередньою змовою групою осіб, в порушення п. 1 постанови Верховної Ради України «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» від 17 березня 2015 року № 254, п.п. 1.2, 1.3, 8.1 «Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей», затвердженого наказом першого заступника керівника антитерористичного центру при Службі безпеки України № 415 ог від 12.06.2015р., достовірно знаючи порядок в'їзду та виїзду на тимчасово окуповану територію України, домовився переміщати за допомогою транспортних засобів марки «Мерседес Спринтер» білого кольору з державним реєстраційним номером АН 1335 СХ та «Мерседес Спринтер» білого кольору з державним реєстраційним номером АН 5455 Ю, з підконтрольної Україні території поза контрольними пунктами в'їзду-виїзду на тимчасово окуповану територію України, на якій діє терористична організація «ДНР», продукти харчування з метою особистого збагачення та подальшої їх реалізації на тимчасово окупованій території та заподіяння у такий спосіб шкоди інтересам держави [90].

На думку, В.І. Антипова мотив злочину – це усвідомлене спонукання особи, що викликало в неї рішучість вчинити злочин та є його підставою.

Мета злочину – це уявлення особи про бажаний результат, досягнути якого вона прагне, скоюючи злочин [1, с. 21].

Зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 332-1 КК України виходить, що мета порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї набуває обов'язкового характеру, і полягає у заподіяння шкоди інтересам держави.

На думку Т. Огнева, зазначена мета може полягати у діях, які особа вважає за необхідне вчинити як на тимчасово окупованій території, так і безпосередньо під час перетинання лінії розмежування [104, с. 120].

На думку Л.В. Дорош та С.С. Шамшур під заподіянням шкоди інтересам держави слід розуміти заподіяння шкоди національним інтересам у будь-якій сфері, зокрема об'єктам національної безпеки [202, с. 106].

Антипов В.І. виходячи з змісту об'єкту порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, під шкодою інтересам держави розуміє – створення будь-яких перешкод зусиллям держави по звільненню тимчасово окупованих територій [1, с. 857].

Отже, враховуючи те, що «інтереси держави» є оціночним поняття, вважаємо за необхідне звернутись до чинних нормативно-правових, які можуть регулювати досліджуване нами питання.

Спробу розтлумачити «інтереси держави» надано ще 8 квітня 1999 року Конституційним Судом України у справі за конституційним поданням Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді).

Так, у процесі дослідження встановлено, що державні інтереси закріплюються як нормами Конституції України, так і нормами інших правових актів. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та

інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо. Інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді. Проте держава може вбачати свої інтереси не тільки в їх діяльності, але й в діяльності приватних підприємств, товариств [148].

Я.О. Кушнір коментуючи зазначене вище рішення Конституційного Суду України говорить, що запропоноване трактування є настільки масштабним, що призводить до неоднозначності розуміння сутності даного поняття, відсутності належного рівня конкретизації, що допомогло б застосувати його на практиці, та призводить до різного застосування однієї і тієї ж норми кримінального права [76].

Таким чином, Я.О. Кушнір дійшов до висновку, що запропонований законодавцем виклад диспозиції ст. 332-1 КК України мав на меті відрізнити суміжні діяння різної галузевої приналежності, дослідити додаткові обставини вчинюваного діяння, проте створив певні негативні наслідки для практичної діяльності. Вихід із даної проблеми, правник вбачає, у наступних варіантах: конкретизація поняття державний інтерес в цілому; конкретизація поняття державний інтерес лише в рамках ст. 332-1 КК України; формулювання матеріального складу злочину ст. 332-1 КК України для визначення і конкретизації, в чому ж саме полягало завдання шкоди інтересам держави [76, с. 239].

Як бачимо, мета заподіяння шкоди інтересам держави визначена у диспозиції ст. 332-1 КК України є занадто широким оціночним поняттям. Що призводить до єднання адміністративної і кримінальної відповідальності за

порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Типовим прикладом такого порушення може слугувати вирок Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 09 лютого 2016 року у справі № 219/1025/16-к.

Так, 09 грудня 2015 року ОСОБА_2 разом із ОСОБА_3, діючи умисно, за попередньою змовою групою осіб, в порушення п. 1 постанови Верховної Ради України «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями» від 17 березня 2015 року № 254, п.п. 1.2, 1.3, 8.1 «Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей», затвердженого наказом першого заступника керівника антитерористичного центру при Службі безпеки України № 415 ог від 12.06.2015р., достовірно знаючи порядок в'їзду та виїзду на тимчасово окуповану територію України, домовився переміщати за допомогою транспортних засобів марки «Мерседес Спринтер» білого кольору з державним реєстраційним номером АН 1335 СХ та «Мерседес Спринтер» білого кольору з державним реєстраційним номером АН 5455 Ю, з підконтрольної Україні території поза контрольними пунктами в'їзду-виїзду на тимчасово окуповану територію України, на якій діє терористична організація «ДНР», продукти харчування з метою особистого збагачення та подальшої їх реалізації на тимчасово окупованій території та заподіяння у такий спосіб шкоди інтересам держави. Так, 09 грудня 2015 року, приблизно о 8 годині 45 хвилин, реалізуючи свій злочинний намір, направлений на особисте збагачення та заподіяння шкоди інтересам держави, діючи умисно, шляхом в'їзду у порушення встановленого Порядку на тимчасово окуповану територію України для реалізації продуктів харчування, без відома власника транспортних засобів громадянина ОСОБА_4, водії ОСОБА_2 та ОСОБА_3, діючи за попередньою змовою групою осіб один з одним, рухались по трасі «м. Артемівськ – м. Горлівка» в

сторону незаконно проголошеної «ДНР» за відсутності дозволу на перевезення вантажу (продуктів харчування) [90].

Тоді ж, ОСОБА_2 разом із ОСОБА_3 були затримані військовослужбовцями Державної прикордонної служби України, поза межами контрольно-пропускного пункту «Майорськ», розташованого поблизу с. Майорськ Донецької області. Відтак, ОСОБА_2 09 грудня 2015 року, близько 8 години 45 хвилин, перебуваючи на контрольно-пропускному пункті «Майорськ», розташованому поблизу с. Майорськ Донецької області, вчинив усі дії, які вважав необхідними для доведення злочину до кінця, тобто для доведення до кінця свого злочинного наміру, спрямованого на порушення порядку в'їзду на транспортному засобі марки «Мерседес Спринтер» білого кольору з державним реєстраційним номером АН 1335 СХ та безпідставного переміщення продуктів харчування на тимчасово окуповану територію Донецької області та виїзду з неї, з метою заподіяння шкоди інтересам держави, а саме поставити у порушення Порядку поза пунктами в'їзду-виїзду продукти харчування на територію підконтрольну незаконним збройним формуванням терористичної організації «ДНР», з метою порушення встановленого державою контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів, вантажів (товарів) на неконтрольовану територію, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від його волі. Таким чином, як зазначено у вирокі, ОСОБА_2 вчинив закінчений замах на порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з метою заподіяння шкоди інтересам держави, тобто кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 332-1 КК України [90].

Тому, погоджуємось із Я.О. Кушніром, що даний факт свідчить про необґрунтоване розширення дискреційних повноважень правоохоронних органів, оскільки кардинально різна оцінка одного й того самого діяння, вибіркоче застосування норм права є загрозою порушення прав і свобод людини і громадянина [77, с. 324].

Отже, враховуючи вищевикладене, порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї вчиняється тільки у формі прямого умислом. Метою порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, є заподіяння шкоди інтересам держави. Однак, мета заподіяння шкоди інтересам держави є занадто широким оціночним поняттям. Що в свою чергу призводить до єднання адміністративної і кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

Висновки до розділу 2

Отже, підбиваючи підсумок розділу об'єктивних та суб'єктивних ознак порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, можемо зазначити, що під безпосереднім об'єктом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є – суспільні відносини у сфері регламентованого правового режиму на тимчасово окупованій території України. А безпосереднім додатковим – суспільні відносини у сфері службової діяльності (ч. 2 ст. 332-1 КК України). Потерпілим від порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є держава, інтересам якої заповдіяна, або могла бути заповдіяна істотна шкода.

Об'єктивна сторона порушення порядку в'їзду та тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї характеризується діянням формі дії, і полягає у в'їзді на тимчасово окуповану територію України та виїзді з неї. Кримінальне правопорушення вважається завершеним з моменту незаконного перетину умовної лінії на місцевості між тимчасово окупованими і підконтрольними територіями України.

Суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду може бути як загальний так і спеціальний. За ч. 1 та ч. 3 ст. 332-1 КК України кримінальній відповідальності підлягає фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 16-річного віку. Відповідно до ч. 2 ст. 332-1 КК України кримінальній відповідальності підлягає спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, а саме службова особа, яка використовувала службове становище.

З суб'єктивної сторони порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї вчиняється тільки у формі прямого умислом. Метою порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, є заповдіяння шкоди інтересам держави.

Однак, мета заподіяння шкоди інтересам держави є занадто широким поняттям. Що в свою чергу призводить до єднання адміністративної і кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено комплексне наукове завдання, що полягає у визначенні кримінально-правової характеристики елементів і ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332-1 КК України, та встановлення відсутності соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Виконане дослідження дозволило сформулювати наступне:

1. Провівши дослідження розвитку та сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї можемо зазначено, що законодавство про кримінальну відповідальність за порушення порядку перетинання державних кордонів розпочало своє формування у Статуті Великого князівства Литовського 1529 року, який став першим нормативно-правовим актом який передбачав заборону виїзду в окремо визначені землі. Остаточно сформувалося вже у сучасному КК України після подій 2014 року.

Також, проведений аналіз розвитку кримінального законодавства надав змогу сформулювати наступні історичні періоди розвитку кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї:

1) XVI ст. – період формування та дії Статутів Великого князівства Литовського 1529, 1566 і 1588 років, які стали першими нормативно-правовими актами, у яких законодавцем здійснено спробу виважено врегулювати порядок виїзду та в'їзду на територію Великого князівства Литовського та встановити за його порушення відповідальність;

2) XVII ст. – початок XX ст. – період Російської імперії (від Соборного уложення 1649 року до Кримінального уложення 1903 року);

3) 1917 р. – 1991 р. – радянський період (від Кримінального кодексу 1922 року до Кримінального кодексу 1960 року);

4) 2001 р. – по теперішній час.

2. В результаті дослідження підстав та принципів криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з'ясовано, що більшості з них ст. 332-1 КК України не відповідає.

3. Під час дослідження зарубіжного досвіду було встановлено, що за загальним правилом кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї, не характерна для правових сімей світу.

Виняток ставить, ст. 259 Пенітенціарного кодексу Естонської Республіки, де передбачено кримінальну відповідальність за незаконне переміщення іноземців через державний кордон Естонської Республіки і тимчасову контрольну лінію. Тимчасова контрольна лінія використовується з метою розділу території, яка підпадає під юрисдикцію держав Естонської Республіки і Російської Федерації.

Для країн романо-германської правової сім'ї характерна кримінальна відповідальність за незаконний перетин (порушення порядку перетину) державного кордону. Зокрема, це – Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан. У більшості країн досліджувана кримінально-правова норма віднесена до злочинів проти порядку управління (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан). У кримінальному законодавстві Естонії віднесена до винних діянь проти громадського спокою, а Молдови до злочинів проти публічної влади і безпеки держави. За кримінальним законодавством Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Киргизстану, Литви, Молдови, Росії, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану від кримінальної відповідальності за вчинення незаконного перетину державного кордону, звільняються іноземні громадяни або особи без громадянства, які прибули з територій, де їх життю або свободі

загрожувала небезпека, або особи, які просять у влади притулку, а також особи-жертви торгівлі людьми.

4. Розгляд об'єктивних та суб'єктивних ознак порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї показав, що, що під основним безпосереднім об'єктом порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є – суспільні відносини у сфері регламентованого правового режиму на тимчасово окупованій території України, додатковим – суспільні відносини у сфері службової діяльності (ч. 2 ст. 332-1 КК України).

Потерпілим від порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї є держава, інтересам якої заповдіяна, або могла бути заповдіяна невизначна шкода.

5. Об'єктивна сторона порушення порядку в'їзду та тимчасово окуповану території України та виїзду з неї характеризується діянням форми дії, і полягає у в'їзді на тимчасово окуповану територію України та виїзді з неї. Кримінальне правопорушення вважається завершеним з моменту незаконного перетину умовної лінії на місцевості між тимчасово окупованими і підконтрольними територіями України.

6. Суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду може бути як загальний, так і спеціальний. За ч. 1 та ч. 3 ст. 332-1 КК України кримінальній відповідальності підлягає фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла 16-річного віку. Відповідно до ч. 2 ст. 332-1 КК України кримінальній відповідальності підлягає спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, а саме службова особа, яка використовувала службове становище.

7. З суб'єктивної сторони порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї вчиняється тільки у формі прямого умислом. Метою порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, є заповдіяння шкоди інтересам держави.

Однак, мета заподіяння шкоди інтересам держави є занадто широким поняттям, що в свою чергу призводить до поєднання адміністративної і кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї.

8. Окреслено напрями удосконалення кримінально-правової охорони державного кордону, а саме пропонується:

- *ст. 332-1 КК України «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» виключити.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми кримінального права: навчальний посібник / Попович В.М., Андрушко А.В. та ін. Ужгород: Закарпатський державний університет, 2008. 318 с.
2. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.
3. Аніщук В.В. Вік кримінальної відповідальності: порівняльно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 186–188.
4. Антипов В.І. Кваліфікація порушень порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична України*. 2015. № 10-12. С. 131–139.
5. Антипов В.І. Щодо вдосконалення норм про відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/03/sudgennyua_antipova.pdf (дата звернення: 10.03.2020).
6. Асейкін Р.В. Підстави та принципи криміналізації посягання на об'єкти культурної спадщини України. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2011. Том 24 (63). С. 225–231.
7. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 18 с.
8. Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму: План від 22 лист. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001#n2 (дата звернення: 24.03.2020).
9. Берзін П.С., Гацелюк В.О. Суб'єкт злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 144–159.

10. Білецький Л. Руська правда й історія її тексту / за ред. Ю. Книша. Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук в Канаді, 1993. 166 с.
11. Білоусова О.І. Сполучники та сполучені слова як важливі компоненти законодавчого тексту. *Український смисл*. 2017. С. 178–189.
12. Борисов В.І., П.Л. Фріс Ефективність кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 1–18.
13. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право. Харків: Право, 2017. 1064 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
15. Владимиров В.А., Левицкий Г.А. Субъект преступления по советскому уголовному праву: лекция. Москва: Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1964. 59 с.
16. Вознюк А.А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ: Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.
17. Гаврік Р., Кметь С. Теоретико-правові та прикладні аспекти юридичної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону України та порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Випуск 4. URL: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/304/305> (дата звернення: 26.02.2020).
18. Голенко Д.В. Структура Особенной части Уголовного кодекса РСФСР 1960 года. *Вестник ТвГУ. Серия: Право*. 2019. № 4 (60). С. 112–119.
19. Голованова Н.А. Уголовное право Англии : учеб. Пособие для бакалавриата и магистратуры. Москва : Издательство Юрайт, 2017. 188 с.
20. Гопотій В.Д. Основні правові системи світу: навчальний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 279 с.

21. Гуторова Н.О. Кримінально-правова категорія «пеналізація злочинів»: методологічні аспекти формування та розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2011. № 2. С. 96–100.
22. Давиденко В.Л. Підстави та принципи криміналізації діянь проти власності. *Право і суспільство*. 2020. № 2 частина 3. С. 17–23.
23. Данилевська Ю.О. Порухення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: питання обґрунтованості криміналізації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 165–168.
24. Декларація про державний суверенітет України : Декларація від 16 лип. 1990 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 28.02.2020).
25. Деркач В.Г. Досвід окремих зарубіжних країн щодо криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Азербайджанської республіки. *KELM*. 2020. № 7. С. 119–124.
26. Деркач В.Г. Об'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 15–16 вересня 2020 р. К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 50–52.
27. Деркач В.Г. Окремі питання історико-правового розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична наука*. 2019. №9. С. 177–181.
28. Деркач В.Г. Підстави та принципи криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична наука*. 2020. №4. С. 139–145.
29. Деркач В.Г. Суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Науковий вісник Міжнародного*

гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2020. № 48. Том 2. С. 177–183.

30. Деркач В.Г. Суб'єктивна сторона порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 46–49.

31. Деркач В.Г. Сучасний стан закону про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична наука*. 2020. №3. С. 222–226.

32. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

33. Естонія в односторонньому порядку затвердить координати кордону з Росією: веб-сайт. URL: https://24tv.ua/estoniya_v_odnostoronnomu_poryadku_zatverdit_koordinati_kordonu_z_rosiyeu_n529152 (дата звернення: 10.03.2020).

34. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2016 року: веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=200945 (дата звернення: 01.03.2020).

35. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2017 року: веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=203952 (дата звернення: 01.03.2020).

36. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2018 року : веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=205797 (дата звернення: 01.03.2020).

37. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2019 року: веб-сайт. URL:

https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=208205 (дата звернення: 01.03.2020).

38. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2020 року: веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=210855 (дата звернення: 01.12.2020).

39. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за лютий 2021 року: веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=211534 (дата звернення: 01.02.2021).

40. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень 2021 року : веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=211206 (дата звернення: 01.02.2021).

41. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2015 року : веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=198191 (дата звернення: 01.03.2020).

42. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень-грудень 2014 року : веб-сайт. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=198199 (дата звернення: 01.03.2020).

43. Смелянов В.П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.

44. Закон об исламских уголовных наказаниях Исламской Республики Иран / Научное редактирование А.И. Ахани. Предисловие заместителя Председателя Государственной Думы РФ Ю.Н. Волкова. Перевод с персидского М.С. Пелевина. Санкт-Петербург : Издательство «Юридический центр Пресс», 2008. 343 с.

45. Закон об уголовном праве Израиля: веб-сайт. URL: https://zakon.ru/blog/2018/8/5/zakon_ob_ugolovnom_prave_izraile (дата звернення: 10.03.2020).
46. Іванов В.М. Історія держави і права України. Ч. I : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 264 с.
47. Іванов В.М. Історія держави і права України: підручник. Київ : МАУП, 2007. 552 с.
48. Історія держави та права України : підручник для курсантів та студентів вищих навч. зкл. Бандурка О.А., Бурдін М.Ю, Головка О.М. та ін. Харків: Майдан, 2018. 616 с.
49. Київський університет імені Бориса Грінченка: веб-сайт. URL: <https://if.kubg.edu.ua/struktura/2011-06-23-12-44-46/kafedra-ukrainskoj-movuy/linhvistychni-ekspertyzy.html> (дата звернення: 10.03.2020).
50. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Кодекс від 07 груд. 1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20010220#Text> (дата звернення: 28.02.2020).
51. Козич І.В. Методи дослідження кримінально-правової політики та її функції. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 2 (90). С. 40–49.
52. Колос О.В. Повторність злочинів у кримінальному праві України: монографія. Ірпінь: УДФСУ, 2018. 304 с.
53. Коментарий к Уголовному кодексу РСФСР 1960 г. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1962. 472 с.
54. Коментарий к Уголовному кодексу Туркменистана. Постатейный / под общ. ред. проф. А.В. Смирнова. Ашхабад, 2013. 663 с.
55. Конвенція про статус біженців: Конвенція від 28 лип. 1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 10.03.2020).
56. Конституційне право України: підручник / за ред. док. юрид. наук, проф. В.Ф. Погорілка. Київ: Наукова думка, 2000. 731 с.

57. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.03.2020).
58. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. Москва: Изд-во Акад. МВД СССР, 1980. 248 с.
59. Кривенко В.В., Ведмідський О.В., Шаблистий В.В. Запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням в органах місцевого самоврядування України: навч. посіб. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 136 с.
60. Кримінальне право (Загальна частина): навчальний посібник / за заг. ред. С.А. Шалгунової. Херсон: Айлант, 2019. 296 с.
61. Кримінальне право України: Заг. частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Александров Ю.В. та ін. Київ : МАУП, 2004. 328 с.
62. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за заг. ред. проф. В.М. Бесчастного та О.М. Джужи. Київ : ВД «Дакор», 2018. 386 с.
63. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Харків : Право, 2015. 528 с.
64. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.03.2020).
65. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1: Загальна частина / за заг. ред. Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна та ін. Харків : Право, 2013. 376 с.
66. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 28 груд. 1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (дата звернення: 28.02.2020).
67. Кримінальний кодекс УРСР. Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1950. 167 с.
68. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 14 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.03.2020).

69. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления. Москва: Госюриздат, 1960. 244 с
70. Кузнецов В.В., Кузнецова Л.О. Окремі напрями удосконалення історико-правових досліджень кримінального законодавства України. *Вісник Асоціації кримінального права*. 2016. № 1 (6). С. 41–50.
71. Курилюк Ю.Б. Особливості бланкетної диспозиції статті 332-1 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 209–212.
72. Куц В.М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1996. Вип. 1. С. 17–23.
73. Кучарська Х. Кримінальне право за Литовськими статутами: порівняльний аспект. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді: зб. тез доп. I Міжнар. студ. наук. конф.* Тернопіль: Вектор, 2017. С. 85–88.
74. Кучук А.М. Юридична компаративістика : конспект лекцій. Дніпро, 2016. 59 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1115/8.1.pdf> (дата звернення: 10.03.2020).
75. Кушнір Я. Порівняльна характеристика юридичних складів злочинів, передбачених статтями 332-1 та 332-2 Кримінального кодексу України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2018_3_12 (дата звернення: 10.03.2020).
76. Кушнір Я.О. Мета як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони злочину «порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї». *Механізм правового регулювання правоохоронної та правозахисної діяльності в умовах формування громадянського суспільства (осінні читання): збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (23 листопада 2018 року) / упор. Л. В. Павлик. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 237–239.*

77. Кушнір Я.О. Судова практика при притягненні осіб до кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *«Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір»*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23 квіт. 2019 р. Хмельницький: Нац. акад. Держ. прикор. служби ім. Богдана Хмельницького, 2019. С. 323–327.

78. Лень В.В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві : монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ.; Ліра ЛТД, 2008. 180 с.

79. Макотченко Л.М., Шаблистий В.В. Запобігання перевищенню влади або службових повноважень працівників правоохоронних органів / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Шаблистого. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 156 с.

80. Матвійчук В.К. Об'єктивна сторона складу злочину: її складові та зміст. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2013. № 1 (39). С. 163–168.

81. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/1> (дата звернення: 01.03.2020).

82. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/48776231> (дата звернення: 10.03.2020).

83. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/52851963> (дата звернення: 10.03.2020).

84. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298600> (дата звернення: 10.03.2020).

85. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56056450> (дата звернення: 24.03.2020).

86. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78070938> (дата звернення: 24.03.2020).

87. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/48776231> (дата звернення: 24.03.2020).

88. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/54789754> (дата звернення: 24.03.2020).
89. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55984946> (дата звернення: 24.03.2020).
90. Матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55585272> (дата звернення: 24.03.2020).
91. Музика А.А., Лащук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2011. 192 с.
92. Музика А.А., Лащук Є.В. Про загальне поняття предмета злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 103–118.
93. Музиченко П.П. Екземпляри видань Статуту Великого Князівства Литовського 1588 р. у наукових бібліотеках Одеси. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 22. С. 126–130.
94. Музиченко П.П. Статут Великого Князівства Литовського 1529 року: від права усного до права писаного. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 45. С. 135–139.
95. Назимко Є. Історичний метод та проблеми періодизації історії розвитку інституту покарання неповнолітніх. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2014. № 1 (5). С. 47–57.
96. Назимко Є.С. Структура методології кримінального права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 1 (23). С. 81–90.
97. Наконечна Л.А. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за злочини, ознакою складу яких є насильство. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. С. 148–153.
98. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.

99. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Станом на 2 вересня 2019 року / За заг. ред. М.В. Лошицького. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2019. 864 с.
100. Нікітін А.А. Кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 19 с.
101. Нікітін А.А. Кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 218 с.
102. Нікітін А.А. Об'єктивна сторона порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Верховенство права*. 2016. № 3. С. 185–190.
103. Нікітін А.А. Службова особа як суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 143–150.
104. Огнев Т. Диференціація кримінальної відповідальності за порушення недоторканності державного кордону України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4 (42). С. 119–125.
105. Оксаніченко А.С., Шаблистий В.В. Поняття злісності за кримінальним правом України / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В.В. Шаблистою. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 184 с.
106. Омеляненко М.І. Питання розвитку кримінального законодавства України щодо встановленого порядку поведження з майном, на яке накладено арешт, або яке описано чи підлягає конфіскації. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2010. № 4. С. 220–225.
107. Орел Ю.В. Історичний метод та проблеми періодизації законодавства про кримінально-правову охорону нормальної діяльності органів і установ пенітенціарної служби України. *Форум права*. 2014. № 4. С. 228–236.

108. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / под ред. В.Н. Кудрявцева. Москва: «Наука», 1982. 304 с.
109. Панов М.І. Основи методології науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2 (9). С. 1–41.
110. Пащенко О.О. Наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування як обставина соціальної обумовленості кримінально-правових норм. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 2. С. 129–140.
111. Пащенко О.О. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за порушення недоторканності державних кордонів України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 39. С. 187–193.
112. Пащенко О.О. Суспільна корисність кримінально-правових норм. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 71-81.
113. Пенитенциарный кодекс Эстонии : веб-сайт. URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС%2020.07.2020.pdf> (дата звернення: 24.01.2021).
114. Пилипенко Є.В., Пилипець Я.І. Співрозмірність злочину та покарання як складова принципу справедливості у кримінальному праві. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 8. С. 163–168.
115. Полтавець С. «Окуповані території»: досвід Грузії та перспективи України. *Громадська думка про правотворення*. 2014. № 7 (65). С. 3–7.
116. Президент Естонії вважає чинним Тартуський мирний договір, але виступає проти «перемальовування» кордонів : веб-сайт. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/638821.html> (дата звернення: 10.03.2020).
117. Притула А.М. Кримінально-правова охорона державного кордону України в період окупації: постановка проблеми. *Вісник Південного*

регіонального центру Національної академії правових науки України. 2015. № 3. С. 110–115.

118. Про біженців: Закон від 24 груд. 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3818-12/ed19931224#Text> (дата звернення: 28.02.2020).

119. Про боротьбу з тероризмом: Закон від 20 бер. 2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 23.03.2020).

120. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями : Постанова від 17 бер. 2015 р. № 254-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-19#Text> (дата звернення: 10.03.2020).

121. Про визначення районів проведення антитерористичної операції та термінів її проведення: Наказ від 07 жовт. 2014 р. № 33/6/а. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033950-14#Text> (дата звернення: 10.03.2020).

122. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань міграції: Закон від 05 квіт. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3186-17/ed20110405#Text> (дата звернення: 28.02.2020).

123. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з нелегальною міграцією: Закон від 18 січ. 2001 р. № 2247-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-14/ed20010118#Text> (дата звернення: 28.02.2020).

124. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон від 23 трав. 2013 р. № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#Text> (дата звернення: 24.03.2020).

125. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону України : Закон від 18 трав. 2004 р. № 1723-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1723-15/ed20040518#Text> (дата звернення: 28.02.2020).

126. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації : Закон від 18 лют. 2016 р. № 1019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1019-19#top> (дата звернення: 28.02.2020).

127. Про внесення змін до статті 75 Кримінального кодексу України: Закон від 14 лист. 1996 р. № 496/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496/96-вр/ed19961114#Text> (дата звернення: 28.02.2020).

128. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодекси Української РСР : Закон від 29 лют. 1984 р. № 6591-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6591-10/ed19840229#Text> (дата звернення: 28.02.2020).

129. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів Української РСР, Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України : Закон від 17 черв. 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-12/ed19920617#Text> (дата звернення: 28.02.2020).

130. Про внесення змін та доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» : Постанова від 25 трав. 2001 р. № 5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-01#Text> (дата звернення: 10.03.2020).

131. Про громадянство України : Закон від 18 січня 2001 року № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 24.03.2021).

132. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон від 15 квіт. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#n109> (дата звернення: 28.02.2020).

133. Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: Постанова від 04 черв. 2015 р. № 367. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-2015-п#Text> (дата звернення: 24.03.2020).

134. Про затвердження Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей: Наказ від 14 квіт. 2017 р. № 222ог. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v222_950-17/sp:head#Text (дата звернення: 23.03.2020).

135. Про затвердження Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей : Наказ від 12 черв. 2014 р. № 415ог. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v415_950-15#Text (дата звернення: 23.03.2020).

136. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова від 27 січ. 2015 р. № 129-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text> (дата звернення: 10.03.2020).

137. Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України : Указ від 14 квіт. 2014 р. №

405/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405/2014#Text> (дата звернення: 10.03.2020).

138. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон від 16 верес. 2014 р. № 1680-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18#Text> (дата звернення: 10.03.2020).

139. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон від 18 січ. 2018 р. № 2268-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#Text> (дата звернення: 24.03.2020).

140. Про порядок виїзду з України і в'їзд в Україну громадян України: Закон від 21 січ. 1994 р. № 3857-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text> (дата звернення: 24.03.2020).

141. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова від 04 черв. 2010 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10#Text> (дата звернення: 24.03.2020).

142. Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України: Закон від 12 серп. 2014 р. № 1636-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1636-18#Text> (дата звернення: 24.03.2020).

143. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова від 31 бер. 1995 р. № 4 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95> (дата звернення: 10.03.2020).

144. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: Постанова від 10 груд. 2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text> (дата звернення: 10.03.2020).

145. Рарог А.И. Субъективная сторона и квалификация преступлений: учебник. Москва : ООО «Профобразование», 2001. 133 с.
146. Резнік Т. Висновок щодо розуміння контексту сполучника «та» у статті 332-1 Кримінального кодексу України. URL: https://if.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/gi/events.gi/2018_2019/Лінгвістичні_експертизи/Висновок_Резнік.pdf (дата звернення: 10.03.2020).
147. Речи известных русских юристов: сборник. Москва : Юрид. лит., 1985. 544 с.
148. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді): Рішення від 08 квіт. 1999 р. № 3-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99#Text> (дата звернення: 24.03.2020).
149. Российское законодательство X – XX веков. В девяти томах. Т. 3. Акты Земских соборов. Москва : Юрид. лит., 1985. 512 с.
150. Рудковська М.Р. Значення об'єктивної сторони злочину для характеристики суспільної небезпеки діяння. *Наше право*. 2017. № 3. С. 95–100.
151. Руська Правда (Академічний список) / під ред. Р. Лашенка. Прага: Друк державної друкарні в Празі, 1927. 18 с.
152. Рябчинська О.П. Методологія досліджень проблем кримінального права: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 157–163.
153. Савенкова Т.Г. Суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 238 КК України. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 119–128.
154. Савченко О.О. Щодо соціальної обумовленості встановлення кримінально-правової заборони: *збірник наукових праць Харківського*

національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право». 2016. Випуск 24. С. 147–152.

155. Смаглюк О.В., Павловська А.А. Досягнення віку кримінальної відповідальності як ознака неповнолітнього суб'єкта злочину. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 181–186.

156. Статути Великого князівства литовського. У 3 т. Том 1. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : «Юридична література», 2002. 464 с.

157. Статути Великого князівства литовського. У 3 т. Том 2. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : «Юридична література», 2003. 560 с.

158. Статути Великого князівства литовського. У 3 т. Том 3. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: у двох книгах. Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : «Юридична література», 2004. 568 с.

159. Стрельцов Є.Л. Склад злочину: традиційне та нове. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1 (14). С. 250–253.

160. Стрельцов Є.Л. Складні сучасні процеси інтеграції міжнародного, зарубіжного та національного законодавств. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 42–53.

161. Сухонос В.В. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Суми: Університетська книга, 2016. 375 с.

162. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. А.П. Грищенко. Київ: Вища шк., 2002. 439 с.

163. Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів / За заг. ред. В.В. Дубічинського. Харків: Школа, 2009. 832 с.

164. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харьков: Издательство при Харьковском государственном университете издательского объединения «Выща школа», 1988. 200 с.

165. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.
166. Топчій В.В., Дідківська Г.В., Мудряк Т.О. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник у схемах. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. 344 с.
167. У Саудівській Аравії скасували покарання батогами: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sauidivska-araviya-pokarannya-batogamy/30577245.html> (дата звернення: 28.02.2020).
168. Уголовное уложение. Высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. С.-Петербург: Сенатская типография, 1903. 144 с.
169. Уголовный кодекс Австралии 1995 г. / Научное редактирование и предисловие канд. юрид. наук, проф. И.Д. Козочкина, Е.Н. Трикоз; перевод с англ. Е.Н. Трикоз. Санкт-Петербург : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 388 с.
170. Уголовный кодекс Азербайджанской республики / науч. редактирование, предисловие докт. юрид. наук, проф. И.М. Рагимова, перевод с азербайджанского Б.Э. Аббасова. Санкт-Петербург : Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 325 с.
171. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики : веб-сайт. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353 (дата звернення: 10.03.2020).
172. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З.К. Бигвава, вступ. статья к.ю.н., доц. В.И. Михайлова, обзорн. статья д.ю.н., проф. О. Гамкрелидзе, перевод с грузинского И. Мериджанашвили. Санкт-Петербург : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. 409 с.
173. Уголовный кодекс Грузии: веб-сайт. <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=229> (дата звернення: 10.03.2020).

174. Уголовный кодекс Кыргызской Республики: веб-сайт. URL: http://continent-online.com/document/?doc_id=34350840#pos=6;-142 (дата звернения: 10.03.2020).

175. Уголовный кодекс Латвийской Республики: веб-сайт. URL: <https://lawyer-khroulev.com/wp-content/uploads/2019/09/ugolovnij-zakon-latvii.pdf> (дата звернения: 10.03.2020).

176. Уголовный кодекс Литовской Республики: веб-сайт. URL: <http://www.alex-lawyer.lv/ugolovnijzakonlatviirus.pdf> (дата звернения: 10.03.2020).

177. Уголовный кодекс Республики Армения: веб-сайт. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7472 (дата звернения: 10.03.2020).

178. Уголовный кодекс Республики Беларусь: веб-сайт. URL: http://continent-online.com/document/?doc_id=30414984#pos=6;-140 (дата звернения: 10.03.2021).

179. Уголовный кодекс Республики Казахстан: веб-сайт. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252#pos=5;-155 (дата звернения: 10.03.2020).

180. Уголовный кодекс Республики Молдова URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923 (дата звернения: 10.03.2020).

181. Уголовный кодекс Республики Таджикистан: веб-сайт. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325#pos=3353;-45 (дата звернения: 10.03.2020).

182. Уголовный кодекс Республики Туркменистана : веб-сайт. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=31295286 (дата звернения: 10.03.2020).

183. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (с изменениями и дополнениями на 15 июля 2001 г.). Вступительная статья М.Х. Рустамбаева, А.С. Якубова, З.Х. Гулямова. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 338 с.

184. Уголовный кодекс Российской Социалистической Федеративной Советской Республики. Москва: Издание Военной коллегии верх. трибун. В.Ц.И.К. 1922. 42 с.
185. Уголовный кодекс Российской Федерации: веб-сайт. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody&nd=102041891> (дата звернення: 10.03.2021).
186. Уголовный кодекс Турции / Предисловие канд. юрид. наук, доц. Н. Сафарова и докт. права Х. Аджара. Науч. ред. и перевод с турецкого Н. Сафаров и Х. Бабаева. Санкт-Петербург : Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. 374 с.
187. Уголовный кодекс штата Техас / Научное редактирование и предисловие канд. юрид. наук, проф. И.Д. Козочкина. Перевод с английского Д.Г. Осипова, И.Д. Козочкина. Санкт-Петербург : Издательство «Юридический центр Пресс», 2006. 576 с.
188. Уголовный кодекс Эстонской республики / науч. ред. и перевод с эстонского В.В. Запелова, вступ. статья канд. юрид. наук. доц. СПбГУ Н.И. Мацнева. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 262 с.
189. Українським судам заборонили називати непідконтрольні території «ДНР» і «ЛНР»: веб-сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/ukrainskym-sudam-zaboronyly-nazyvaty-neridkontrolni-terytorii-dnr-i-lnr> (дата звернення: 23.03.2020).
190. Уложение о наказанияхъ. Уголовныхъ и исправительныхъ. Санктпетербургъ: Въ Типографіи Второго Отделенія Собственной Его Императорскаго Величества, 1845. 916 с.
191. Фріс П.Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.
192. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручн. для студ. вищ. навч. закл. Одеса : Фенікс, 2017. 468 с.

193. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ: Атіка, 2005. 332 с.
194. Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правова політика у системі суспільних наук. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Випуск 31. С. 3–27.
195. Хавронюк М.І. Компаративний метод у сучасному кримінально-правовому дослідженні: мета застосування. *Право.иа*. 2017. № 1. С. 5–9.
196. Хавронюк М.І. Наукове осмислення правової доктрини та кримінального законодавства зарубіжних країн. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (2). С. 298–347.
197. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16 січ. 2003 р. № 453-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.03.2020).
198. Ченкова К.П. Особливості застосування кримінальних покарань до вагітних жінок за Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року. *Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. Складу, 20–21 квітня 2012 р. Одеса : Фенікс, 2012. С. 193–195.*
199. Шаблистий В.В. Безпековий вимір кримінального права України: людино-центристське дослідження: монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. : Ліра ЛТД, 2015. 420 с.
200. Шаблистий В.В. Про викривачів корупції та кримінальне право. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: науковий журнал*. 2020. № 2. С. 141–146.
201. Шаблистий В.В. Суспільна небезпека (небезпечність) у кримінальному праві в епоху постмодерну. *Вісник криминологічної асоціації України*. 2015. № 3 (11). С. 112–124.
202. Шамшур С.С. Щодо порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*. м. Івано-Франківська, 19-20 травня 2017 р. С. 105–108.

203. Шелухин С. До вивчення «Руської Правди». Уривки з нарисів. Прага : Державна друкарня в Празі, 1930. 47 с.

204. Щодо офіційних роз'яснень законодавства: Лист від 03 листопада 2016 р. № 22-48-548. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0548323-06#Text> (дата звернення: 24.03.2021).

205. Яцик Т.П., Дробязко К.М. Кримінальне право як наука: методологічні аспекти. *Міжнародний юридичний вісник : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 1 (3). С. 161–166.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Список публікацій здобувача за темою дисертації

1. Деркач В.Г. Окремі питання історико-правового розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична наука*. 2019. №9. С. 177–181.

2. Деркач В.Г. Сучасний стан закону про кримінальну відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична наука*. 2020. №3. С. 222–226.

3. Деркач В.Г. Підстави та принципи криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична наука*. 2020. №4. С. 139–145.

4. Деркач В.Г. Суб'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020. № 48. Том 2. С. 177–183.

5. Деркач В. Г. Досвід окремих зарубіжних країн щодо криміналізації порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Азербайджанської республіки. *KELM*. 2020. № 7. С. 119–124 (Республіка Польща)

6. Деркач В.Г. Суб'єктивна сторона порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17–18 липня 2019 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 46–49.

7. Деркач В.Г. Об'єкт порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*. Міжнародна науково-

практична конференція, м. Київ, 15–16 вересня 2020 р. К.: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 50–52.